VYBÍRÁME Z OBSAHU

Valašský Slavín

Tíha víry

Badatel Daniel Sloboda

První studentské časopisy

„Světlonoš“ Josef Válek

Vsetínští ševci

Alois Schneiderka

Medvěd hnědý na Valašsku

Na besedě

s Janem Kobzáněm

Jan Pivečka a jeho nadace

O lidové stravě

Vánoční receptář

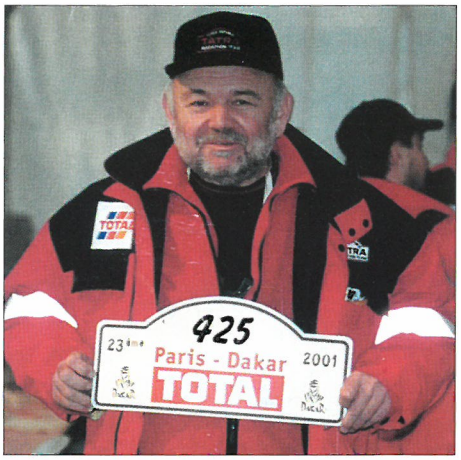

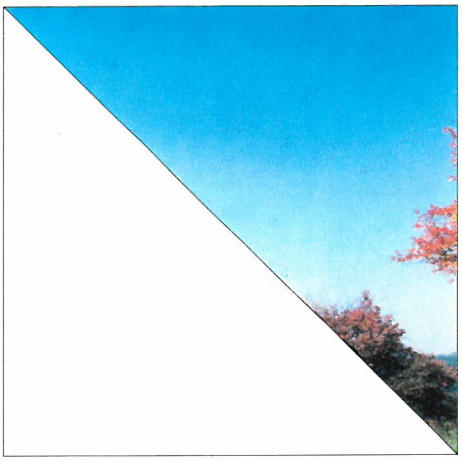

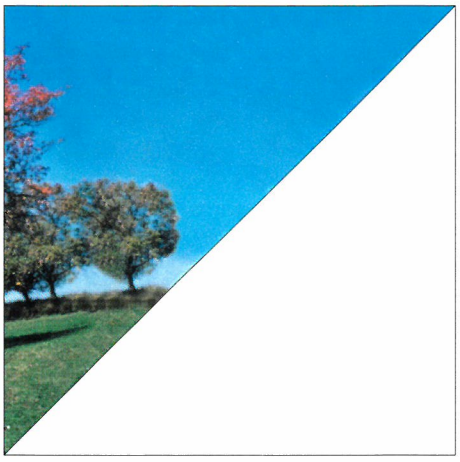

7

prosinec
2001/2

Valašsko

VLASTIVĚDNÁ REVUE

Procházka Valašským Slavínem v Rožnově pod Radhoštěm

„Dřevěnému městečku" Valašského muzea v přírodě dominuje stavba dřevěného kostela sv. Anny. Je to upomínka na kostel z Větřkovic u Příbora, který vyhořel roku 1887. Kostel byl postaven za 2. světové války za odborné a materiální pomoci firmy Baťa, obyvatel regionu a rodáků z Valašska. V době, kdy byl Rožnov lázeňským městem, sloužil i k církevním účelům, dnes, s ohledem na jeho vnitřní vybavení, je určen výhradně muzejním účelům. Kolem něj se rozprostírá malý hřbitůvek, na nějž byla snesena řada křížů a náhrobníků z venkovských hřbitovů Valašska; ke vstupu nás zve lidový vyřezávaný kříž z Valašské Polanky. Nejstarší památkou jsou zde kopie náhrobků členů rodiny portášských velitelů z Valašské Bystřice.

„Valašský Slavín" byl pojmenován proto, že zde jsou již po desetiletí pietně ukládány urny s popelem některých významných rodáků a osobností, které svůj život zasvětily propagaci tohoto muzea i celého regionu. Jména řady vlastivědných pracovníků, malířů, hudebníků i sportovců, kteří zde leží, jsou s Valašskem většinou úzce spjata.

L. F. Piperek.

1. Vstupní brána s křížem z Valašské Polanky s tělem Krista malovaným na plechu upozorňuje tisíce návštěvníků na možnost shlédnout ve stinném zákoutí kostelíka hroby osobností Valašska. Foto: E. Porubská

2. Pietní průvod, doprovázející na poslední cestě malíře Karla Hofmana (1999), vstupuje do bran hřbitova. V popředí je nesen jako pietní symbol - kaktus (bezručovský „červený květ"). Foto: M. Langer

3. Hned u vchodu odpočívají zakladatelé muzea, sourozenci Bohumír, Aloia a Julie Jaroňkovi, pod křížem, jehož výtvarný návrh vyšel přímo z jejich rukou. Původně byly urny uloženy, podle závěti Julie Jaroňkové, v Jaroňkově muzeu, které je dnes zrušeno a slouží jako konzervační dílna muzea. Foto: E. Porubská

4. Hrob Jana Pelára (Pellara), známého lidového hudebníka a primáše, který šířil slávu valašské muziky i na Národopisné výstavě v Praze v r. 1895. Na pískovcovém náhrobku je vyobrazen i jeho nástroj - klarinet. Foto E. Porubská

1.

2.

3.

4.

5.

5. Valašský malíř, grafik a spisovatel Jan Kobzáň, zasvěcený uchovatel lidových tradic, se na Slavín dostal tak trochu proti své vůli; jeho posledním přáním bylo, aby bylo jeho srdce pohřbeno v rodném Liptále. (Pomník svým tvarem evokuje zbojnickou tradici, které byl ctitelem a ochráncem.) Foto: E. Porubská

6. Prostý dřevěný kříž označuje hrob akad. malíře Františka Podešvy a jeho ženy, spisovatelky Marie Podešvové. Foto: E. Porubská

7. Náhrobek akad. malířky Jaroslavy Hýžové z Valašského Meziříčí vytvořil její přítel, sochař Ambrož Špetík. Foto: R. Sobotka

6.

7.

8. Pomník známého československého diskaře Ludvíka Daňka vytvořil rožnovský sochař Marius Kotrba. Olympionik trávil rád své volné chvíle na Rožnovsku v beskydských horách si vždy odpočinul a nabyl nových sil. Foto: E. Porubská

9. Valouny ohlazené tokem řeky Bečvy využil akad. sochař Petr Novák z Jaroměře, náhrobek slavného sportovce Emila Zátopka, rodáka z Kopřivnice. Foto: K. Matocha

10. Paní Dana Zátopková s nejbližšími rodinnými příslušníky a členy Českého olympijského výboru při slavnosti uložení ostatků našeho nejpopulárnějšího olympionika Emila Zátopka. Foto: K. Matocha

„Tolerance - naše šance“

Optimistické poslání letošních vzpomínkových oslav 220. výročí vydání tolerančního patentu se zrodilo na církevní půdě jako průvodní myšlenka slavnostního shromáždění evangelíků ve Vsetíně. Mělo by se stát zároveň velkou výzvou a nadějí pro každého z nás. Svou šanci ať dostanou děti, které nepoznaly život ve šťastných rodinách, mladí lidé, kteří v konkurenčním prostředí chtějí uplatnit svůj talent a dovednosti, i moudré stáří, které - často opomíjené - nemá prostor k předávání životních zkušeností a živoří bez lásky svých bližních. Po naší pozornosti, toleranci a úctě dnes nahlas volá i příroda a planeta Země. Přemýšlíme někdy nad tím, jak by ten svět kolem nás a vzájemné vztahy mezi lidmi měly vypadat? Tušíme, co by mohlo být správné a mrzí nás, že tomu tak doopravdy není. A tak vzory chování, ty dobré i ty špatné, hledáme kolem sebe, i na příkladech z dějin. Také naše vlastivědná revue tomuto hledání poskytuje veškerý svůj prostor, od úvodního sloupku do poslední strany obálky. Společně tedy hledejme, přemýšlejme o životě - a hlavně nezapomínejme, že všichni máme šanci!

Hana Jabůrková

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Okresní vlastivědné muzeum Vsetín
Adresa redakce: OVM Vsetín, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 0657/611 690, fax: 0657/611 689,
e-mail:muzeum@vs.inext.cz
Zodpovědný redaktor: RNDr. Karel Pavelka
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční fotograf: Miroslav Langer
Redakční rada: RNDr. Lubomír Brabec, Jiří Demel, PhDr. Zdeněk Fišer, PhDr. Karel Pavlištík, CSc., PhDr. Lubomír Piperek, Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Příprava pro tisk: František Valer - Týdeník Kroměřížska, TIGRIS Zlín
Tisk: TISK TG s.r.o. Lanškroun
7. číslo vychází 6. prosince 2001 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 31. 3. 2002)
Distribuce: OVM Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovské muzeum ve Velkých Karlovicích, vybraná knihkupectví
ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226.

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

Foto na přední straně obálky: R. Červenka: detail z obrazu A. Schneiderky Svatba v horách; L. Kunc: medvěd brtník; K. Loprais (archiv K. Lopraise); M. Parma: vánoční pečení ve Valašském muzeu v přírodě(FA VMP v Rožnově p/R); V. Přikryl: Oskeruše v barvách podzimu.

Oprava z čísla 6. (2001/1), str. 22: Omlouváme se za nesprávné datum narození malíře a grafika J. Barucha, které jsme chybně uvedli v minulém čísle časopisu. Správný ročník narození je: 1892. Děkujeme za pochopení.

OBSAH

1 **Obsah, tiráž, Tolerance - naše šance** (H. Jabůrková)
2 **Karel Vysloužil: Jde o mnoho** (báseň)
3 **Čím je pro mne Valašsko?** (Zuzana Maléřová, Jan Hudec, Karel Loprais)
4 **Tíha víry - k 220. výročí vydání tolerančního patentu a jeho dopadu na život obyvatel Valašska** (D. Drápala)
7 **Daniel Sloboda a Vsetínsko** (Z. Fišer)
9 **Smutný konec tiskaře Jana Olivetského z Olivetu** (J. Fabiánová)
10 **Studentské časopisy na Gymnáziu Františka Palackého ve Valašském Meziříčí** (J. Demel)
13 **Poslanec Masaryk** (J. Kramář, P. Dorčák)
15 **Ke kameni kámen klást... - k 130. výročí narození Josefa Válka** (L. F. Piperek)
18 **Vsetínští ševci** (E. Urbachová)
20 *Ohlédnutí za výstavou:* **„Od krpců k baťovkám“** (M. Štýbrová)
21 **O lidové stravě** (J. Štika)
23 **Alois Schneiderka** (T. Mikulaštík)
24 **„Unaven světem, vrátil jsem se domů“** – vzpomínka na A. Schneiderku (Z. Ondra)
29 **Z historie létání na Valašsku – II. část** (M. Stibor)
31 **Medvěd hnědý - mýty a skutečnost** (K. Pavelka)
35 **Kloš jelení** (Lubomír Brabec)
Mizející ovocný druh oskeruše (Vítězslav Přikryl)
36 *Od všeckého trošku:*
Akce Ornitologického klubu v roce 2001 (K. Pavelka)
Muzejníci v Holandsku (K. Pavelka, L. Brabec)
37 **Archiv Eduarda Ingriše** (M. Preiningerová)
38 **Slavní na Slavíně** (L. F. Piperek)
Statut Valašského Slavína (J. Veselská)
39 **Muzeum v Zubří** (J. Koláček)
40 **Léto s malíři ze Soláně** (D. Malina)
Jubileum sochařky Marcely Vajceové-Hofmanové (30. 11. 1941) (D. Malina)
41 **Slovenská strela** (D. Sousedíková)
42 *O Valašsku na Valašsku:* **Výběr z nové regionální literatury** (D. Malina)
43 *Na besedě:* **O tom vojákovi z Těšína** (Jan Kobzáň)
44 *Vzpomínáme:*
Jan Kutzer – jeden z řady významných karlovických učitelů (H. Mičkalová)
O granatýrovi (J. Kutzer)
Malé ohlédnutí za Aloisem Bělunkem (R. Sobotka)
45 **Ing. arch. Jaroslav Sedláček – Marák** (L. F. Piperek)
46 **Příběh Velkého Ticha - akad. malíř Zdeněk Matyáš** (L. F. Piperek)
Naši jubilanti:
Ambrož Špetík (10. 12. 1921) (J. Demel, H. Jabůrková)
47 **Jiří Dadák, atletický reprezentant, pětasedmdesátníkem** (J. Demel)
Mysliti na věci člověka – k 70. narozeninám Mojmíra Trávníčka (D. Malina)
48 **PhDr. Alena Podzemná – blahopřání muzejníků k životnímu jubileu** (1. 10. 1941) (J. Fabiánová)
49 *Rozhovor:* **Jan Pivečka: „Říkám hrdě, že jsem švec“** (H. Jabůrková)
52 *Muzejní zpěvníček valašských pěsniček:* **Dyž sem słúžił u sedłáka** (Z. Kašpar)
Vánoční receptář z Valašska (M. Habustová)

Obálka:

Fotoreportáž: **Procházka Valašským Slavínem v Rožnově pod Radhoštěm** (L. F. Piperek)
V ateliéru: **Akad. sochař Igor Kitzberger** (H. Jabůrková)
Za tajemstvím depozitářů: **Papuče a soukenné střevíce – lidová obuv z Valašska** (L. F. Piperek)

jde o mnoho

Karel Vysloužil

tvoje dlaň
se usadila v mé dlani
jak něžná holubička

tvůj hlas
sliboval a nelhal

tvůj pohled

tak smutný
kdykoliv odcházím
z teplého domova
vždy nabere
něhy a zeminy
pro mé citlivé kořeny
a dá vláhy

neboť jde o mnoho

jde o dlaň a hlas
jde o návraty
jde o jednou naposled

Karel Vysloužil se narodil 24. ledna 1927 v Čelčicích u Prostějova. Jako zemědělec byl v padesátých letech vězněn, pak pracoval jako technik. Žije ve Vsetíně. Vydává poetický časopis „Hlas z pasínku". První reprezentativní svazek poezie „V ranní rose" vydal až v důchodovém věku v r. 1994. Předcházelo mu několik drobných sbírek básní a soukromých tisků z let, kdy autor nesměl publikovat nebo publikoval jen sporadicky pod pseudonymem Bohumil Rosa. Poslední autorské sbírky s názvem „Klíček" a „Co ti schází" soustřeďují podstatnou část dosavadní básníkovy tvorby.

Čím je pro mne Valašsko?

Zuzana MALÉŘOVÁ, spisovatelka, tiková mluvčí Národního divadla v Praze

Stále novým objevováním cest, po kterých už jsem šla. Nejedná se o návraty. Spíš se poznávám. Valašsko je mé východisko. Počátek. Od dětství jsem toužila z tohoto výjimečného kraje odejít. Pamatuji si své mladistvé okouzlení prvním velkým městem mého života. Ostrava - české Chicago. Žiji sice v Praze, ale dodnes ji mám ráda. A dodnes tomu úplně nerozumím, protože miluji ticho a dlouhé cesty. Snad jsem musela poodstoupit, abych „Valašsko" v sobě rozpoznala. Každodenní doteky zvířat a stromů, a vůně dřeva místních řezbářů, a soláňské okouzlení plné malířů, a popsané listy „babičky" Podešvové, a místa, kde „géniové slétají na zem, aby hovořili s člověkem". A samotářské, hodně snivé, a přitom šťastné dětství. V mém případě bylo štěstí, spatřit svět právě tady. Je to pevný bod. Nevím, jestli navždy tak intenzivně citově pevný, protože - při vší úctě - na tom kraji je totiž nejkrásnější moje maminka a tatínek. Díky nim je dnes už tento kraj i hluboko v duši mého muže, dokumentárního fotografa Vlada Bohdana, a našich dětí, Alžbětky a Jeronýma. Díky nim nejde o vzpomínky, ale o objevování stále nových cest, po kterých už jsem šla. Svou poslední knihu jsem nazvala „Kolemjdoucí". Poznala jsem, že někdy citlivý a vnímavý kolemjdoucí může vidět a cítit víc, než banalitami a stereotypem otupělý bližní. To platí o lidských vztazích stejně jako o „všech dobrých rodácích." A už budu končit, protože v postýlce se budí náš malý chasníček. Přemýšlím, kdy zase všichni vylezeme na kopce, ze kterých je vidět svět.

Vaše

Foto: V. Bohdan

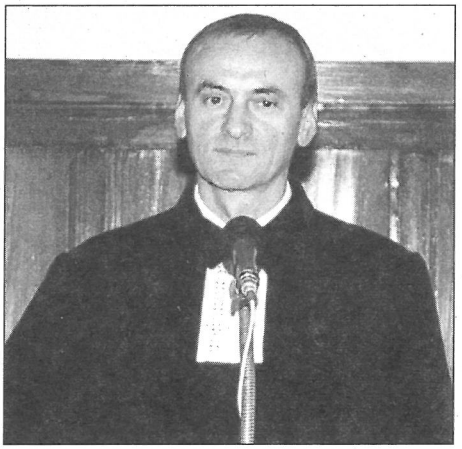

Foto: J. Vaš

Mgr. Jan HUDEC, farář Horního sboru Českobratrské církve evangelické na Vsetíně

Valašsko je pro mne především krajem tajných evangelíků, kteří po Bílé hoře po roce 1620 nejdéle vzdorovali jejím náboženským i politickým důsledkům a svým statečným přiznáním se k víře předků doslova přivolali toleranční patent v roce 1781. Kdykoli čtu, jak se už v roce 1777 přihlásilo k zakázanému evangelickému vyznání víc než sedmdesát valašských obcí a na Vsetíně samém devadesát procent obyvatel s většinou městské rady i purkmistrem Martinem Trlicou, neubráním se nikdy silnému pocitu dojetí i hrdosti. Kolik se za tím kryje utrpení, obětí i modliteb! Jaká věrnost poznané pravdě, za niž byli ti lidé ochotni dát statky i život! A jak to, že tato riskantní a tajená víra dokázala právě na Valašsku vždy nově uchvacovat i mladou generaci, když třeba na moravském Slovácku se jí lidé až na výjimky vzdávali už při prvním vážnějším tlaku protireformace? Žasnu i nad tím, že valašská evangelická víra ani při absenci kněžského vedení nezplaněla ve fanatické blouznilství, jak se to stalo ve východních Čechách. Jistě se pro to najdou objektivní důvody, třeba geo-grafická blízkost nábožensky svobodnějších souvěrců v Uhrách a na Těšínsku. A přece ta hlavní příčina valašské nezdolnosti tkví v lásce k Písmu svatému, k Bibli kralické, kterou si Valaši draze kupovali a pak ji žárlivě střežili jako největší poklad, neboť v ní se jim ukazovala cesta spasení, cesta života; a když jde o život, pak nelze couvnout před žádnou překážkou ani se zaleknout nejtěžších obětí.

Po svém příchodu na Valašsko jsem ovšem brzy poznal, že toto už dnes skoro neplatí. I když je v tomto kraji stále největší hustota evangelických sborů v českých zemích, skutečných evangelíků s pevným přesvědčením ubývá. Společné domácí pobožnosti s biblickým čtením a zpěvem duchovních písní nahrazuje v mnoha rodinách laciná konzumace televizních pořadů. Cesta do kostela, který předkové ze své chudoby tak těžce k Boží slávě budovali, zarostla některým jednou provždy. Valašsko dnes není o nic míň sekularizované než jiné kraje naší země. Jenom menšina lidí, a teď zcela odhlédám od církevní příslušnosti, si zachovává vnitřní svobodu a životní styl nezávislý na tlaku vtíravé reklamy. Tuto menšinu spojuje společná láska k Valašsku a k jeho nosným tradicím. V jejím čele stojí lidé, kteří s nadšením a bez nároku na odměnu uchovávají lidovou hudbu, tance, zvyky, památky a s nimi čistou valašskou řeč. Z jejich podnětů investují města i obce do valašské kultury, aby to všecko hluboké a krásné neupadlo v zapomnění, aby jedinečná valašská duše nesplynula s bezduchou globalizovanou „novokulturou".

Valašská duše - jak nesnadná cesta k ní vede! Ta duše odráží krajinu, v níž se zrodila. Dlouhá klikatá údolí, konce nedohlédneš. Ale když vytrváš, nakonec se ti jako zjevení vynoří z lesa paseka s dřevěnicí. Vejdeš do světnice a ovane tě teplo pece i srdečného lidského přijetí, ovoněné vdolkem a kalíškem slivovice. Něco takového už jinde než na Valašsku sotva najdeš. Modlím se za to, aby Bůh byl tomuto krásnému hornatému kraji milostiv a nepřestal nad ním držet svoji ochraňující a pomáhající ruku, tak aby to jedinečné, co zde v lidech dříme, nezaniklo, ale aby žilo a rozvíjelo se k požehnání domácím i všem, kdo v dobrém přicházejí.

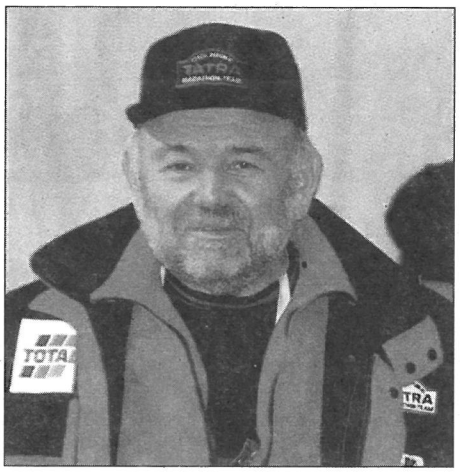

Karel LOPRAIS - „Monsieur Dakar", řidič závodního speciálu TATRA a šestinásobný vítěz mezinárodní dálkové Rallye Paříž - Dakar

Narodil jsem se v Ostravě, rodové kořeny mám na jižní Moravě - ve Vracově, vyučil jsem se ve frenštátském MEZu, od roku 1967 pracuji v kopřivnické Tatře a se svou rodinou bydlím ve Frenštátě pod Radhoštěm. Po celý rok cestuji po republice a účastním se prezentačních akcí, výstav a přednášek pro potřeby podniku Tatra Kopřivnice a našeho závodního týmu. Když jsem po dobu jedenácti dlouhých měsíců pracoval v Libyi, obklopen nekonečnou písčitou rovinou, uvědomil jsem si, jak jsou v mém životě důležité kopce, lesy, houbaření... V Beskydech jsem doma. V automobilce Tatra jsem začal jezdit s kamióny jako zkušební jezdec v r.1970, od r. 1986 jezdím mezinárodní závod automobilů Paříž - Dakar. Účast v těchto závodech mi umožňuje představit světu kvalitní práci našich lidí. Na práci v Tatrovce jsem hrdý. Je to podnik s dlouholetou a slavnou tradicí, která pokračuje i pravidelnými úspěchy našich závodních kamiónů na mezinárodních kolbištích. Po recesním vyhlášení Valašského království a mém jmenování do funkce „valašského ministra dopravy" vozíme s sebou do Afriky i jeho vlajku, protože chceme dělat reklamu místu, kde žijeme. V celostátních médiích totiž větší prezentaci svého kraje velmi postrádám. S firmou Duo mého bratra Milana Lopraise připravujeme na sezónu 2002 nový model závodního vozu, který musí odpovídat homologaci FIA. Věřím, že bude stejně spolehlivý a úspěšný jako ty předchozí, a že přinese značce TATRA další dobré renomé ve světě automobilismu, kterému jsem zasvětil celý svůj život. Dělám to rád a jsem rád, že to dělat můžu.

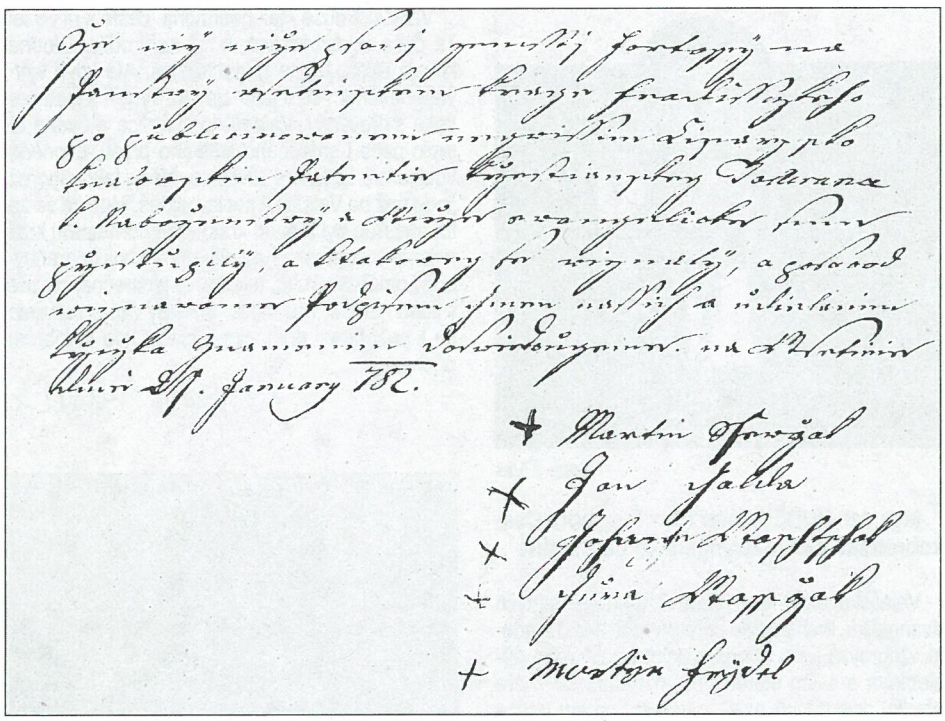

Prohlášení pěti portášů ohledně vyznání víry z 27. října 1782

Tíha víry

K 220. výročí vydání tolerančního patentu a jeho dopadu na život obyvatel Valašska

Daniel Drápala

Že my níže psaní zemští fortašy na Panstvy vsetinskem kraje hradišckeho po publicírování nejvišim Cisařsko kralovskim Patentě křesťaskej Tollerance k Naboženstvy a Viře evangelicke sme přistupili, a ktakovej se viznati, a posavad viznavame Podpisem jmen našich a udělanim křižka Znamenim dosvědčujeme. Na Vsetině dně 27. January 782

+ Martin Ševčák
+ Jan Galda
+ Johann Vašťák
+ Jura Vašťák
+ Martin Frídel

Toto česky psané prohlášení pětice portášů skrývá jeden z fondů Moravského zemského archívu v Brně. Na první pohled banální přihlášení se k opět povolené evangelické víře. Skrývá se však za ním spleť rozmanitých životních příběhů, událostí a zvratů, které tomuto aktu předcházely. Je to vlastně již jen završení několikaletého problému existence příslušníků nekatolického vyznání v řadách portovních. Zároveň jsou životní osudy hlavních aktérů krásným dokladem úzkého propojení velkých dějinných aktů s mikrosvětem každého jedince i menší lidské pospolitosti.

Sbor *portášů* (také *fortášů* či *portovních*) vznikl jako zemská bezpečnostní organizace v závěru třicetileté války. Měl zamezit destabilizaci východomoravských krajů, anarchii a vzrůstající kriminalitě, které s sebou přinesl dlouhý válečný konflikt a valašská povstání. Postupem doby se jeho policejní a ochranná funkce rozrostla i na potírání pašeráctví na moravsko-uherské hranici, asistenci při deportaci odsouzených, dohled na odvod vojáků apod. Druhá polovina 18. století přitom znamenala pro portáše dobu největší slávy. Jedním ze šrámů na jejich pověsti se staly události spojené s povolením náboženské tolerance v 70. a 80. letech.

Významnou roli v nich sehrál desátník Josef Kuropata z Jablůnky, jenž v této době podle pravidelných výkazů mužstva velel třetímu desátnictvu v Novém Hrozenkově. V zemské službě strávil zatím pouhých pět let, přesto již kupodivu zastával poddůstojnický post, na který jiní čekali dlouhá léta. Dle všeho žil až doposud poklidným životem „státního zaměstnance" (sbor byl financován z peněz uvolňovaných moravským zemským sněmem a zemským úředníkům také podléhal). Část obživy mu zajišťovalo drobné hospodářství v rodné obci a nedlouho před dovršením čtvrté dekády života čítala jeho rodina pět dětí.

Další léta měly natrvalo poznamenat události následujících měsíců. Na jaře 1777 se roznesla z Vizovic po celém Valašsku zpráva, kterou rozšířili misionáři Jan Kořistka, Petr Jiříček a Petr Šašina, že císařovna Marie Terezie udělila náboženskou svobodu, díky níž se každý může přihlásit k vyznání, jež *„chová ve svém srdci"*. Původně zamýšlená lest na odhalení kryptoevangelíků se jim brzy vymkla z rukou, a tak od katolického vyznání odpadávaly na mnoha valašských panstvích nejen jednotlivci, rodiny, nýbrž posléze i téměř celé vesnice. Spustila se tak lavina, jejíž následky musely být v následujících letech s velkými obtížemi odstraňovány, zcela se ovšem stopy po ní vymazat nepodařilo.

Mezi těmi, kteří se navrátili k doposud nepovolené víře, jsou i někteří příslušníci sboru portovních. V květnu o tom podává zprávu vsetínský vrchní Bayer, který si stěžuje, že odpadli nejen někteří hajní, představení obcí, ale i vrchnostenští drábi a portáši. *„Jak povědomo mně jest, Raužetští, Jablunečští, Ratiboršti, Vsetínští a Johanovští zemští portáši při držanej kněžskej commissi všichni za Evangelíky neb Lutherány se zapsati dali a takovýma hned od kořena býti se vyznali."* Již 15. května navrhl portášský poručík Jiří Křenek z Valašské Bystřice jejich sesazení a stejného názoru je posléze i krajský úřad v Uherském Hradišti.

Úřední korespondence z letních měsíců dokládá naplnění tohoto rozhodnutí, a začátkem srpna je Křenkovi přikázáno, aby připravil návrh na obsazení uvolněných míst po propuštěných portáších. Je mu připomínáno, že to mají být lidé důvěryhodní, navíc katolického vyznání, aby se pro příště vyhnulo přijetí do stavovské a zemské služby osob nespolehlivých. Kupodivu desátník Kuropata zde zmiňován není. Přestože asi také patřil k oněm několika portášům, kteří se v květnu přihlásili k evangelické víře, ochota k nápravě mu zajistila setrvání v zemské službě. Měl být také využit jako propagandistický článek pro snadnější odstraňování škod napáchaných misionáři. Jablůnecký portáš totiž ve vězení projevil ochotu k opětovné konverzi ke katolictví. A nebyl sám. 15. srpna vyznali portáši Jan Galda a Martin Ševčák ze Vsetína, Martin Frídel z Růžďky a Jan Vašťák z Johanové před mikulovským proboštem Johannem Leopoldem Hayem, že se vzdávají evangelické víry a navracejí se zpět ke katolictví. Nalézáme tak jména dalších aktérů květnových událostí, o jejichž odpadlictví se zmiňoval před třemi měsíci vrchní Bayer. Kuropata i tito muži měli mocného přímluvce právě v proboštu Hayovi, v muži, který byl dvorem pověřen uklidnit neuspokojivou situaci na Valašsku a který připravuje smělé plány na církevní reformy v kraji. Zemské úřady se ale k tak náhlým obratům ve vyznání svých podřízených stavěly zdrženlivě a ještě koncem srpna pochybovaly, zda tento akt nebyl jen skrytou snahou o zachování si finančně poměrně lukrativních míst ve sboru. Je proto doporučeno posečkat, a až na základě jejich chování v následujících týdnech a měsících by mělo být rozhodnuto o jejich návratu do zemské služby.

O síle Hayovy pozice svědčí to, že již v září obdržel poručík Křenek rozhodnutí dvorské kanceláře o možnosti opětovného nástupu desátníka Kuropaty. Musí jen odsoudit a zavrhnout svůj poklesek, předložit doklad o své konverzi i vysvětlit pohnutky svého jednání z jara. Dle proboštova mínění dostačuje jen důtka a projevená lítost. Do budoucna ovšem kalkuluje nejen s desátníkovou vděčností. Sám se přiznává, že usiluje především o zapůsobení na ostatní obyvatele Jablůnky a okolních vsí (Růžďka, Pržno, Hošťálková, Ratiboř), kteří sešli z té *„pravé cesty"*. A právě portášský desátník jim může být zářným vzorem nápravy a návratu ke katolictví - navíc bez většího postihu na majetku a jiných svobodách. Dobře si uvědomil, že případ napraveného konvertity je účinnější než setnina vojska. Ostatně byly i jiné způsoby nápravy (často se využíval odvod k vojsku pro ty, kteří *„setrvávali v bludu, sváděli druhé a konali tajná shromáždění."*). Otázkou je, nakolik Hay mohl uvěřit a skutečně věřil opravdovosti desátníkových úmyslů. Kupodivu pohotově zareagovala na změnu situace úřední mašinérie, neboť se urychleně snažila řešit praktické záležitosti kolem desátníkova návratu - včetně výplaty žoldu.

Rok 1778 se odehrál ve znamení několika zásahů proti evangelíkům, u některých dokonce asistovali portáši. Hned na jaře museli zasahovat pod vedením velitele Křenka v okolí Malé Lhoty, kde docházelo k pravidelnému srocování lidu po zjevení, které se událo dvěma dcerám malolhotského purkmistra. Zjitřená nálada v kraji sem přiváděla katolíky i evangelíky, dle některých jejich počet dosahoval až k dvěma tisícům. Střídavě se v očekávání dalšího zjevení modlili a zpívali náboženské písně. Hay se rozhodl rázně zakročit a použil k tomu muže - poručíka Křenka. Zda se zásahu účastnil i Kuropata nevíme, lze spíše předpokládat nasazení portášů z valašskobystřického desátnictva. Méně úspěšní byli počátkem prosince růždecký rychtář Jan Surovec a portáš Frídel, kteří se bez výsledku snažili odhalit účastníky tajného setkání evangelíků a polapit při něm provinilé Martina Vaňka a Martina Ondrů.

O spornosti Kuropatova návratu ke katolictví svědčí jeho chování v průběhu celého tohoto roku. Sám sice navštěvoval katolické bohoslužby, ale četnost jeho účastí byla nevalná. Navíc vlastní manželka údajně s jeho vědomím docházela na evangelické mše do Těšína, kde se objevili i portáši-konvertité Vašťák a Galda. Počínání desátníkovy manželky se nelze divit. Pocházela z Růžďky, jedné z nejzatvrzelejších evangelických obcí kraje, kde dokonce v tento čas náboženského neklidu tekla na svátek Nejsvětější Trojice roku 1778 krev. Po střetu s vojskem zde zůstali i mrtví. Pouhá vlažnost ve víře ovšem nebyla dostatečným argumentem pro postih či zbavení služby, navíc sami portáši po předchozích zkušenostech neprojevovali raději svoje případné sympatie k nekatolíkům veřejně. Pokud jejich opravdové náboženské smýšlení neovlivňovalo výkon služebních povinností, nebyla ani příčina k jakémukoli zásahu proti nim. V Pravidelných čtvrtletních výkazech stavu mužstva jsou příslušníci hrozenkovského desátnictva hodnoceni dobře („*Von eine guten Aufführung*") - ať již se jedná o desátníka Kuropatu, tak i Martina Frídla z Růžďky (sedm let ve službě), vsetínské Jana Galdu (12 let) a Martina Ševčáka (dokonce 20 let ve službě), Jiřího Vašťáka z Hovězí (6 let) nebo Jana Vašťáka z Janové (necelé dva roky).

Události následujících měsíců měly výrazně toto hodnocení zpochybnit. Podle mínění vsetínského vrchního Bayera jsou při zásazích proti evangelíkům příliš laxní. Události nabraly na intenzitě zvláště během jara 1780. V noci z dvanáctého na třináctého května se shromáždilo v Senince několik stovek evangelíků a očekávalo příchod kazatele z Uher, který právě procházel Valašskem. Srocení se pokusil zabránit vizovický rychtář, poučitel Zeman spolu s panskými dráby, zdejšími portáši a desítkou věrných katolíků v čele s fojty z Lutoniny a Jasenné. Rozlícený dav ovšem začal některé členy této skupinky napadat. Nejvíce ran utržil rychtář Jan Pravda a drábi. Kupodivu portáši Jiří a Martin Hnilica, Jiří Tureček, Jiří Polášek a kaprál Jiří Mikuláštík - všichni z hošťálkovského desátnictva, neprojevili snahu tomuto lynčování zabránit a na rozdíl od ostatních se jim také nestalo nic. Jen jim byly odebrány pušky.

Nedlouho po těchto událostech bylo v květnu 1780 vysláno několik portášů pod velením šikovatele Cibulce do Růžďky k zatčení téhož protestantského kazatele. Místo toho, aby zasáhli okamžitě po příchodu do vesnice, jak jim radil místní kaplan, přečkali noc v hospodě, „*tam jedli, pili, žrali*". Ráno byl mezitím lidem varovaný pastor vyveden téměř celou vesnicí směrem k Jablůnce a Pržnu a portovním se ho již nepodařilo zajmout. A to ani později, kdy jej na přímý rozkaz poručíka stíhali až k slezské hranici. Sám Kuropata se k portášům připojil teprve v Růžďce. Později byl obviněn, že daroval onomu potulnému kazateli dukát. Bayer proto žádal o okamžité potrestání jak šikovatele a desátníka, tak řadových portášů Ševčáka a Galdy. Gubernium odmítlo jeho návrh na sesazení, připoutání k pranýři, mrskání a nucené přestěhování do Uher. Uchýlilo se zatím - stále ještě v duchu Hayovy smířlivosti, k napomenutí. Šikovatel se sesazení nevyhnul (bylo mu vyčítáno, že se zdržel tři hodiny, protože nerozuměl německy psanému rozkazu) a ztráta služby postihla i aktéry vizovických událostí. Poručík Křenek dostal jen důtku.

29. července však byl již Josef Kuropata vyslýchán. Přiznal se, že se sice původně evangelické víry odřekl, ale to jen proto, že byl pro ni pronásledován. Rychtář mu usadil v domě 10 vojáků „*na kvartýr*" a on je musel ze svého živit. Aby se jich zbavil, tak přestoupil (vůbec se ale nezmiňuje o motivaci v možnosti opětovného návratu do zemské služby !?). Nařčení z účasti na tajné evangelické mši v květnu odmítl, byla tam jen jeho žena, děti a služka. Varoval je ovšem, že je to trestné. Případ jablůneckého desátníka nebyl ojedinělý, neboť již začátkem srpna obdržel Křenek rozkaz, aby podal zprávu o těch portáších, kteří jsou podezřelí z tajného vyznávání evangelické víry, a na jejich místo navrhl jiné, dobře katolicky smýšlející a věrné.

Tentokrát Kuropatovi dřívější Hayova velkorysost naopak přitížila. V druhé polovině roku

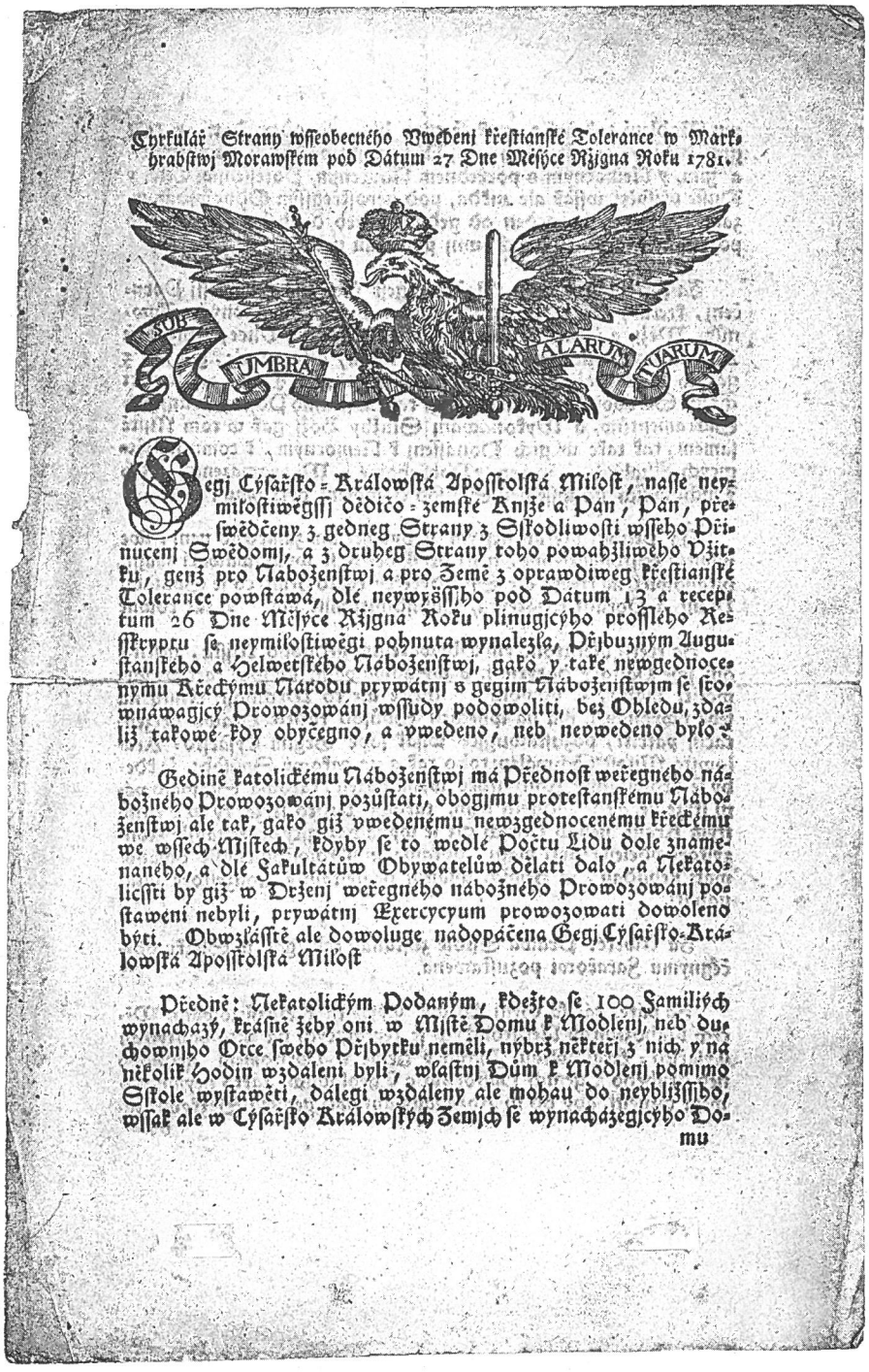
Cyrkulář Strany wssegobecného Vwedenj křesťanské Tolerance w Markhrabstwj Morawském pod Dátum 27 Dne Měsýce Rjjgna Roku 1781.

SUB UMBRA ALARUM TUARUM

Gegj Cýsařsko-Králowská Apostolská Milost, naše neymilostiwěgssj dědičo-zemské Knjže a Pán, Pán, přeswědčeny z gedneg Strany z Skodliwosti wsseho Přinucenj Swědomj, a z druheg Strany toho powahjliwého Vžitku, genž pro Náboženstwj a pro Země z oprawdiweg křesťanské Tolerance powstawá, dle neywyssjho pod Dátum 13 a receptum 26 Dne Měsýce Rjjgna Roku plinugjcýho prossleho Resskryptu se neymilostiwěgi pohnuta wynalezla, Přjbuzným Augustanského a Helwetského Náboženstwj, gako y také newgednocenymu Řeckýmu Národu prywátnj s gegim Náboženstwjm se sowynáwagjcý Prowozowánj wssudy podowoliti, bez Ohledu, zdaliž takowé kdy obyčegno, a wwedeno, neb newwedeno bylo?

Gedině katolickému Náboženstwj má Přednost weřegného náboženého Prowozowánj pozůstati, obogjmu protestanskému Náboženstwj ale tak, gako giž wwedenému newzgednocenému řeckému we wssech Mjstech, kdyby se to wedlé Počtu Lidu dole znamenaného, a dle Jakultátůw Obywatelůw dělati dalo, a Nekatolicssti by giž w Držení weřegného náboženého Prowozowánj postaweni nebyli, prywátnj Exercycyum prowozowati dowoleno býti. Obwzlásstě ale dowoluge nadopáčena Gegj Cýsařsko-Králowská Apostolská Milost

Předně: Nekatolickým Podaným, kdežto se 100 Familiých wynacházý, krásně žeby oni w Mjstě Domu k Modlenj, neb duchownjho Otce swého Přjbytku neměli, nýbrž někteřj z nich y na několik Hodin wzdáleni byli, wlastnj Dům k Modlenj pomimo Sskole wystawěti, dálegi wzdáleny ale mohau do neybližssjho, wssak ale w Cýsařsko Králowských Zemjch se wynacházegjcýho Domu

Úvodní strana oběžníku tolerančního patentu z 27. října 1781

1780 byl spolu s dalšími čtyřmi desítkami osob přesídlen do Uher - banátského Komlose [1]. Majetek měl být zabaven, posléze vydražen a peníze měli provinilci obdržet - v Kuropatově případě činil 12 zlatých a 36 krejcarů. Děti, které byly mladší osmnácti let, měly zůstat na Moravě a s denním příjmem 4 krejcarů na jedno se o ně měli postarat spolehliví a dobře katolicky smýšlející lidé.

Nestačilo ovšem uplynout ani dvanáct měsíců od jejich přesídlení a již došlo v celé zemi k převratným změnám. 13. října 1781 vydal císař Josef II. toleranční patent, jenž legalizoval vyznávání *„augustánského a helvetského náboženství"*. A přestože od této chvíle sice byli jen tolerováni a nedostalo se jim úplného zrovnoprávnění s katolíky, mohli svobodně vlastnit majetek, provozovat živnosti a vykonávat veřejné funkce. A právě kolem tohoto práva se odehrálo poslední kolo sporů o účast evangelíků v řadách portovních.

První polovina roku je totiž zcela ve znamení jednání a časté výměny korespondence mezi velitelem Křenkem, krajskými úřady v Uherském Hradišti a Přerově, brněnským Guberniem a Vídní, jak vlastně postupovat proti portášům, kteří využili ustanovení náboženské tolerance, veřejně - a tentokrát i legálně, přiznali svoji evangelickou víru. Vyskytly se totiž obavy z dalších případných nesnází, způsobených vyznáním víry. Z Křenkova lednového dopisu krajskému hejtmanu se dovídáme, že se k němu 10. ledna dostavila čtveřice řadových portášů, kteří dobrovolně, svobodně a s vědomím beztrestnosti před ním a několika dalšími portovními vyznali svoji nekatolickou víru. A nebyli to mimochodem nikdo jiný než Galda, Ševčák, Frídel a Vašťák, tedy ti, kteří již před pěti lety podobné vyznání učinili a pod tlakem okolností je posléze odvolali. Tito konvertité předstoupili 27. ledna před vsetínský vrchnostenský úřad s obdobným oznámením o změně vyznání. Máme o tom dokonce písemný doklad. Mimo jiné se museli přiznat k dřívějším přestupům a vysvětlit příčiny takovéhoto chování.

Přes tolerování jiných náboženství však nenašli přílišné pochopení u úředníků a stavovských hodnostářů. Svědčí o tom mimo jiné termíny: *odpadnutí*, *hanyplný skutek* (*„tadelshafte Handlung"*), *svévolně a lehkomyslně přestupovali z víry na víru*, i výhrady k případnému dalšímu působení nekatolíků ve sboru. Ostatně podobné obavy z ohrožení akceschopnosti projevil sám poručík Křenek. Šalamounsky se naopak k problému postavil Josef Berger, úředník krajského úřadu, který sice zmiňuje 8. paragraf patentu, který praví, že nemá být v budoucnu děláno rozdílu mezi katolíky a nekatolíky. Při výběru portášů tak doporučuje spíše přihlížet na poctivost, počestnost a schopnosti. Na druhou stranu upozorňuje na nespolehlivost a lehkomyslnost dotyčných, kteří dle okamžitých potřeb střídali víru, čímž se prokázali nedůvěryhodnými a tedy vlastně nezpůsobilými služby!

V podobném duchu je vedena vzájemná korespondence po celé jaro roku 1782, vždy je uváděna příčina případného propuštění portášů-evangelíků ze služby ne ve víře, nýbrž v jejich špatném charakteru a křivé přísaze. Za další argumenty posloužily obavy z nedostatečného vykonávání povinností, vyvolání rozmíšek mezi katolíky a evangelíky ve sboru atd.

Nelze se proto divit, že koncem února jsou své služby pro ztrátu důvěry zbaveni. Mají být pro příště nahrazeni lidmi věrohodnějšími. Musí se totiž uvážit, že jedním z jejich hlavních úkolů je vykořenění nebezpečné a špatné chátry a lůzy (*„bössen und Forderliche Gesindel"*) a tito vrtkaví, v postojích proměnliví muži nezaručují spolehlivý výkon služby.

Takovéto důvody by jistě postačovaly k ztrátě zemské služby ještě před pěti lety, snad i v minulém roce. V době, kdy již platila v celé říši náboženská tolerance, za niž se postavili i někteří čelní hodnostáři katolické církve (mimochodem také Leopold Hay, nyní již královéhradecký biskup), podobná argumentace neměla šanci obstát. Brněnskému Guberniu přišlo 12. dubna 1782 stanovisko vídeňských úřadů a to je vzápětí tlumočeno i krajským úřadům a jejich prostřednictvím poručíku Jiřímu Křenkovi. Náhlý obrat hledejme opět ve výkladu oné části patentu, která dává stejné podmínky katolíkům i nekatolíkům. Propuštění čtveřice portášů tím pádem odporuje jeho znění. Zamítnuto bylo dokonce vysvětlení o nedůvěryhodnosti a ztrátě spolehlivosti vyplývající z několikerých přestupů. Jedinými oprávněnými argumenty by bylo pouze nedodržení služebních povinností, a k tomu zatím nedošlo. V závěru dubna 1782 proto obdržel poručík Křenek příkaz, aby je ponechal i nadále v zemské službě.

Anabáze za svobodu náboženského vyznání v řadách portovních se tak po pěti letech konečně uzavřela. Na obranu aktérů těchto událostí uveďme, že nebyli jedinými, kdo v průběhu relativně krátké doby několikrát změnil svoji víru. V těchto neklidných časech narazíme na další osoby, které se několikrát přiznaly ke svému nekatolickému smýšlení, ale vzápětí zase také složily nové vyznání víry (tedy té katolické), aby v časech uvolnění opětovně od církve odpadly. Na Rusavě se to dokonce některým podařilo i pětkrát! Pravdu neměli ani oni krajští a zemští úředníci, hodnotící dotyčné jako mravně a charakterově pokřivené lidi, nedůvěryhodné a podezřelé. I přes všechny peripetie přetrvali ve sboru zemských portášů řadu dalších let, aniž by jim jejich evangelická víra nějak zabraňovala v dostatečném vykonávání všech povinností. V dochovaném měsíčním přehledu z ledna 1786 nacházíme sloužit Ševčáka, Frídla i Jana Vašťáka v hošťálkovském desátnictvu, Galdu a Jiřího Vašťáka v Novém Hrozenkově - a opět s poznámkami o dobrém výkonu povinností. O tři léta později se v obsáhlejším seznamu mužstva hradišťského kraje s hodnocením jejich služby objevují mezi téměř třicítkou mužů i čtyři evangelíci - tři již známe z předešlých let - oba Vašťákové a Jan Tureček z Jasenné, účastník střetu v Senince z jara 1780. Portáš Štěpán z Janové je zcela novou tváří, slouží ve sboru ovšem pouhý rok. V době přijetí do zemské služby mu evangelické vyznání již nebylo na obtíž jako jeho služebně starším kolegům a možnost sloužit v ní byla zpřístupněna tak všem. Závěrem si ale přiznejme, že to byla především ona služba, lépe řečeno relativně slušný obnos s jejím vykonáváním spojený, která vedla portáše roku 1777 k zapření skutečné víry a raději pokornému návratu ke katolictví. Nijak to ovšem nezpochybňuje opravdovost či hloubku jejich víry, je spíše dokladem pragmatického přístupu k těmto stránkám duchovního života. I přesto, že veřejně přešli k té či oné církvi, jejich vlastní vnitřní postoje a náboženské cítění zůstávaly téměř neměnné.

Jediný, koho nenacházíme v řadách portovních po roce 1782, je vlastně hlavní aktér událostí - bývalý desátník Josef Kuropata. My víme, že byl v roce 1780 přesídlen i s manželkou do uherského Komlose. Po vydání tolerančního patentu se většina z takto přesídlených Valachů vrátila. Kuropata k nim nejspíše také patřil, neboť 21. srpna 1783 se mu již opět v Jablůnce narodila dcera Anna. Další zmínky o něm v archívních fondech o portáších zcela chybí. Byl to tedy nakonec vlastně jen on, kdo, i přes původní snahy využít jeho osobu právě k propagaci beztrestného návratu ke katolictví, nejvíc ze všech doplatil na události kolem falešného tolerančního patentu i nejistoty s ním spojené.

POZNÁMKY

1)V seznamu Poznamenání jmen vyhnanců pro víru křesťanskou evangelickou z vlasti své Moravy vyobcovaných jsou z Jablůnky uvedena tři jména: Jan Hruška, Jiří Matoušák a Josef Kuropata. - B. BURIAN: Toleranční kazatelé na Valašsku (1781 - 1861). Valašské Meziříčí 1938, s. 24 - 25.

PRAMENY A LITERATURA

Moravský zemský archív Brno: Gubernium. P 32, karton 1430; Stavovská registratura A 8, P 6, karton 816.

Zemský archív Opava: Rodné a úmrtní matriky farnosti Pržno a Genealogické centrum Valašska. Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm.

Burian, Bohuslav: Toleranční kazatelé na Valašsku (1781 - 1861). Valašské Meziříčí 1938.

Drápala, Daniel: Portáši. Historie a tradice. Diplomní magisterská práce. Ústav evropské etnologie FF MU Brno 1999.

Bednář, František: Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v letech 1777 - 1781. Praha 1931.

Ševčík, Alfons: Portáši. Národní četníci a ochránci valašských hor. Vsetín 1930.

Jedno z mála autentických vyobrazení portáše z doby jejich činnosti - fortáš z Přerovského kraje z roku 1814 (M. LUDVÍKOVÁ: *Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814.* Brno - München 2000, s. 172.)

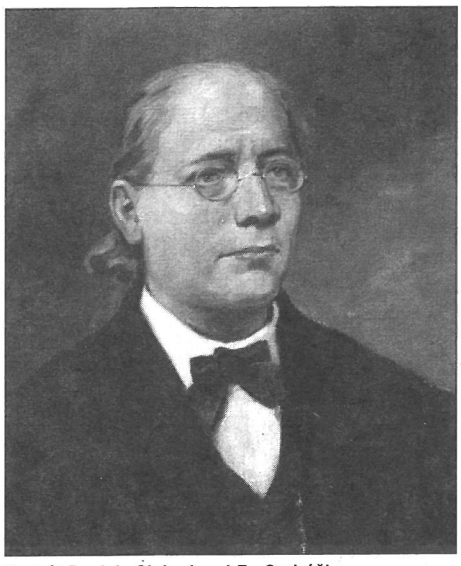

Portrét Daniela Slobody od Fr. Ondrúška

Daniel Sloboda a Vsetínsko

Zdeněk Fišer

Nepochybuji, že muž, jehož jméno je uvedeno v titulu článku, patřil v 19. století nejen k nejvýznamnějším osobnostem Valašska, ale Moravy vůbec. Byl si toho vědom již Bohuslav Burian, který ve svém stěžejním a faktograficky stále cenném díle z roku 1938 u Slobodova medailónku uvedl: *„Snad několik suchých dat připomene aspoň valašským evangelíkům, že na jedné z nejchudších jejich far působil plných padesát let muž, jenž v jiném povolání a za jiných okolností byl by asi zaujal význačné místo v řadě našich národních a vědeckých pracovníků.“* [1] Význam Slobodova duchovního působení - i nutnost studia jeho odkazu - pak ještě více vyzvedl prof. Josef Macůrek, když o něm v roce 1980 poznamenal: *„Bez stopování Slobodovy životní dráhy, jeho osvětové, literární i vědecké činnosti, bez pohledu na jeho mnohostranné působení není a nebude asi možné napsat ani novodobé dějiny východní Moravy, neřku-li Moravy celé, ani vylíčit rozličné cesty moravsko-slovenské a vůbec česko-slovenské spolupráce i vzájemnosti v minulém [tj. 19] století.“* [2]

A přece Daniel Sloboda, narozený roku 1809 v západoslovenské Skalici a od roku 1837 až do smrti v roce 1888 působící jako pastor na evangelické faře na Rusavě, je právě pro oblast Vsetínska jakoby zapomenut. Např. obsáhlá bibliografie literatury okresu Vsetín z roku 1991 k němu neuvádí ani jeden samostatný záznam[3], přestože Sloboda byl pravidelným hostem v řadě míst regionu, udržoval úzké kontakty s mnoha představiteli tamních evangelíků a čerpal tam i podněty pro svou vědeckou práci. Proč tedy takové opomenutí?

Své jistě sehrává několik faktorů. Jedním z nich je nedostatečný výzkum protestantského prostředí Vsetínska (resp. Valašska vůbec) po zmíněné Burianově monumentální práci, končící ale kolem roku 1860. Jiným skutečnost, že ze Slobodova odkazu byla zdůrazňována jeho práce botanická a národopisná. Obojí se opět dočkalo nemalého uznání. Např. v botanice byly oceněny jeho popisy flóry oblasti Hostýna a Radhoště, ale především jeho souhrnný spis „Rostlinictví“, vydaný roku 1852 v Praze, vlastně první český botanický klíč, dokumentující na 733 stranách více než 3 000 rostlin rakouského mocnářství. Jako autora zachycujícího řadu dílčích projevů života valašského obyvatelstva jej naposledy vyzvedl prof. Richard Jeřábek v souhrnné práci „Lidová kultura na Moravě“. Uvedl: *„Jeho příspěvky patří k důležitým pramenům bádání o Valašsku, zejména o jeho západní části.“* [4]

Všeobecně ale, zdá se, jisté odsunutí Slobodovy osobnosti tkví především v malém zpřístupnění pastorova duchovního odkazu, uchovávaného v jeho denících, korespondenci, kázáních a promluvách. Přitom právě v jeho kontaktech s plejádou významných moravských, slovenských a českých osobností musíme shledávat to, proč jej ocení Bohuslav Burian i o půl století později Josef Macůrek. Posuďte sami: Sloboda se osobně znal a dlouholetý písemný styk udržoval:

a) V slovenském prostředí např. s Ľudovítem Štúrem, Jozefem Miloslavem Hurbanem, Jánem Kollárem, Janko Králem, Josefem Ludovítem Holubym, Kašparem Féjerpatakym, Karolem Kuzmánym, Samuelem Jurkovičem, Danielem Lichardem, Michalem Boorem atd.

b) V moravském prostředí např. s Aloisem Vojtěchem Šemberou, Matoušem Františkem Klácelem, Františkem Sušilem, Leopoldem Hansmannem, Matějem Mikšíčkem, Janem Helceletem, Františkem Mošnerem, Františkem Mirovítem Lorencem, Františkem Skopalíkem, Aloisem Pražákem, Bedřichem Milotou Rozehnalem, Františkem Táborským atd.

c) V českém prostředí např.s Karlem Havlíčkem Borovským, Václavem Hankou, Karlem Slavojem Amerlingem, Janem Svatoplukem Preslem, Františkem Špatným, Václavem Staňkem, dále s vydavateli Květů otcem a synem Pospíšilovými, atd.

Dá se doložit, že během svého života napsal asi deset tisíc dopisů. V archivních a muzejních fondech je jich dochováno něco přes tisíc, ale zveřejněny sotva čtyři desítky.

Přitom jeho písemnosti obsahují obrovské množství informací o společenském a politickém životě z doby, kdy česká národnost bojovala za svou emancipaci a kdy se Slováci jako národ teprve uvědomovali a utvářeli.

Naznačený stav se však přece jen mění. Autor předkládaného článku připravuje k edici vydání podstatné části Slobodovy pozůstalosti. První svazek, který vyjde ještě na konci roku 2001, bude obsahovat deníky, Slobodou vedené přes padesát let. Další díly pak postupně seznámí se Slobodovou korespondencí přijatou i odeslanou, s jeho neobyčejně zajímavými listy švagrovi Hurbanovi i tchánovi Jurkovičovi. Nebude chybět ani výběr Slobodových prací o Valašsku, dále jeho novinové příspěvky, zejména z let 1848-1850, zasílané do tehdejších periodik Týdenníku a zejména Moravských novin; dokumentována bude rovněž jeho tvorba básnická.

Už edice Slobodových deníků [5] přibližuje svět evangelíků na Valašsku. Autor zápisků udržoval úzké kontakty s mnoha kazateli, přičemž mezi nimi (a jejich rodinnými příslušníky) probíhal neustálý kolotoč vzájemných návštěv a duchovních setkání. Pravidelně se tak Sloboda setkával s Adamem Škultétym, působícím ve Vsetíně v dolním sboru v letech 1827-1843, a s Karlem Opočenským, působícím v horním sboru (1838-1898), dále s Janem Lányim v Ratiboři (1824-1878); Adamem Žambokrétym, působícím nejprve v Pržně (1834-1841) a následně v Jasenné (1841-1857); Janem Pellárem, který předchozího vystřídal v Pržně (1841-1865); Tomášem Kalendou v Hošťálkové (1825-1866); Josefem Geržou starším a mladším ve Velké (dříve Hrubé) Lhotě (první do roku 1843, druhý do roku 1863); Petrem Mesárošem v Liptále (1813-1862), nebo Pavlem Jelínkem v Růžďce (1817-1868). Mimo danou oblast to byli ještě v Prusinovicích Jan Šiller (1831-1839), Josef Kubík (1839-1853), František Šiler (1853-1858) a Bohumil Gerža (1860-1891), nebo vzdálenější Jan Sepeši, senior v Suchdole nad Odrou (1823-1884), superintendent Jan Jiří Lumnicer v Brně (1830-1864), a konečně nemalé pouto jej spojovalo se vsetínským rodákem Janem Wiklerem, od roku 1826 pastorem v Návsí poblíž Jablunkova.

O tom, s kým se právě setkal či kam šel, si Sloboda vedl krátké, často denní záznamy. Např. v září 1838 si poznamenal:

„4. Přišel ke mne František Sušil, Kalivoda i Šiller.

8. Odešla sestřenice do Senice se Škarpichem a Češkem.

10. Ráno sem šel do Prusinovic a vrátil se až 12ho.

11. Večer přišla matka ze Skalice.

17. S kostelníkem do Pržna.

18. Na noc do Vsetína. Byl tam Gerža.

19. Na noc do Ratibora.

24. Popoledni prišli Opočenský a Lány.

25. Ráno šli sme na Hostýn. Veliká mlha.“

Někdy se jeho záznam rozšiřuje o informaci, co se dálo, čemu byl přítomen. Např. k 8. lednu 1839 zapisuje: *„Do Ratibora na noc přes Hošťálkovu. Jiří Babovec fojt ratiborský mne a Lanyho vezl do Súdole* [tj. Suchdolu nad Odrou]. *Mezeřič, Nový Jičín. Hodslavice rodné místo Palackých. Krásno, kde stojí kaštyl p. Žerotínů. Na noc do Súdole. Punčovali jsme a zpívali do půlnoci. Pan senior hrál: Ohýbaj sa, ohýbaj etc.“*

Zajímavější je ale záznam z 26. února téhož roku. Sloboda si totiž poznamenal odběr slovanských, tj. českých novin na některých evangelických farách. Pražské noviny (na Moravě české noviny do roku 1848 nevycházely), jejichž předplatné činilo na půlrok 5 zl. 36 kr., chtěli odebírat Jan Pilečka v Hodslavicích, Jan Vidovský v Jasenné, Tomáš Kalenda v Hošťálkové, Žambokréty v Pržně. Sloboda sám chtěl odebírat vedle Pražských novin ještě jejich zábavnou přílohu Českou včelu a časopis Květy. Ve Vsetíně Karel Opočenský *„žádá býti čtenářem všech časopisů a novin, jakékoliv páni bratři držeti budou,“* a jeho kolega Adam Škultéty z dolního sboru poznamenal: *„Na Vsetíně máme naši zvláštní společnost, která sama pro sebe tyto časopisy drží.“* Zpráva tak překvapivě upozorňuje na jakousi čtenářskou společnost, jejíž existence v prostředí komunikačně poměrně

izolovaného a národnostně nevyspělého prostředí Vsetína kolem roku 1840 skutečně překvapí.

Deníky vedle množství drobných zpráv poznamenávají také četné Slobodovy účasti na školních vizitacích nebo na církevních obřadech, jichž byl nezřídka sám aktérem, jako 7. června 1842: *„Já sem šel až do Vsetína na noc... Pohřeb p. Opočenské. Gerža vikár lhotský držel řeč pohřební před domem, po něm parentoval Pilečka hodslavický. Šlo se do kostela, kde Jelínek růžecký držel z kancle kázeň pohřební. Šlo se ku krchovu, kde Mésaroš liptálský kratičce řečnoval, po něm Škultety rozjímal o životu, pak sem já držel nad hrobem verše. Kromě jmenovaných přítomni byli: Kalenda, Lány, Holý, Pellár atd.“*

Slobodovy deníky dokládají, že jejich původce vykonal v mládí desítky cest po Vsetínsku. Chodil většinou pěšky a stal se tak bezděčně jedním ze zakladatelů turistiky na Valašsku vůbec. Při svých cestách se Sloboda také často věnoval botanickým pozorováním, někdy si se svými známými zase zahrál šachy, hru, jíž byl vášnivým propagátorem, jindy se věnoval pozorování života prostého lidu. Např. Aloisu Vojtěchu Šemberovi, před rokem 1848 jednomu z nejvýznamnějších představitelů národně českých snah na Moravě, sděloval v dopise ze 6. září 1842, že shromáždil sbírku vsetínských písní i nápěvů, které chystá pro Františka Sušila.[6]

Pro Šemberu samého shromažďoval také jiný pozoruhodný materiál. Ten si začátkem 40. let připravoval podklady pro národopisné zpracování Moravy a Slezska a obracel se se žádostmi o pomoc na své přátele a známé, aby mu zasílali charakteristiky života, mluvy, odívání lidu v různých regionech. K jeho významným informátorům patřil rovněž Sloboda, který pro Šemberu začal - krom jiných podkladů - sestavovat slovník valašských výrazů. Rusavský pastor se tak bezděčně přiřadil k zakladatelům dialektologie na Moravě, i když jeho slovník s téměř tisícem výrazů je patrně dochován jen zčásti. Po edici zmíněného rukopisu bude jistě zajímavé srovnat Slobodou podchycené výrazy z doby kolem roku 1840 s pojmy, obsaženými v nejnovějším Slovníku valašského nářečí (Vsetín 2001) od Silvestra Kazmíře. Pro čtenáře Valašska alespoň několik drobných ukázek:

„Gániti - hleděti na něco co tele na vrata.

Janek - z listu neb lupení udělaný svazeček, který sobě nosiči dreva neb trávy pod nůši na bremeno dávají.

Kobylina - stolica dvojnohá, jedním koncem na lavici položená, na níž se dračky strúžú.

Opilec - nepije nikde jen doma a u nás a jinde všady.

Sloboda - jest čeledín na slobodě. Tak se jmenuje prázdný ten týdeň, když sluha při konci roku vykročí ze služby a strojí se do jiné vstúpit.

Opilý - nacecal sa, má voničku v hlavě, chodí s fagotem, hledí na nebozez, kmotra motalka ho navštívila.

Západí - kde slunce nesvítí neb vítr nevěje, závětří.“

Sloboda si ovšem nedopisoval jen s koryfeji národního českého a slovenského hnutí, ale také s řadou prostých osob, včetně svých profesních kolegů. I když i v tomto případě patrně ještě mnoho dopisů čeká na své objevení v jednotlivých archivech evangelických far, máme k dispozici např. soubor více než 40 dopisů Tomáše Kalendy z Hošťálkové, psaných v letech 1853-1866. Získáváme tak možnost nahlédnout do událostí všedního dne. Zdá se, že zmíněný pastor byl mužem bodrého humoru; často si totiž Slobodu z různých příčin dobíral: *„Co ale příčina, že dotud mlčíte? Snád ste už ze sněhu, mrázu a ledu vytáli? Snád ste se z té zimní dřímoty a ze všech zimních klopot probrali? Je to věru tak, jako kdyby Vás už ani nebylo. Nepíšete, nepřicházíte k nám, ani nám kameněm do okna nehodíte. Navštivte nás aspoň na šmigrúst,“* píše na Rusavu dne 9. dubna 1854. A jindy podobně odráží Slobodovy stížnosti na těžké živobytí, aby jej vzápětí informoval o problémech s vystěhovalectvím místního obyvatelstva do Ameriky (dopis z 18. října 1854): *„Píšete mi celú Jeremiadu; co to pomože. Třebas chleba není, to nic nedělá, v Holešově je mnoho žemliček a rohlíků k dostání. Zemňáky pravda shnily, ale před tím jich také nebývalo, a lidé jedli šišky, vdolky a masnú kašu. Proč se nad tím staráte, že ste museli mašíka prodat? Však ho rabín přes celý život nemá a přitom dobře žije. Nebuďte tak starostlivý, jakési to přec bude.*

Od nás sa strojí do Ameriky 5 čeledí, tím sa církvi nic neublíží, a já hádám, že jich tolik neodejde, když jim chybí nervus rerum gerendarum. To vyvandrování koštuje velice moc. Kolik k tomu musí být štemplů, listin z matrik, vysvědčení, výtahů z gruntovní knihy, a bůhví co všecko jiné. Mnohý prodá svú chalupu a bude v cizím koutě jiným na obtížnost sedět. Že by p. Žambokrety za moře odešel, o tom pochybuju, ani p. Pellár se nepohne... Pan Lány je aj tu Feldherr, nač by šel do Ameriky? Žádná obec není tak zbouřena jako Jablunka, odkudž jich několik na vesno odešlo. Ti psali divné věci o Americe a všecek lid zbouřili. Psali oni, že sa tam krávy celý rok pasú bez kravaře. Když jich mléko tlačí, přijdú domu k hospodyni s prosbou, aby jich vydojila, a zas jdou po svých; že je tam moc ořechů, fíků, vína, a obzvláště, že se tam dělat nemusí...“

I z těch několika ukázek je zřejmé, jak silné byly vazby Daniela Slobody k oblasti Vsetínska. Rusavský pastor vůbec po sobě zanechal v dějinách své doby rozsáhlou duchovní stopu, jejíž vícevrstevnatost teprve postupně musíme objevit. Snad právě letošní rok, v němž si veřejnost připomenula 220. výročí vydání tolerančního patentu, bude stát na počátku cílevědomějšího poznání nejen jeho samého, ale vůbec na počátku další etapy výzkumu evangelictví na Valašsku, jemuž jsou badatelé stále ještě mnoho dlužni.

POZNÁMKY

1. Burian, B.: Toleranční kazatelé na Valašsku (1781-1861). Valašské Meziříčí 1938, s. 393.
2. Macůrek, J.: Z minulosti východní Moravy v 18.-19. století. Kroměříž - Brno 1980, s. 99.
3. Dohnalová E. - Nicolausová, E.: Bibliografie okresu Vsetín, Brno 1991 (celkem 5 489 jednotlivých záznamů).
4. Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská, nová řada. Brno 2000, s. 339.
5. Originály jsou uloženy v SOkA Přerov.
6. Dopis uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, pozůstalost A. V. Šembery.

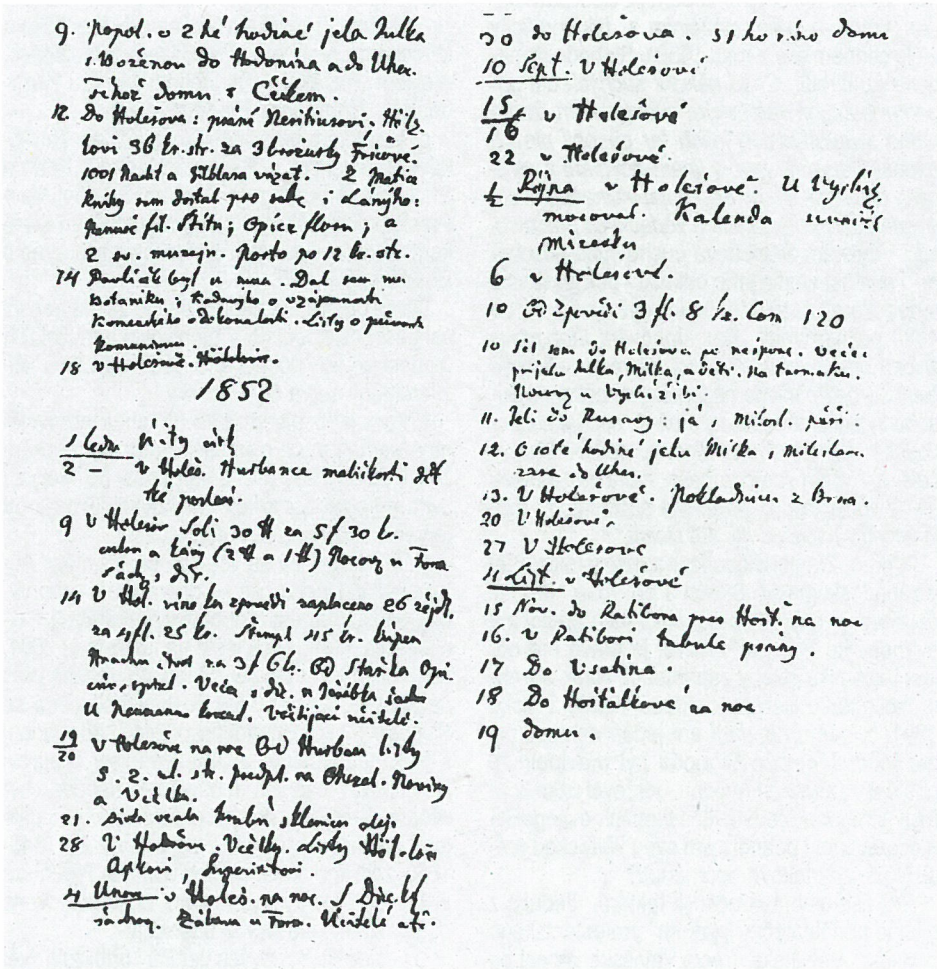

Stránka z deníku D. Slobody

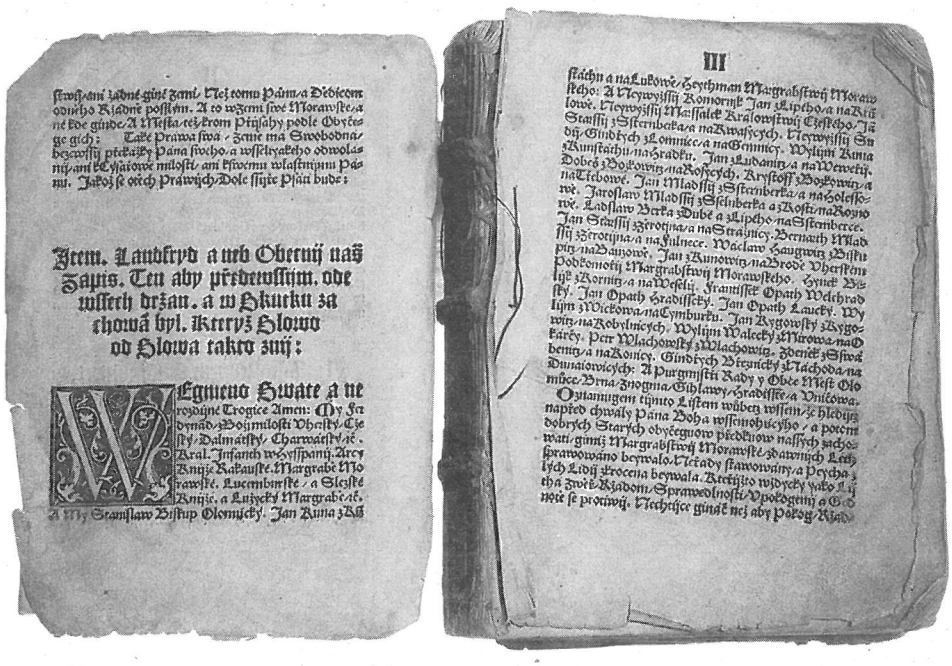

Práva a zřízení Markrabství Moravského z r. 1546, nový přírůstek do sbírky starých tisků OVM Vsetín

Smutný konec tiskaře Jana Olivetského z Olivetu

Jiřina Fabiánová

Když se v olomoucké tiskárně Jana Olivetského z Olivetu tiskly první stránky díla „Práva a zřízení Markrabství Moravského, v nově nařízené“, psal se rok 1546 a na českém trůně seděl již dvacet tři let Habsburk Ferdinand I.[1], s jehož vládou byli čeští stavové a královská města čím dál tím méně spokojeni. Od vynálezu knihtisku uplynulo přibližně sto let a české knihtiskařství prožívalo právě dobu rozkvětu, která trvala, s krátkým přerušením, až do počátku 17. století.

Aktuální příručka o právech v Moravském markrabství, s uvedenými jmény významných pánů a církevních hodnostářů účastnících se tehdejších sněmů[2] a tvořících zde jakési právní předpisy země, zcela jistě nechyběla v knihovnách šlechtických a bohatých měšťanských rodin. Jak ubíhal čas a měnila se moc i právo, ztrácelo dílo na aktuálnosti a postupně mizelo z regálů knihoven. Do současnosti se zachovalo pár desítek exemplářů této knihy, které jsou pečlivě uchovávány a evidovány jako cenný historický doklad o vývoji práva a zákonů v naší zemi i jako ukázka typografického řemesla. Koncem minulého roku se však v muzeu ve Valašském Meziříčí překvapivě objevil ještě jeden exemplář „Práv a zřízení“ z r.1546. Jeho současný vlastník nám vysvětlil, že kniha byla uchovávána v rodině jako vzácná památka a dědila se z generace na generaci. Dřívější majitelé asi často na jejích stránkách hledali pomoc a radu. Však také byla tato kniha vydána proto, „aby nejprve spravedlnost chudému jak bohatému se dála...“. Častým používáním byla zcela zničena vazba, ze které zůstala jen část zadní desky, první listy knihy utrpěly nejvíc, jsou hodně ušpiněné, roztřepené a pokrčené na okrajích, pár se jich dokonce uvolnilo z vazby. Titulní list se už dávno ztratil, stejně jako část rejstříku v závěru knihy. Přesto musíme konstatovat, že na svých čtyřistapadesátpět let vypadá pořád ještě dobře. Určitě je to i zásluhou kvalitního materiálu (papíru, tiskařské černi apod.) používaného v olomoucké typografické dílně Jana Olivetského z Olivetu, tiskaře, jehož smutný osud stojí za připomenutí.

Olivetského „Práva a zřízení“ byla vydána v době, kdy české knihtiskařství jako svobodné umění prožívalo obrovský rozmach. Umožnily to příznivé kulturní poměry v českých zemích a hospodářská prosperita, kterou země prožívala na počátku vlády Ferdinanda I. V této době rozkvétalo české písemnictví a knih se vydávalo mnohem více než třeba v sousedním Polsku, Uhrách či Rakousích. Kniha však stále patřila k přepychu, který si mohli dovolit jen ti nejbohatší. Jednotlivé tituly se vydávaly málokdy ve více než tisícovém nákladu. Tiskaři kvůli odbytu museli podřizovat vydavatelskou politiku zájmům bohatých vrstev, a tím byl téměř zaručen „nezávadný“ obsah vydávaných děl. Převažovala literatura náboženská, mravoučná, výchovná, a se sílícím vlivem humanismu a renesance u nás též literatura naučná a vědecká. Jen výjimečně, ale časem stále častěji, se začalo objevovat zábavné čtení nevalné úrovně, např. kramářské písně, lidové kalendáře aj. určené méně zámožným i méně vzdělaným vrstvám.

Tiskárny rostly jako houby po dešti. Jen v Praze mělo v letech 1526 - 1620 provozovny 83 tiskařů. (Byla mezi nimi i největší a asi nejznámější česká tiskárna Jiřího Melantricha z Aventýna). Ale tiskařské oficíny vznikaly též v menších městech. Jedna z nich byla založena ve 30. letech 16. století v Litomyšli Bohušem Kostkou z Postupic, jemuž tehdy město patřilo. Povolal do ní zkušeného typografa Pavla z Meziříčí. Tiskárna stála na hoře Olivetské, a proto přijal tiskař Pavel jméno Olivetský. Litomyšlská oficína vydávala pod jeho vedením dokonalá typografická díla zejména pro jednotu bratrskou. Umění knihtiskařské se dědívalo z otce na syna a rodina Olivetských nebyla výjimkou. Mistr Pavel předával po celou dobu svého života typografické zkušenosti synu Janovi, který po smrti otce odešel už jako zdatný knihtiskař na Moravu do města Prostějova.

V r. 1538 založil Jan Olivetský z Olivetu (zvaný též Hlaváč) tiskárnu v městě Olomouci. Od císaře Ferdinanda I. získal v r. 1545 výsadu na tisk zemských zřízení, almanachů, kalendářů a minucí mistrů královských. Podle toho můžeme soudit, že se zprvu těšil panovníkově přízni. Kniha „Práva a zřízení Markrabství Moravského v nově nařízené“ patří právě k těm dílům, na něž se vztahovaly vydavatelské výsady císařovy. Avšak Olivetský netiskl pouze výsadní tisky, snažil se z pozice člena jednoty bratrské vytvořit jakousi kulturní koncepci ediční politiky tiskárny. Tento čin můžeme hodnotit ve své době jako ojedinělý. Jan Olivetský vydával v duchu této koncepce literaturu přístupnou a srozumitelnou širokým masám obyvatelstva, např. cestopisy, lékařské příručky, populární kalendáře. Z jeho presů vycházela též společensky aktuální literatura či díla politické a náboženské publicistiky. Doba předbělohorská mu po této stránce přála. Boj mezi tvrdým a nekompromisním katolíkem císařem Ferdinandem I. a českou vesměs nekatolickou společností nabízel hodně témat, avšak - a to je hlavní - střety probíhaly zatím na diplomatické úrovni. Ještě se mohlo diskutovat a polemizovat.. Ještě nefungovala tvrdá cenzura... Ještě za odlišné názory a vyznání nepadaly hlavy...

Josef Volf ve své knize „Dějiny českého knihtisku do r. 1848“[3] uvádí, že činnost Olivetských v Olomouci nedosahovala úrovně produkce litomyšlské, a doslova píše, že „úpadek olomouckých Olivetů je zřejmý“. Částečně je toto tvrzení pravdivé. Kniha „Práva a zřízení Markrabství Moravského“ může být toho důkazem. Nedosahuje zcela jistě úrovně nádherně typograficky zdobených tisků Pavla Olivetského. Avšak zároveň toto dílo potvrzuje, že Jan Olivetský řemeslo ovládal. Žádné typografické nesrovnalosti tu nenalézáme, řádky jsou vzorně zarovnané, odsazeny od sebe jednotnou mezerou, použité gotické písmo v textu je čitelné a vkusné, odpovídající danému obsahu knihy. Výtka J. Volfa zřejmě patří nedostatečné typografické výzdobě knihy, tj. chybějícím ornamentům, bohatě zdobeným iniciálám a jiným ozdůbkám, které do tisků v I. pol. 16. století neodmyslitelně patřily. Olivetský je v knize (kromě dvou iniciál) nepoužil, neboť pochopil, že dílo, jehož hlavním

tématem je zákon a právo, nepotřebuje žádnou výzdobu. Důležitý je zde především obsah a přehlednost textu. Kritiku si možná zaslouží použité písmo v názvech kapitol, které se díky přehnané monumentálnosti a semknutosti stává místy špatně čitelným. Také neobvykle velké mezery mezi jednotlivými textovými bloky působí na stránkách rušivě. To všechno jsou však detaily, které jen potvrzují, že tiskař Jan Olivetský dával v některých případech přednost aktuálnosti a obsahu díla před dokonalou typografickou úpravou. Tento způsob urychlil práci v tiskárně - zejména sazečů, a zlevnil cenu díla, které se stávalo finančně dostupnějším pro čím dál širší vrstvy obyvatelstva.

Ve čtyřicátých letech 16. století se konflikty mezi císařem, zastáncem absolutistické moci a centralizovaně řízeného státu, a českými převážně nekatolickými stavy vystupňovaly. Ferdinand I. při své volbě za českého krále slíbil, že zachová náboženské svobody, ale po celou dobu své vlády se snažil podkopat náboženskou jednotu českých stavů a oslabovat všemi prostředky její mocenské pozice. Pod záminkou dodržování kompaktát zabránil uznání dalších reformovaných vyznání - luteránství a jednoty bratrské. V r. 1547 se boj rozhořel naplno. Jan Olivetský použil proti císařské politice novou zbraň - tištěné slovo. Rozšiřoval mezi lidmi pamflety a letáky, které se dotýkaly a útočily přímo na samotného Ferdinanda I., jeho bratra Karla V. a také moravského šlechtice pana Vratislava z Pernštejna, jednoho z prvních přeběhlíků na císařskou stranu. S největší pravděpodobností byly tyto politické pamflety vytištěny přímo v Olivetského tiskárně.

V r. 1547 se Ferdinandovi I. podařilo potlačit český stavovský odpor. Ještě v tomto roce zasedl v Praze soudní tribunál, který vynesl nad vzbouřenci rozsudky. Královský podkomoří, který předsedal soudu, si mezi jinými důkazy opatřil též výtisky Olivetského letáků a předložil je přímo císaři. Tím byl osud olomouckého tiskaře zpečetěn. Císař vydal rozkaz, aby byl Olivetský ihned vsazen do vězení. Ani rozsudek na sebe nedal dlouho čekat, soudy v té době pracovaly rychle. (Nebylo třeba příliš mnoho důkazů, pravdu měl vítěz a ten, kdo měl moc). Doba věznění netrvala ani měsíc a slavného olomouckého typografa Jana Olivetského z Olivetu odváděli na popraviště. Stal se první obětí svobodného tiskařského umění u nás. Jeho jméno se nikdy nedostalo do učebnic, i když by si to zasloužil. Jako jeden z prvních našich tiskařů si uvědomil, jakou obrovskou zbraní může být tištěné slovo. S tiskařem Janem Olivetským si však tuto skutečnost uvědomil též císař Ferdinand I., a tak zakázal v r. 1547 činnost téměř všem tiskárnám na území Čech a Moravy. I když toto nařízení nemohlo mít dlouhého trvání (a také nemělo), tiskařské oficíny byly od této doby velmi ostře sledovány a jejich vydavatelská činnost čím dál přísněji cenzurována. Mocní tohoto světa dobře věděli, že vládnout znamená mít (kromě jiného) též pod kontrolou tisk. Bylo to někdy nad jejich síly uhlídat všechny ty tiskařské presy a častokrát vzpurné typografy, i proto v historii nacházíme hodně dalších popravených „Olivetských" a také období, kdy se musela hromadně pálit či jinak ničit vytištěná díla neodpovídající pravdě mocných. Stačí vzpomenout na dobu pobělohorskou v Čechách, anebo na nepříliš vzdálenou éru hitlerovského Německa.

„Jestli že by kdo v zemi svévolně protiviti se chtěl a poslušenství králi jeho milosti, hejtmanu a pánům nechtěl zachovati, a spravedlnosti zemské k sobě přijímati, proti takovému králova milost, hejtman, a my všichni máme povstati a jej k tomu připraviti jakýmkoli během, aby v jednotě, v poslušenství a v řádu stál a k tomu připraven byl.", tato slova čteme na straně čtyři „Práv a zřízení Markrabství Moravského" z r. 1546. Jan Olivetský z Olivetu, mistr svobodného umění knihtiskařského ze slavného města Olomouce, poslušenství králi i pánům nezachoval...

POZNÁMKY

1) Ferdinand I. Habsburský byl zvolen za českého krále českým zemským sněmem dne 23.10.1526. Vládl do r. 1564. V knize „Práva a zřízení z r. 1546" je uvedeno, že v této době používal titulů „Ferdinand I. z boží milosti král uherský, český, dalmátský, charvátský. Infant v Hispanii. Arcikníže rakouské, markrabě moravské, lucemburské, a slezské kníže, a lužický markrabě, atd."

2) Mezi pány a rytíři, kteří se účastnili na počátku 16. stol. zasedání moravských sněmů, nalezneme jméno urozeného pána Jana Kuny z Kunštátu, který vlastnil na poč. 16. století i panství rožnovské a meziříčské, dále jména Kryštofa z Boskovic, Albrechta z Lichtenburka na Hostýně, Jindřicha Meziříčského z Lomnice na Lomnici, Viléma Kuny z Kunštátu na Hrádku, pana Dobeše z Boskovic na Rosicích, rytíře Viléma z Víckova na Cimburku, pana Albrechta z Hustopeč na Bystřici a mnoho dalších. Z církevních hodnostářů je zde jmenován tehdejší olomoucký biskup Stanislav.

3) VOLF, J.: Dějiny českého knihtisku do r.1848. Praha 1926, str. 130.

LITERATURA

1. ČERNÁ, M. L.: Stručné dějiny knihtisku, Praha 1948

2. DOMLUVIL,E.: Paměti města Valašského Meziříčí a městečka Krasna. Brno 1877

3. HARNA, J. - FIŠER, R.: Dějiny českých zemí, I. díl. Praha 1995.

4. HLOBIL, I. - PETRŮ, E.: Humanismus a raná renesance na Moravě. Praha 1992

5. Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. stol. Praha 1939-1967

6. VOLF, J.: Dějiny českého knihtisku do r.1848. Praha 1926

7. Práwa a Zřízení Markrabství Morawského, w nowě nařízené. Olomouc 1546.

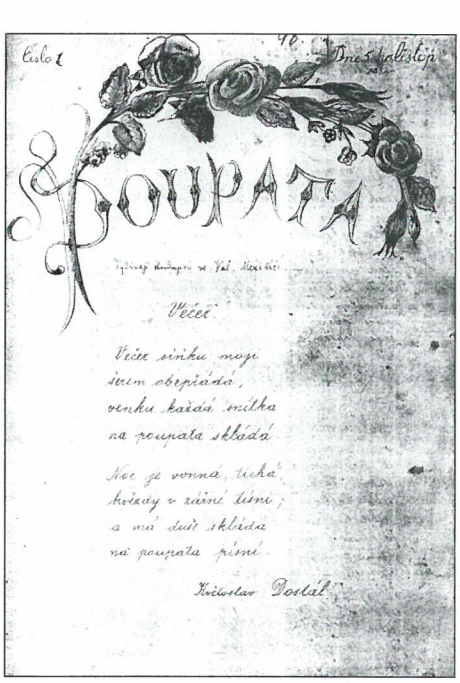

Studentské časopisy na Gymnáziu Františka Palackého ve Valašském Meziříčí

Jiří Demel

Před 130 lety, tedy roku 1871, dostalo město Valašské Meziříčí toto sdělení:

„Protož ráčilo jeho c. k. apoštol. Veličenstvo rozhodnutím ze dne 14. srpna nejmilostivěji svoliti, aby se na severovýchodní Moravě založilo státní nižší gymnásium s vyučovacím jazykem slovanským."

2. října 1871 bylo do první třídy přijato 66 studentů a po službách Božích začalo vyučování v domě Františka Michoňka č. 18 v Žerotínově (dnešní Pospíšilově) ulici. V roce 1872 byl položen základní kámen budovy gymnázia. Stavba byla dokončena 1875 a sloužila také druhé střední škole na Valašsku - Odborné škole pro zpracování dřeva.

Mezi gymnazisty bylo a je mnoho významných osobností, které proslavily Valašsko. Svou literární, publikační činnost mnozí z nich začali již za středoškolských let. Studenti gymnázií jsou v onom věku, kdy prožívají chvíle prvních nadšení z lásky milostné, rodinné, společenské, vlastenecké a též první zklamání. Je pochopitelné, že touží své hluboké city zaznamenat a činí tak nejrůznější formou. Velmi často takové písemné záznamy svých prožitků tají, mnohdy však touží sdělit je svým přátelům. Tak vznikaly a vznikají studentské časopisy. Kdysi bývaly psány ručně, později byly rozmnožovány primi-

tivní technikou dostupnou v té době. Někdy byly vydávány tajně, jindy pod patronací pedagogů. Mnohé příspěvky byly podepsány pseudonymem a jsou obtížně identifikovatelné.

Takový studentský ručně psaný časopis vznikl též na valašskomeziříčském gymnáziu v roce 1882 a vycházel asi do roku 1885. Jmenoval se **Poupata**. Vydávali ho členové literárního kroužku studentů, který pracoval pod vedením pofesorů školy J. V. Nováka a Timoteje Hrubého. Oba pedagogové byli literárně činní. J. V. Novák byl významný literární vědec, komeniolog, T. Hrubý klasický filolog.

Úmysl vydávat časopis oznámili studenti vzletným Provoláním, které začíná: *„Když nový ruch mohutně světem hýbal a vzňala se myšlenka osvěty a svobody, tu povždy student v prvních řadách býval, jenž celou duší pojal ji a budil národy."*

První číslo vyšlo 5. listopadu 1882 a uvedla je báseň Květoslava Dostála Večer. O stránku dál je cestopisná vzpomínka Emila Čermáka Neuvedeš v pokušení bližního svého. Čermák se později stal významným žurnalistou. Byl prvním šéfredaktorem Lidových novin a prvním ředitelem Československé tiskové kanceláře. V Poupatech uveřejnili své první práce i další později literárně činní studenti gymnázia, jako byl Jarolím Pavlík nebo Antonín Kratochvíl. Sem napsal roku 1884 svou prvotinu, povídku Dvě kytice též Hugo Kosterka, který se pak proslavil jako náš prvý překladatel ze severských jazyků, editor knižnice Symposion a časopisu Dílo. Z téhož roku je i Jahnova prvotina.

Příspěvky do Poupat byly různorodé. Básně jsou poplatné notě heydukovsko-čechovské a možná i Boleslavu Jablonskému. Próza je málo obratná, občas mnohomluvná. E. Čermák psal rád o svých zážitcích z cest, H. Kosterka se pokusil o historickou povídku. A. Koutný přeložil z angličtiny Mirzovo vidění od Edisona. Zajímavé je vyprávění Čeňka Rychnovského Za cikánskými stany. Zapsal v něm cikánskou píseň Šukar čaje v romském originále a pokusil se ji přeložit do češtiny.

Pozoruhodné jsou také krajové zmínky. Čeněk Rychnovský vypravuje známou pověst z Horní Bečvy Čertův mlýn. V jeho povídce Poslední večer svatojánský hraje důležitou roli tradiční skákání přes oheň. Smutný konec povídky uzavírají slova: *„Nepřeskočila ohně!" „Ubohá věděla, že nedostane se bohatému Joškovi, a proto s ním volila smrt." „Eh, co to, kdo nepřeskočí svatojánského ohně docela, je to poslední jeho večer svatojánský."*

Když Emil Čermák v povídce V nesnázích vtipu popisuje mladou dámu, píše, že její klobouk *„upomínal na klobouky našich Valachů, když se hrnou houfně na Hanou na žnivo".*

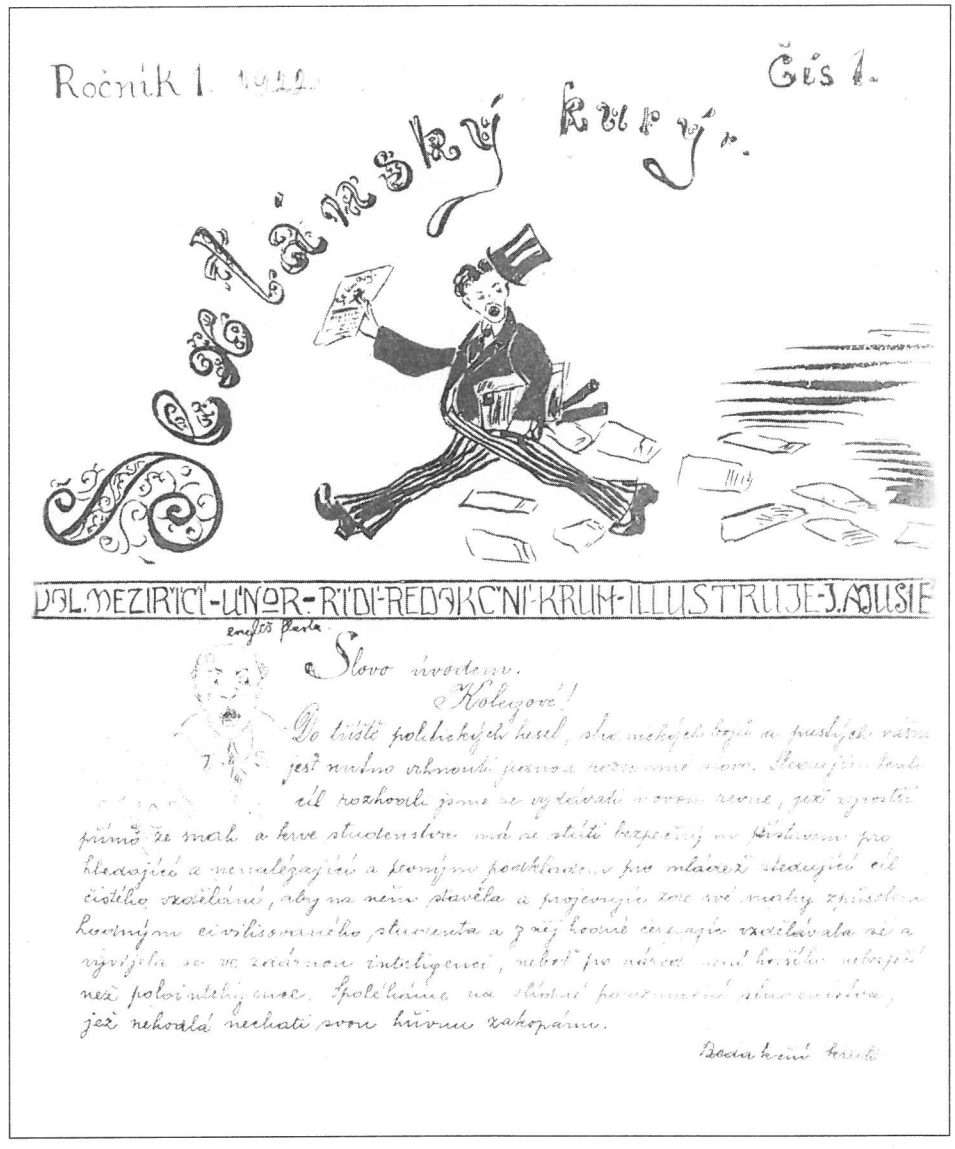

Stanislav Jičínský připomněl básní Na hrad starojičínský bývalou slávu kdysi panského sídla.

Šifra A. K. zaznamenala pověst O původu městečka Vlachovic. Kníže Privina roku 846 vyjel z hradu Brumova na lov. Když nocoval na palouku, byl přepaden loupežníky, kteří ho balvanem uzavřeli v jeskyni. Služebník Vlachovský to zdáli sledoval, knížete nakrmil a přivedl pomoc z Brumova. Za odměnu dostal brumovské panství a založil městečko Vlachovice.

Bohdan Malina zakončil svou báseň Beskydám verši:

Tak tiché šumy ke mně spějí
od dálných Beskyd v luzném reji
a ve snu čarném duši chvějí
sejíc do ní blaženost.
I vidím rosy ve krůpěji,
jak ratolesti jich se skvějí,
jak v korunách jim ptáci pějí
a vyluzují veselost.

Pozoruhodná je také úprava čísel Poupat. Většinu příspěvků psali asi autoři sami vlastní rukou. Často se objevují kreslené iniciály a též ilustrace v mánesovském duchu, jak tomu učil své studenty profesor kreslení Karel Fridrich.

V poměrné úplnosti se zachoval ještě rovněž ručně psaný časopis **Sextánský kurýr** z roku 1922, který vydávala třída profesora Františka Konvičky. První číslo je uvedeno opět velmi vzletnými slovy, reagujícími na politicky rozbouřenou dobu dvacátých let:

„Kolegové!
Do tříště politických hesel, stranických bojů a pustých vášní jest nutno vrhnouti jednou rozumné slovo. Sledujíce tento cíl rozhodli jsme se vydávati novou revue, jež vyrostši přímo ze snah a krve studentstva má se státi bezpečným přístavem pro hledající a nenalézající a pevným podkladem pro mládež sledující cíl čistého vzdělání, aby na něm stavěla a projevujíc zde své snahy způsobem hodným civilisovaného studentstva a z něj hodně čerpajíc vzdělávala se a vyvíjela se ve zdárnou inteligenci, neboť pro národ není horšího nebezpečí než polointeligence. Spoléháme na vlídné porozumění studentstva, jež nehodlá nechati svou hřivnu zakopánu."

Po tomto vážném úvodu následují příspěvky často nevážné, blízké studentské recesi. V tomto duchu uvažují, jak kina vychovávají filmem Tarzan mezi opicemi. Bohatá je výzdoba barevnými kresbami, třeba na námět Letní vila Aladinových koz. Ve stejném duchu je i obrázek ze skautského tábora. Patří asi k prvním

projevům valašských skautů, vždyť třídní profesor sexty F. Konvička byl jedním ze zakladatelů skautingu na Valašsku.

Je škoda, že autoři jsou skryti pod různými přízvisky. Odhalit se podařilo jen jednoho, pozdějšího vynikajícího lékaře Jana Birguse, který si své jméno obrátil na J. Sugrib.

• Z kontextu tohoto příspěvku snad trochu vypadává, ale přece sem patří almanach studentského kroužku k pátému výročí jeho trvání **Práce a smích**, který byl vydán tiskem za redakce Vladimíra Vlčka a Jaromíra Růžičky v roce 1936. Vyšel v nápadité úpravě a s bohatými literárně zdařilými příspěvky dobré úrovně. Kromě pozdějšího filmového režiséra Vladimíra Vlčka sem přispěli operní režisér a skladatel Václav Kašlík, žurnalistka Zdeňka Niliusová-Sílanová i tragicky zahynulý parašutista Ivan Kolařík.

Doba nacistické okupace vedla žáky gymnázia k návratu k studentským časopisům dřívějšího typu. Jen psány byly na psacím stroji. Třídní nepravidelník **Zpustlík** dostal jméno podle humorné básně Bublanoidy:

Sednout! Neuměl jste zase krásně
Vy se neučíte, jasně.
Hlupáci! Snad nemyslíte
Že ze školy už něco víte!
Vy nic tady neděláte
Nervy nám jen užíráte
Zpustlíci! Proč vás sem dali
Jak rodiče vás vychovali
Plebs vulgární, chásko, líní
Nebudete nikdy jiní
Šestnáct let už učím žáky
Darebáci byli taky
Však co vy si dovolíte
Mohou jenom šelmy líté.

Zpustlík se změnil ve třetím čísle v **Mars** (moderní aktuelní revue septimy). I když příspěvky jsou psány pod pseudonymy, známe jejich autory. Autorem básně Bublanoidy a mikulášských veršů byl universitní profesor, psycholog Miloslav Homola, vtipné kresby jsou prací docenta dějin filmu Mikyho Kučery. Ve své době odvážnou recensi Seifertovy sbírky Zhasněte světla napsala psycholožka Alena Dadáková-Krouská, jejíž otec byl tehdy nacisty internován. Též autor tohoto článku se na tomto časopisu podepsal.

Jen ze vzpomínek vím o konkurenčním časopisu bratří Jasných, který se jmenoval **Student**. Byla v něm pozoruhodná reportáž z návštěvy u naivního spisovatele Františka Smočka.

Těsně před koncem protektorátu chtěli frenštátští studenti, kteří studovali na valašskomeziříčském gymnáziu, vydávat časopis **Úlita**. Zda vycházel, nevíme. Zachovalo se jen provolání a karikaturní kresba pozdějšího literárního vědce Libora Knězka.

Konec války a návrat svobody uvítali studenti majálesem, k němuž vydali tiskem **Studentský almanach**. Básní Zas radostně uvítal novou dobu klavírní virtuos a básník Antonín Jemelík. Končí radostnými verši:

Teď radost, čistá radost zněla jen
vždyť po západu musel vzejít den!

Architekt Rostislav Skalík končí svůj poetický příspěvek:

Prsty větru v harfách počly hrát -
a já viděl s ptačí perspektivy
přelézati jaro do zahrad.

Poezii dodnes zůstal věren Emil Bok, jehož báseň z června 1945 je neméně optimistická:

Dnes ještě...
Dnes ještě neřekne nikdo z nás,
co máme na srdci.
Ještě nám brání záclonovina slov
z minulé bezmoci.
Ale je čas,
pevně a bez lítosti ji strháváme:
snad něco i zabolí.
Avšak to, co zanedlouho přijde,
nebude jen cokoli,
ale krásná,
krásnější.
Budoucnost slova.
Pro niž pracovat bude
člověk,
čin!

Studentskou literaturu a žurnalistiku pěstují i dnešní studenti gymnázia Františka Palackého. V roce 1999 vydali kopírovacím strojem rozmnožený almanach **Máj**, který ve spolupráci s prof. Marií Dufkovou připravili Ondřej Machů a Martin Šimara. Studentsky veselá je báseň žákyně Grégrové Studentský valčík s neméně radostnými obrázky. Nad svým životem se zamýšlí ve verších Myšlenkový boj student Valenta. Pěknou povídku Pestrý život jedné kočky napsal žák Děrda. K lidské zodpovědnosti vyzývá básní Společnost pseudonym Keri Krup:

Jediné co zbývá,
Je být z kovu,
Z kovu ušlechtilého,
Co odolá všemu.

Kdo se z dnešních studentů věnuje v budoucnu vědě či umění, nevíme. Jejich odhodlání je slibné.

Čím zakončit přehlídku studentských časopisů? Snad citací slov Emila Čermáka, ředitele ČTK v.v. v Praze, z června 1945, která poslal do Studentského almanachu:

„Budeme dělat chyby, ale máme dost a dost času, abychom je napravili. A proto pokládám budoucnost českého národa, jeho rozkvět a jméno za zajištěny."

T. G. Masaryk na letním bytě na Žabárně v Jarcové - jedna z jeho prvních návštěv Valašska
Foto: archiv OVM Vsetín

Poslanec Masaryk

Josef Kramář a Pavel Dorčák

Dne 13. června letošního roku uplynulo přesně devadesát let ode dne, kdy byl T.G.Masaryk zvolen podruhé jako poslanec do Říšské rady za tzv. valašská města. Kulaté výročí této vskutku významné události však zůstalo bez jakékoliv odezvy jako vše, co se týká Masarykova působení v zákonodárném sboru rakousko-uherské monarchie. Je skutečně záhadou, proč dlouhých sedm let, kdy Masaryk jako poslanec skutečně působil (1907 - 1914), zůstává jakoby tabuizováno a při nejrůznějších masarykovských výročích nebývá téměř vůbec vzpomínáno. Výjimku tvoří samozřejmě Valašsko, kde se na Masaryka-poslance nezapomíná. Na otázku, proč tomu tak je, se hledá odpověď obtížně. Masaryk sám o svém „poslancování" se po světové válce téměř nezmiňuje. Výjimky tvoří snad jen pár nenápadných poznámek v jeho Světové revoluci. Rovněž Karel Čapek se ve svých Hovorech s TGM zmiňuje o Masarykovi-poslanci jen v několika řádcích. Tvůrcové „tatíčkovské" legendy tak měli práci usnadněnu. O tehdy zapomenutém Valašsku bylo lépe se nezmiňovat, jakož i nemělo být zmiňováno to, že i v poslanecké sněmovně prošel Masaryk politickým vývojem, který by mohl jeho poválečnému obrazu vadit. Není žádným tajemstvím, že již v letech1891 až 1893 byl Masaryk zvolen do Říšské rady ve skupině pošumavských měst za stranu mladočeskou, kde představoval tzv. realistický směr. Vzhledem k zásadním rozporům v této straně vzniklým se však dne 25.září 1893 vzdal svého poslaneckého mandátu. Tehdy však Masaryk vystupoval jako Rakušan a prováděl rakouskou politiku, neboť se zdálo, že osud českého národa je navždy svázán s Rakouskem. V roce 1891 např. prohlásil ve Strakonicích: „Na tom nám musí záležet, aby Rakousko se stalo státem moderním, pokrokovým a demokratickým, když v něm žijeme." Také jako poslanec při skládání poslaneckého slibu musel Masaryk slibovat věrnost Rakousku-Uhersku a úctu císaři pánu.To vše se do legendy nemohlo hodit. A tak se na Masaryka- poslance pomalu zapomínalo (byť od roku 1907 zasedal v říšské radě již zcela jiný Masaryk) a pamětníci pomalu odcházeli. V době německé okupace i za komunistického režimu bylo většinou Masarykovo jméno haněno .A tak za dlouhých devadesát let se skutečný obraz Masaryka-poslance prostě vytratil. V dobách obou totalitních režimů nebylo možno ani důkladnou a objektivní historickou studii na toto téma vypracovat, v demokratickém Československu i po listopadu 1989 se nenašel nikdo, kdo by se tomuto nesmírně zajímavému tématu cíleně věnoval. Drobnější práce na toto téma vznikly jen na Valašsku (kde také jinde). Např.Ctibor Nečas uveřejnil publikaci T.G.Masaryk a východní Morava (Matice moravská, Brno,1997), Oldřich Šuleř napsal esej Valašský poslanec T.G.M., a Jiří Demel ve vlastivědné revui Valašsko č.4 publikoval stať s názvem Tomáš Garrigue Masaryk jako poslanec za valašská města. Tyto práce se však týkají Masarykovy poslanecké činnosti úzce spojené s Valašskem a z důvodu nedostatku jiných materiálů by mohl vzniknout mylný dojem, že Masaryk „poslancoval" pouze na maličkém valašském dvorečku.

Činnosti Masarykově na říšské radě v letech 1907 - 1914 ve zcela jiném rozměru se věnoval Dr. Jan Herben ve stati Tomáš G. Masaryk - nástin životopisný, uveřejněné ve sborníku MASARYK OSVOBODITEL, který vydalo ministerstvo školství a osvěty v roce 1920. Z této stati vyjímáme nyní několik myšlenek:

Po skončení voleb do říšské rady v roce 1907 odejel Masaryk do Ameriky. Byl pozván na mezinárodní sjezd Svazu volných náboženství do Bostonu. Svého pobytu v Americe využil ještě k tomu, aby na různých místech přednášel americkým Čechům. V přednášce věnované Rakousku mimo jiné pravil:"Já uznávám, že v Rakousku císař má velikou moc, ale nevěřím, že by dnes měl větší moc než národové". V listopadu 1907 již pracoval na říšské radě. Vystoupil proti útoku klerikálů na svobodu universit. Sjezd rakouských klerikálů ve Vídni v listopadu 1907 vydal heslo: katolíci musejí dobýt universit, které jsou semeništěm zla, půdou podvratných idejí, revoluce, beznáboženskosti a nevlastenectví. Masaryk 22.listopadu podal návrh, žádající od vlády záruky pro svobodu vědy a universit.Politický význam návrhu a debaty o něm byl oceněn svobodomyslnou veřejností v Rakousku. Přitom osobní úspěch dvou velikých řečí Masarykových o poměru vědy a víry a o úpadku katolictví a klerikálním násilnictví byl nesporný. 4. června 1908 pronesl Masaryk jinou velkou řeč o církevněpolitickém významu Wahrmundovy aféry. Wahrmund, profesor církevního práva v Innsbruku, vydal v roce 1908 v Mnichově brožuru Katolický názor světový a svobodná věda, kterou namířil proti syllabu papeže Pia X. Poněvadž se v ní Wahrmund snažil ukázat, že je mezi papežským a vědeckým názorem nepřekonatelný rozpor, brožura byla v Rakousku konfiskována, neboť prý urážela nejsvětější náboženské city. Tyroláci uspořádali proti Wahrmundovi demonstrace, nesměl přednášet, vláda pak Wahrmunda z Innsbruku odstranila. I z tohoto boje vyšel Masaryk vítězně. (Ludwig Wahrmund se narodil 21.8.1860 ve Vídni, zemřel 10.9.1932 v Praze. V roce 1889 byl jmenován docentem církevního práva ve Vídni, v roce 1891 mimořádným profesorem v Černovicích v Bukovině, v roce 1894 řádným profesorem tamtéž.V roce 1897 se stal řádným profesorem v Innsbruku, v roce 1908 byl přeložen do Prahy. Papež Pius X. vydal dne 3.7.1907 syllab - dekret - lamentabili a dne 8.9.1907 encykliku, která předepisovala studium scholastické filosofie v kněžských seminářích a biskupy zavázal k potírání a potlačování modernistických nauk slovem i písmem. Právě proti těmto papežským nařízením Wahrmund vystoupil.- pozn. J.K. a P.D.)

V letech 1909 a 1910 vzbudily v Evropě pozornost tři procesy: záhřebský, vídeňský a bělehradský, jejichž předmětem bylo jediné: domnělá velezrada rakouských Jihoslovanů proti habsburské monarchii a domnělé spiknutí Srbska proti dynastii a rakousko-uherské monarchii.

Záhřebský proces započal v roce 1909. Bylo v něm obžalováno 53 uvědomělých Chorvatů a Srbů a všem hrozil trest smrti. Bylo jim kladeno za vinu, že prý za srbské peníze usilovali o odtržení Bosny a Hercegoviny od habsburské říše a její připojení k Srbsku.Rakouskou vládou najatý člověk (jistý Nastič) udal, že v Srbsku pracuje tajně revoluční spolek Slovenski Jug pro zřízení státu velkosrbského, za kterým prý stojí král Petr a korunní princ Jiří. Nastič podvrhl listiny tohoto spolku a vydal je tiskem jako důkaz, že srbské rejdy jsou rozšířeny od Lublaně až po Bělehrad. Masaryk přijel do Záhřebu i Bělehradu, pozoroval několik dnů záhřebský proces a potom celou hanebnou justici odhalil ve své řeči na říšské radě ve dnech 14 . a 15. května 1909. Masarykovy řeči se rozletěly do světa a vykonaly své. Obžalovaní byli sice odsouzeni, vyšší soudní instance ale rozsudek zrušila a bylo nařízeno nové vyšetřování. K dalšímu procesu nedošlo, neboť císař nařídil dne 10. listopadu 1910 trestní řízení zastavit. Masaryk o procesu řekl, že mocní v Budapešti a Záhřebu zneužili koruny a že obžalovaným se nedostalo spravedlnosti za nevýslovná utrpení, nýbrž milosti, která byla pro ně urážkou.

Druhý proces se konal ve Vídni. Historik dr. Friedjung (židovského původu z Hoštic u Kroměříže) obvinil v časopise řadu Srbů z království, že kuli plány proti Rakousku-Uhersku, Bělehrad nazval spikleneckým střediskem a opíral se o materiál, který mu dodal následník trůnu František Ferdinand. Opět se nejednalo o nic jiného, než o podvržené listiny a depeše, které měl na svědomí nástroj rakouského vyslanectví v Bělehradě Vasič. Podvrhoval, čeho si přáli ministr zahraničí hrabě Aehrenthal, vyslanec hrabě Forgách i jeho podřízený Polák Swientochowski. Vasič se ke všemu dodatečně přiznal. Srbové zažalovali Friedjunga. Proces byl na podzim 1909 ukončen smírem, když Friedjung urážky odvolal. Jestliže naivně uvěřil podvrhům, pak prý tuto naivnost sdílel se všemi vedoucími místy říše. Blamovaly se zcela jak rakouská diplomacie, tak rakouské ministerstvo války. Masaryk stál v pozadí tohoto procesu a řídil kroky žalobců. Výsledky obou procesů způsobily, že Masarykova vážnost u jižních Slova-

nů stoupla až ke zbožňování. Kvůli anexi Bosny a Hercegoviny mělo Rakousko-Uhersko proti sobě celou Evropu. Aby získalo pro sebe alespoň Německo, hrabě Aehrenthal se mu zcela zaprodal. Celou tuto nepoctivou hanebnou hru objasnil Masaryk na dvojím zasedání delegací v letech 1910 a 1911. Ukázal, že oba procesy, jakož i proces bělehradský proti Vasičovi jsou souvislým organickým celkem maďarského a německého protislovanského pletichářství, jímž dynastie a diplomacie klamala a v klamu udržovala evropskou politickou veřejnost. Bělehradský soud s Vasičem se konal v roce 1910. Vyšlo najevo, že Masaryk měl pravdu. Vasič byl odsouzen na pět let za pomoc, kterou poskytl rakouskému vyslanectví paděláním listin, a bylo prokázáno, že podvrhy byly vyráběny v dílně Forgáchově. V delegacích svedl Masaryk senzační souboj s Aehrenthalem. Usvědčoval ministra zahraničí krok za krokem, že důvody uváděné pro anexi Bosny a Hercegoviny jsou nepravdivé, že ministr lhal, když popřel styky bělehradského vyslance s Vasičem, že ministr nastrčil k novinářské kampani Friedjunga. Proti ministrovi se nakonec postavil i hrabě Forgách, aby ze sebe smyl obvinění. Od těchto delegací byl ministr Aehrenthal politicky mrtvý muž. Rakouská diplomacie byla mezi evropskými diplomaty v opovržení, neboť byla prolhaná a úskočná. Lze si představit, v jaké nemilosti se Masaryk musel ocitnout, především na Konopišti.Po těchto událostech Masarykovo jméno se stalo drahým u všech Jihoslovanů. Bezděčně se tak vytvořilo předpolí pro úzkou poválečnou spolupráci mezi Československem a Královstvím SHS. Masaryka díky těmto událostem poznala i vzdálená cizina a vnímala jej jako neohroženého muže a politika velkého formátu.Tato proslulost se mu stala v roce 1914 průvodním listem u evropské diplomacie. Přízeň ciziny nahradila mu částečně i nedostatek součinnosti politiků domácích, z nichž někteří v delegacích dokonce hlasovali pro Aehrenthala.

Tolik tedy z poznámek Jana Herbena. Je nutno si uvědomit, kolik fyzických a zejména psychických sil musel v těchto politických bojích vynaložit Masaryk, tehdy již téměř šedesátiletý muž. A to vše s mizerným dopravním spojením, bez automobilů, psacích strojů, většinou ještě bez telefonu, avšak samozřejmě s asistencí tajných služeb. O to více pak může překvapit, že při této nebezpečné hře v nejvyšších sférách politiky nezapomínal ani na potřeby kraje, který jej do říšské rady zvolil. Ve světle shorauvedeného pak o to více vynikají jeho zásluhy o projekt až po válce vybudované dráhy Vsetín - Bylnice, pomoc při zřízení dívčího gymnázia ve Valašském Meziříčí, Okresního hejtmanství ve Vsetíně, Okresního soudu ve Zlíně. Ve vídeňském parlamentu interpeloval proti německým výtržnostem před českou školou v Novém Jičíně i proti povinnému biřmování dětí v okrese Nový Jičín.Vymohl rovněž subvenci pro vodovod ve Vsetíně, zasadil se o provedení hrazení rozvodňujících se bystřin, zavedení telefonu, byl aktivní při řešení drobných místních problémů. O práci Masaryka jako poslance zanechal zajímavé vzpomínky JUDr.Jaroslav Dorazil ve stati nazvané Vpád realismu na Valašsko, uveřejněné ve známé publikaci Hrst vzpomínek na dobu poslanecké činnosti T.G.Masaryka na Valašsku, kde mimo jiné uvádí: „Nejen při volbách, ale i po nich ukázal nám prof.Masaryk, jak má říšský poslanec pracovati. Po každém zasedání vídeňského parlamentu věnoval mnoho času svému voličstvu, jemuž sdělil, co nového v české i rakouské politice - a tak pomáhal voličstvu správně se orientovati. Tím vychovával své voliče pro zdravou politiku, politiku čestnou, programovou. Nemohl se honositi drobnými úspěchy - drobečky, ani ničeho nikdy nesliboval, vždyť byl v oposici vůči vládě. Všichni jsme si velikost jeho osobnosti uvědomovali, když např. v Krásně n.B. u Pokorných až do ranních hodin nám přednášel o odhaleních jeho v procesu záhřebském, jak před celou Evropou byli kompromitováni prof. Friedjung, ale i Aehrenthal. S utajeným dechem naslouchali jsme jeho vypravování, jak s risikem své svobody jel přes Uhry do Bělehradu pro důkazy neviny uvězněných vlastizrádců v Záhřebě, jimž šlo o krk." To vše vedlo k tomu, že jeho voliči oceňovali jeho poslaneckou práci také tím, že řada měst mu udělila čestná občanství (Kopřivnice, Zlín, Bojkovice, Valašské Meziříčí). O tom se však zmiňovali již zpočátku uvedení autoři. Je ale nutno si položit otázku, jak dále naložit s odkazem Masaryka-poslance. Existují jen dvě možnosti. Ta první a smutnější je, že s rychle pádícím časem upadne jeho poslanecká činnost zcela v zapomnění a bude známa jen hrstce badatelů v tichu studoven. Jako druhá možnost se jeví vypracování hodnotné vědecké studie na téma Masaryk-poslanec a rozšíření výsledků této práce do obecného povědomí alespoň kulturní veřejnosti. Cílem této činnosti by měl být nový pohled na Masaryka ve smyslu nikoliv negativním, ale pravdivějším. Ani Valašsko za poslední desetiletí neudělalo mnoho pro popularizaci působení Masaryka v kraji. Počátkem devadesátých let byly odhalovány jeho sochy a pojmenovávány ulice a náměstí jeho jménem, avšak to byl všeobecný trend doby, kdy Masaryk přestal být pro naše dějiny tématem téměř zapovězeným. Jen na Valašskomeziříčsku byla odhalena řada pamětních desek, připomínajících poslaneckou činnost i místa pobytu, avšak bez cíleného využití. Autoři této stati publikovali ve valašskomeziříčském periodiku Obelisk v roce 2000 myšlenku propojení těchto pamětních desek a pomníčků takzvanou Masarykovou stezkou, vedoucí z náměstí ve Valašském Meziříčí přes Píškovou a Oznici na Bystřičku, a zároveň zřízení pamětní síně T.G.Masaryka v budově tzv.sýpky u zámku Žerotínů ve Valašském Meziříčí. I když tato myšlenka byla oficiálně nabídnuta Městu Valašské Meziříčí, adekvátní podpory pro její realizaci ze strany města se jí nedostalo.

Byla však realizována ideá naučné stezky T. G. Masaryka prosazená Českým svazem ochránců přírody, která vede z náměstí ve Valašském Meziříčí kolem soutoku Bečev k pomníčku T. G. M. na Píškové, přes Jarcovskou kulu a Jarcovou zpět do města v délce asi 11 km. Slavnostní otevření stezky proběhlo 26. 10. 2001. Na stezce však převažují prvky přírodně-ochranářské nad historickými a navíc stezka nevede k dalším důležitým a nedalekým místům spojeným s pobytem Masaryka a jeho rodiny na Valašsku. Návštěvník kraje tak opět nezíská ucelený pohled na Masarykův pobyt a činnost v okolí Valašského Meziříčí.

A co říci závěrem? Snad jen vyslovit přesvědčení, že i tato stať přispěje k tomu, že na náročnou a záslužnou činnost Masaryka - poslance pro český národ i pro samotné Valašsko nebude zapomenuto.

TGM při zvolení říšským poslancem za valašská města, Valašské Meziříčí 23. 5. 1907 Foto: O. Šrůtek

Profesor Josef Válek v době redigování Našeho Valašska Foto: archiv OVM Vsetín

Ke kameni kámen klást...

K 130. výročí narození Josefa Válka

Lubomír Filip Piperek

Historik a národopisec, prof. Josef Válek se narodil 31. srpna 1871 na Vsetíně. Vystudoval gymnázium ve Val. Meziříčí a filozofickou fakultu pražské Karlovy univerzity. Byl profesorem na Obchodní akademii v Brně (1899 - 1905). Hospodářské mapy a diagramy, které v té době zhotovil, použila po I. světové válce česká delegace v Paříži při mírových jednáních o vytyčení hranic nové republiky. Čestné uznání a dar, které za to obdržel, patřily k nemnohým krásným okamžikům jeho života. Brzy poté z přepracování nervově onemocněl a pokusil se dokonce o sebevraždu - pro nemoc zanechal výuky a uchýlil se do své staromládenecké samoty v Huslenkách na Bařinách, kde se věnoval vědecké a vlastivědné práci. Byl zakládajícím členem a místopředsedou Sovova muzea na Vsetíně. V letech 1929 - 1937 redigoval, jako první - spolu s Františkem Táborským - sborník Naše Valašsko.

Již jako student dal svou obrovskou píli a organizační talent do služeb vlastivědné práce - měl lví podíl na organizaci „lidozpytného" (jak se tehdy říkalo) ruchu na Valašsku. Výsledkem byla Umělecká a národopisná výstava na Vsetíně roku 1892 a především velký úspěch Valachů na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895. Areál výstavy se skvěl mnohými lákadly, přes obrovskou houpačku a ruské kolo „Národní jednoty Pošumavské", „Husitskou restauraci" až po originální „American Bar", který čeští přesídlenci do USA vybavili nejen americkou vlajkou olbřímích rozměrů a řízným pitím, ale i salónním orchestrem složeným z černochů. Přesto mezi největší atrakce výstavy patřila „Valašská osada", kterou navštívilo během výstavy více než 200 tisíc návštěvníků. K věhlasu přispěla pověstná hospoda Na posledním groši, kterou navštěvovaly špičky tehdejšího českého kulturního života. Ale hlavní Válkovou zásluhou byla národopisná vystoupení krojované skupiny z Polanky[1]. Leoš Janáček, pověřený Národopisným odborem pro hudbu na Moravě sestavením „obrazu lidové hudby na Moravě", zvolil předvedení ukázek lidových obřadů. Na Valašsku se obrátil především na polaneckého faráře A. Přibyla, jehož „znamenitě uspořádaná svatba a dožatá" na vsetínské výstavě v roce 1892 vzbudila zaslouženou pozornost. Po jeho zamítavé odpovědi se Janáček obrátil na tehdy 23-letého vsetínského rodáka, studenta pražské filozofie Josefa Válka. Ten se úkolu zhostil, přes své mládí, se ctí. Nešlo jen o nacvičení scény; musel se starat o organizaci celého zájezdu, o účty a při pobytu v Praze doslova pečovat o 65 Valachů a Valašek, z nichž řada byla ve velkém městě poprvé.

Také přispěl do obsáhlé reprezentativní monografie, která vyšla krátce po skončení výstavy: napsal spolu s Dušanem S. Jurkovičem, ještě jako elév národopisné práce , obsáhlou stať o valašské architektuře.[2] Ale již předtím otiskl několik národopisných článků: „Valašské písně o dožatéj ze Vsacka" (Český lid 1895), Valašská dožatá z Polanky u Vsetína (Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy, Praha 1895) aj. Všechny jeho snahy a práce, jimiž přispěl ke kulturní práci v kraji a také k jeho propagaci, snad nelze ani vypsat. Zastavme se tedy ještě u té z posledních. Při příležitosti Národopisných slavností moravskoslezských na Vsetíně v roce 1930 redigoval obsáhlý sborník, zaplněný zajímavým a vysoce odborným materiálem.[3]

Právě Válek má zásluhu na tom, že tyto slavnosti byly první, které se na Valašsku vymanily ze zajetí lokálního patriotismu a vědomí jakési „kmenové" pýchy. Zúčastnily se jich skupiny nejen z Moravy, ale i ze Slezska, Hlučínska a Slovenska. *„Je to pro nás chvíle slavnostní tím spíše, ježto nebylo působeno na účastníky v rámcích politických stran, nýbrž jen živelnou příchylností a vědomím sounáležitosti v lidu samém docíleno spoluúčasti. V našem kraji je to případ prvý a má - trváme - i dobrý svůj význam závažnosti celostátní",* píše doslovem.

Jako velký znalec historie a geografie Valašska vydal množství odborných statí a uspořádal na Vsetíně archiv bývalého panství. V rámci této své heuristické činnosti přepsal a kritickými poznámkami opatřil kroniku vsetínského panství, kterou německy psal a z dokumentů sestavoval důchodní Wilhelm Fernand od r. 1851.[4]

Významné jsou především jeho práce „Hranice moravského Valašska" a „Poznámky k mapě moravského Valašska". Ze závěrů jeho zjištění vychází i em. ředitel Valašského muzea v přírodě, dr. Jaroslav Štika, ve své moderní a doposud nepřekonané práci o vzniku a vývoji

našeho regionu.[5] „V letech 1906 - 1911 vyšla rozsáhlá práce Josefa Válka. Bylo to dílo průkopnické, i když jeho význam byl poněkud snížen příliš širokým záběrem a soustředěním práce k rumunismům a k rumunskému původu Valachů.Byla tu však poprvé v našem tématu uplatněna komplexní historicko - lingvisticko - etnografická srovnávací metoda." Válek podal jako první konkrétní doklady o prvních Valaších na našem území, upozornil na analogie ve východokarpatském a valašském materiálu a zmapoval názvy místních tratí a kopců, které se šířily s kolonisty po celých Karpatech i na Balkáně. Předpokládal, že údolní část regionu byla osídlena domácím obyvatelstvem do 13.století, poté kolonizační vlnou západoukrajinskou z okolí Vihorlatu, která pronikla v témž století na jižní Valašsko a v 16. století byla doplněna příchodem nemnoha valašských pastevců rumunské, ukrajinské a slovenské národnosti. Tato kolonizace navázala na „pasekovou" (dnes říkáme pasekářskou) kolonizaci, na obdělávání a osídlování horských svahů.[6]

Tato jeho teorie, přesto dodnes některými odborníky uznávaná, byla již v době vzniku často napadána současníky: Pastrnkem, Černým, Kadlecem i jinými.[7] Tito autoři zdůrazňovali úplnou asimilaci rumunského živlu a povědomí o Valaších jako o jednotném „kmeni" (dnes bychom řekli „o etnické skupině") připisovali až jejich vystoupení za 30leté války. Řada polemik, vedená v té době obvyklým břitkým stylem, k němuž patřily i invektivy osobního rázu, citlivou povahu Válkovu a jeho nervy podráždila - stal se ještě více plachým a uzavřeným.

Hodnotnější a trvale platná je Válkova mapa a studie o hranicích Valašska. Na mapě pracoval ještě za studií (od r. 1893) a její první verzi vystavil na Národopisné výstavě roku 1895.[8]

Důležitý je jeho postřeh, že salašnické hospodaření, pasekářská kolonizace a karpatské horské názvosloví spolu územně souvisejí a kryjí se s hranicí Valašska. Za nejdůležitější kritérium pak ve své konečné studii autor považuje *„...vědomí pospolitosti a sounáležitosti, a to v době, kdy nejnovějšími vlivy nebylo nivelizováno"*. Podle něj není rozhodující pro určení hranic regionu ani dialekt, ani kroj. Od jádra Valašska, charakterizovaného horským pastevectvím, odlišuje okrajové oblasti. Na rozdíl od Františka Bartoše, který vymezil v roce 1886 oblast etnograficko - lingvistickými kritérii, Válek v roce 1929, s přihlédnutím k historickým souvislostem, k okrajovým oblastem Valašska navíc počítá (správně) také Zlínsko, Frenštátsko; diskutovanější je jeho přiřazení jižního Novojičínska (Mořkov, Hodslavice až Bernartice nad Odrou), Kelečska a části Hranicka (Špičky, Milotice). V záležitostech geografického vymezení regionu mají Válkovy práce zásadní význam dodnes.

Naposled je třeba zmínit i jeho činnost kritickou. Ve své době byla vnímána jako okrajová, i když pisateli nadělala asi hodně nepřátel. Byl totiž neohroženým zastáncem etiky vědecké práce, odhaloval nejrůznější nešvary odborné publicistiky - „padni komu padni".

Tak např. známou knihu Matouše Václavka „Moravské Valašsko"[9] přivítal v rozsáhlé recenzi takto: *„Tato nová kniha p. Václavkova má několik pěkných stránek, ač i mnohé nesprávnosti. Ke svému žalu objevili jsme však také, že pan spisovatel užívá známé methody jednoho svého vsackého kolegy, o němž v naší rubrice „Nepokradeš" vícekráte byla zmínka, a přesto, že o knize byla uveřejněna reklamní kritika p. Davida v Komenském, nedáme se másti ve vlastním úsudku." ... „Nerádi jsme pozorovali, že p. spisovatel pod pojem Valašska rozuměl jenom Vsacko, a přece dat, často dosti ojedinělých, užíval přece pro celé Valašsko. I v národopisné práci musíme teď již požadovati přesnosti tím větší, že na základě tohoto materiálu pracují jiní. Postrádáme také u p. spisovatele té upřímnosti, s jakou jiní až úzkostlivě uvádějí, pověděl-li tu nebo onu věc již někdo před nimi" ... „Celá druhá část až na první odstavec opsána jest doslovně z rukopisu, jenž byl zapůjčen na výstavu vsackou a jest majetkem oboru národopisného Meziříčského. Hrozně jsme se divili té smělosti páně pisatelově, jež přesto, že na rukopise onom výslovně bylo napsáno: Dle udání Josefa Vlčka, plťaře, podal František Sláma, učitel v Jarcové - beze všeho si osvojil podání ono!" ... „Připomínáme, že je třeba dobře rozeznávati, co dnes se mezi lidem najde, že není vše původně valašské"...* atd. [10]

Jen škoda, že řada těchto zasvěcených kritik, dokládajících Válkův rozhled a sečtelost, je roztroušena po řadě dnes již zapomenutých časopisů. Podobné nešvary totiž vidíme v národopisné odborné publicistice a vůbec v novinářské praxi i dnes, po více než stu letech! Zvláštním rysem Válkovy povahy byla jeho jakási až podivínská skromnost a plachost, která ani v nejmenším neodpovídá množství práce, která po něm zůstala. Františku Táborskému několikrát psal v souvislosti s plány vydat monografii Moravské Valašsko(jako pendant Niederlově Moravskému Slovácku) : *„Vůbec se mi zdá, že nejsem osobou vzbuzující důvěru ve zdar podniku, a bude dobře, když stanu stranou, aby to věci neškodilo. Pracoval bych dále, ale zdá se, že moje osoba je příčinou nezdaru v různých případech... Jsem už takový jakýsi „pechvogel", jemuž se všichni vyhýbají"* (1928). Z monografie nakonec skutečně pro nedostatek spolupracovníků a peněžních prostředků sešlo, zato se z tohoto Válkova plánu zrodil časopis Naše Valašsko.[11]

Profesor J. Válek zemřel v neděli 19. prosince 1937 na samotě Bařiny u obce Huslenek.[12] Nemocné srdce mu vypovídalo službu již od léta: *„Doktor mi našel spoustu chorob (rozedmu, rozšíř. srdce, silný krevní tlak, sklerosu, otekly mi nohy) - snad začátek konce"*, píše Táborskému v říjnu téhož roku. Svoji bohatou knihovnu, sbírku starých tisků, cenný rukopisný materiál i svůj nábytek vytvořený podle Jurkovičova návrhu a dům se zahradou odkázal Okresnímu Sovovu muzeu, u jehož zrodu kdysi stál. V ostravském krematoriu se s ním rozloučila řada přátel, mezi jinými i básník František Táborský, učitel Miloš Kašlík, starosta Vsetína Josef Sousedík, ředitel školy v Hošťálkové Richard Pavlík. Nad jeho rakví pronesl jeho blízký přítel a spolupracovník, řídící učitel Jan Rous: *„ ... jeho skromnost a jednoduchost byla příslovečná. Hlučícím davům se vyhýbal, zato však vždy jsme ho našli tam, kde šlo o práci vážnou, o tu drobnou a neslyšnou práci, ale systematicky, byť klopotně prováděnou, při níž snáší se kámen po kameni, aby vznikla budova solidní pevnosti."* [11]

Patřil k nejvýznamnějším národopisným pracovníkům regionu. Svými obrovskými znalostmi i svou osobností a angažovaností pro národopisné hnutí ovlivnil celou další generaci znalců Valašska. To se pietně projevilo při vzpomínce 10. výročí jeho úmrtí. Dr. Vlasta Fialová se v Našem Valašsku vyznala: *„Byla to před deseti lety první ztráta Našeho Valašska, ale dosud patří k nejtěžším a nejbolestnějším, protože tehdy byl odvolán z práce pro svůj milovaný kraj člověk nad jiné ušlechtilý, nevyčerpaná studnice vědomostí a vskutku pravý „strážný lidu svého"*. [13]

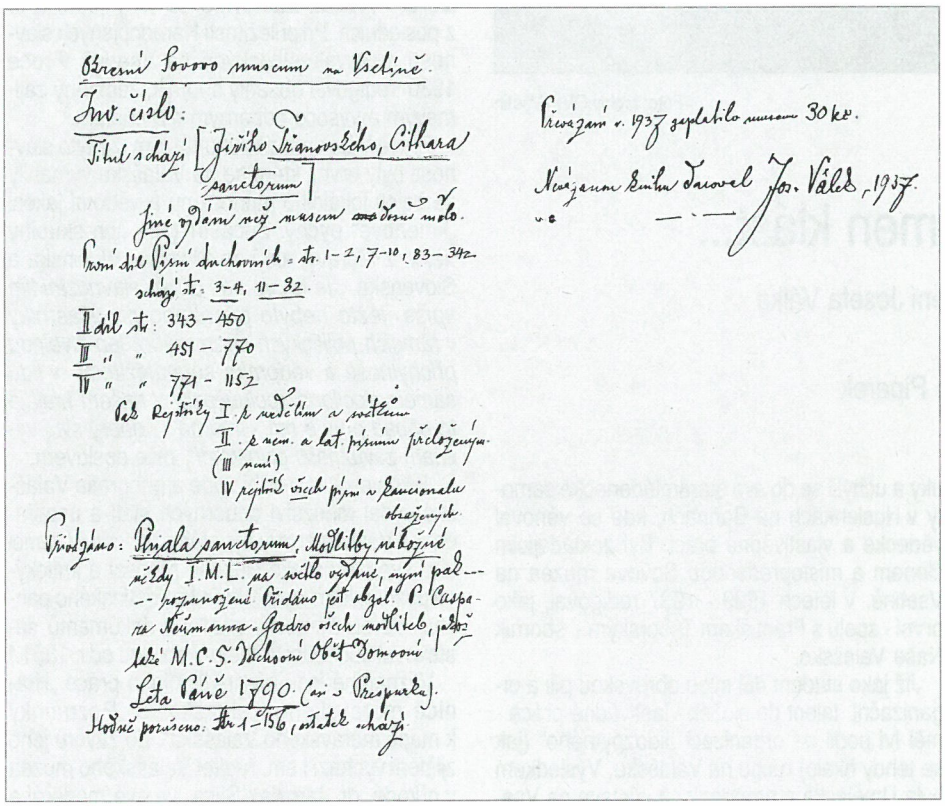
Okresní Sovovo museum na Vsetíně.
Inv. číslo:
Titul schází [Jiřího Třanovského, Cithara sanctorum]
Jiné vydání než museum ~~[illegible]~~ nemá.
První díl Písní duchovních = str. 1-2, 7-10, 83-342
schází str.: 3-4, 11-82.
II díl str.: 343-450
III „ „ 451-770
IV „ „ 771-1152
Pak Rejstříky I. p. nedělním a svátkům
II. p. něm. a lat. písním přeložených
(III není)
IV rejstřík všech písní v kancionalu obsažených.
Připojeno: Přijala sanctorum, Modlitby náboženské
nedy I.M.L. na světlo vydané, nyní pak
rozmnožené. Přidáno jest obzvl. P. Caspa-
ra Neumanna. Gadro všech modliteb, jakož
také M.C.S. Duchovní Oběť Domovní
Léta Páně 1790. (asi z Přípravky).
Hodně poškozeno: str. 1-156, ostatek schází.

Převzato r. 1937 zapletlo museum 30 kč.
Nadejmu knihu darovel Jos. Válek r. 1937.

Rukopisný záznam J. Válka na předsádce jednoho ze starých tisků věnovaných vsetínskému muzeu v r. 1937

Stejně vřele a nadšeně na něj vzpomínal i Jan Kobzáň: *„Největší srdce, největší duch Vsacka, nejvášnivější lovec a nejdobrodružnější slídil, stopař a objevitel vpravdě nedocenitelný. Náš nejpřednější světlonoš!“.*[14] Známý malíř zbojnických výjevů, dokumentátor zanikajících lidových tradic a spisovatel se s Válkem seznámil v roce 1924 prostřednictvím Bohuslava Kříže, rodáka z Malenovic u Zlína a tehdejšího ředitele hospodářské školy na Vsetíně. Na mladíka učenec zapůsobil výrazným, až charismatickým dojmem a měl trvalý vliv na utvrzení jeho zájmu o národopis a historii rodného kraje. Kobzáň se jeho zásluhou také přiklonil ještě více ke svým romantizujícím představám, podle nichž osídlení „horních“ dědin na Valašsku bylo rozptýlenými zbytky protestantských rodin českých a moravských, které zde hledaly záchranu za třicetileté války, nebo zde - cestou do útočiště v Uhrách - vyčkávaly obnovu náboženské svobody. A z podnětu profesora Válka nastoupil také studijní cestu po Slovensku, Podkarpatské Rusi a Balkánu - z Bulharska a Rumunska přes Černou Horu a Albánii až do Turecka. Z těchto cest vytěžil mladý malíř řadu materiálu národopisného, literárního a malířského, k němuž se ještě po letech vracel.[15]

„Věrno památce a pracovní linii Josefa Válka chce Naše Valašsko i v příštím desetiletí spojovat všechny kraje Valašska v duchu a podle programu svých zakladatelů“, napsala tehdejší hlavní redaktorka Vlasta Fialová ve vzpomínce k výročí Válkova úmrtí. Dovolte na závěr podotknout, že ke stejnému odkazu se hlásí i redakce Valašska - národopisné revue při příležitosti 130. výročí narození tohoto obětavého znalce a propagátora Valašska.

Mapka Moravského Valašska s vymezením etnograficko-historické hranice podle J. Válka v r. 1929

POZNÁMKY

1. Urbachová, E.: „Valašská svatba“ na Národopisné výstavě československé v Praze 1895, Národopisná revue 3, 1995

2.Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha, Otto 1897.

3. Památník Národopisných slavností na Vsetíně. Uspořádal prof. Jos. Válek, Vsetín 1930.

4. W. Fernand se narodil r. 1819 ve Stuttgartu a zemřel 1896 na Vsetíně. Na Vsetín přišel roku 1851. Staré dokumenty, k nimž měl jako panský důchodní a tajemník přístup, užil v opisu do své kroniky a řadu jich uveřejňoval také ve vlastenecky laděném brněnském časopise Notizenblatt.

5. Štika, J.: Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj. Ostrava, Profil 1973.

6. Válek, J.: Poznámky k mapě moravského Valašska, ČMMZ, 7-11, 1907-1911.

7. Pastrnek, F.: O původě moravských Valachův, ČMM 31, 1907; Černý, F.: Moravští Valaši, ČMM, 33, 1909; Kadlec, K.: Valaši a valašské právo v zemích slovenských a uherských, Praha 1916.

8. Válek, J.: Hranice moravského Valašska, Naše Valašsko, 1, 1929-1930.

9. Václavek, M.: Moravské Valašsko, lidopisné obrazy, příspěvek ke kulturním dějinám českým. Díl 1., Vsetín 1894.

10. Čas, 8, 28, 14.7. 1894.

11. Naše Valašsko, 4, 1938.

12. Tedy ne v Brně, jak uvádí Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska, Valašské Meziříčí 1998 (red. J. Fabian).

13. Naše Valašsko, 10, 1947.

14. Kobzáň, J.: Učitel lidu svého. K 10. výročí úmrtí prof. Josefa Válka, Dolina Urgatina 1, 1946/47.

15. Piperek, L.F.: Jan Kobzáň, valašský malíř, grafik a spisovatel. Liptál 2001.

Z NÁRODOPISNÝCH PRACÍ J. VÁLKA

Průvodce po Umělecké a valašské národopisné výstavě na Vsetíně, Vsetín 1892

„Václavek, M.: Moravské Valašsko, lidopisné obrazy, příspěvek ke kulturním dějinám českým. Díl 1., Vsetín 1894“, Čas, 8, 28, 14.7. 1894 - důležitá recenze.

Valašská svatba z Polanky u Vsetína, Věstník Národopisné výstavy československé v Praze, 2, 1894-1895

Valašské písně o dožatéj ze Vsacka na Moravě, Český lid, 4, 1895

Valašská dožatá z Polanky u Vsetína. In: Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné výstavě československé, Praha 1895

Valašská osada. In: Národopisná výstava československá v Praze 1895, Praha 1897

Poznámky k mapě moravského Valašska. (studie jazykovědná, historicko-etnografická a geografická), ČMMZ, 7, 1907; 8, 1908; 9,1909; 10, 1910; 11, 1911

Valašský lidový poklad. Vsetín, Osvětový sbor pro Vsacko, 1912

Hranice moravského Valašska, Naše Valašsko, 1, 1929-1930

Program moravského Valašska, Naše Valašsko, 1, 1929-1930

Památník národopisných slavností na Vsetíně, Vsetín 1930

Dr. František Bednář: „Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v letech 1777-1781“, Praha 1931, Naše Valašsko, 3, 1932 - důležitá recenze

Valašský exemplář Kutnohorské bible z roku 1489, Naše Valašsko, 3, 1932

Žádost vsackého valašského vejvody za „službu“ roku 1768, Naše Valašsko, 4, 1937-1938

Z pohraničních sporů mezi panstvím vsetínským a rožnovským, Dolina Urgatina, 1, 1946-1947 (zpracoval Jan Kobzáň)

Vsetínští ševci

Eva Urbachová

I když se netěšili takové vážnosti mezi vsetínskými měšťany jako třeba soukeníci, jejich výrobky byly uznávány nejen v místě, ale i tam, kam je jezdili prodávat na jarmarky. Tak prý i „miškáři, kteří chodí daleko do světa na miškování, až na Rus, nekoupí botů od žádného ševce chyba od vsackého".[1]

Existenci jejich cechu na Vsetíně dokládají velmi obsáhlé cechovní artikuly, které 8. ledna 1603 pro ševce a krejčí vsetínského panství vydala jeho tehdejší majitelka Lukrecie Nekšovna z Landeku, v tom čase manželka Arkleba z Víckova.[2] Kromě jmen tehdejších třinácti „mistrů řemesla ševcovského" obsahují artikuly nařízení, jak se v tomto řemesle „věrně a pravě chovati", povinnosti ševce hlásícího se do cechu (kromě úpravy kůže volské, kozlí a telecí ušití stanovených druhů bot během jednoho týdne), určují cechovní dávky a pokuty, (které se vybíraly i ve funtech vosku), pravidla pro učně a tovaryše. Jako sídlo panství se tu uvádí vsetínská tvrz (první zmínka o zámku je z r. 1610).

V česky psaném Popise panství vsetínského z r. 1666 je na Horním Vsetíně jmenovitě uvedeno 13 ševců, na Dolním Vsetíně jeden.[3]

Když po vpádu Kuruců v r. 1708 spojeném s vypálením Vsetína se na Dolním Vsetíně nově usazovali řemeslníci, bylo mezi nimi i sedm ševců. Při tomto vpádu shořela i ševcovská cechovní kniha, proto v r. 1740 založil vsetínský cech nové knihy na zapisování mistrů a učňů. Nejčastěji se v nich opakují jména Pokorný, Hovadík, Mikulík, Pilečka, jejichž nositelé často zůstali tomuto řemeslu věrni i v následujícím století. Na jediné zjištěné nedatované pečeti, otištěné do červeného vosku v Knížce. poctivého cechu řemesla ševčovského. založené 1. ledna 1740, je podle Václavkova popisu text PECIET WSETINSKÁ a „v kruhu trojnožka znázorněná třemi nohami s ostruhy".[4]

Mezi 246 evangelíky, vyslýchanými v letech náboženských nepokojů 1777 - 1780 u krajského soudu v Uherském Hradišti, byl i třicetiletý vsetínský švec Petr Kovařík, o němž se zachovala nejen zpráva o jeho chování v této pohnuté době (odešel na čas do Pštiny v Pruském Slezsku), ale i popis jeho osoby a oblečení - modré soukenné nohavice, modrý soukenný kabát označený jako „uherský doloman", telecí boty a selský klobouk na jednu stranu klopený (oděvem se Kovařík lišil od ostatních vyslýchaných vsetínských řemeslníků oblečených městsky).[5]

Další švec, 52letý Jakub Olšák, vešel do obecné známosti tím, že spolu s Janem Bubelou předal 28. dubna 1780 císaři Josefu II. při jeho cestě přes Vsetín petici o náboženskou svobodu, což mu vyneslo uvěznění v Uherském Hradišti a v prosinci 1780 i vystěhování - transmigraci s manželkou Annou do komitátu Arad v Sedmihradsku, naštěstí už jen necelý rok před vydáním tolerančního patentu.

Poměry vsetínských ševců v 1. polovině 19. století zachycují pozůstalostní spisy uložené v Zemském archivu v Opavě.[6] Z nich vyplývá, že se „ševčovským řemeslem" živili téměř výlučně domkáři, obývající chaloupky postavené na půdě vrchnosti , a „uludníci" bydlící v nájmu, jen ojediněle i majitelé menšího dílu hospodářství.

Ze zapsaného soupisu nářadí se dá soudit, že si ševci kůže sami vyčiňovali, i když tu byli i koželuzi (kosa na škrabání kože, 4 měřice třísla, harpunek aj.) Zařízení jedné z ševcovských dílen uvádí pozůstalostní spis Eliáše Pilečky z č. 50, zemřelého v r. 1831: „tabule ke krájení a rychtování koží, čarak železný, 10 párů kopyt, 6 párů desek na rámování obuvi, 6 párů mustrů papírových, 4 stoličky k sedění při šití, kladívka, kleště, šidla, armárka k ochraně šidel a jiných malých věcí". V tomto soupisu chybí stolec, štok, knypy, pilníčky, nožíce a kryšpl (?), uváděné v jiných pozůstalostech ševců, i obvyklý název „verpánek".

V některých soupisech jsou uváděny i zásoby - „foroty". Pokud to jsou celé kůže - vyčiněné i nevyčiněné - , je jejich odhadní cena vysoká - 6 - 9 zl za kus. Hotové neprodané výrobky jsou rozlišovány na boty a „střívě" (střevíce), ojediněle jančarky. Jediný Martin Tomšák má v pozůstalosti z r. 1843 zapsáno i 7 párů krpců.

V pozůstalostech ostatních vsetínských občanů z 1. poloviny 19. stol. jsou jako obuv uváděny mužské boty telecí, juchtové i huněné, ženské střívě kožené (telecí), ale často i soukenné, barvy fialové nebo červené.

Obraz života vsetínských řemeslníků, tedy i ševců, v 2. polovině 19. stol. podává ve svých Pamětech „starý Vsacan" Josef Pokorný z č. 165, narozený v r. 1824, který sám ševcovské řemeslo provozoval.[7] Vypráví, že podle přání zákaznic zdobil soukenné střevíce našitými kožkami a vyšívanými bílými řetázky.

Červené soukenné střevíce lemované zelenou aksamitkou, s vysokými kramflíčky potaženými bílou kůžičkou zaznamenal - vedle nízkých černých střevíců kožených - v popise oděvu vsetínských žen i Matouš Václavek. Z mužského obutí se zmiňuje jen o vysokých leštěných botách zdobených vlněnou růžičkou a hedvábnou „ščičkou" u kroje řezníků.[8]

Že bylo ševcovské řemeslo velmi potřebné i po zrušení cechů v r. 1859, kdy některá řemesla začala upadat (soukenictví, tkalcovství), dokládá údaj z r. 1873, kdy je v soupise řemeslnictva uvedeno 27 ševců. (Je však nutno brát v úvahu i nárůst obyvatel Vsetína v době vzniku průmyslových podniků ve městě.) Jejich počet se ještě zvyšuje v r. 1886 po zřízení živnostenských společenstev. Do Společenstva živností oděvních je zapsáno 35 obuvníků (už ne ševců) ze Vsetína a 15 z obcí, což - vedle krejčích - výrazně převyšuje počet ostatních tehdejších vsetínských oděvních řemesel.[9]

Tento stav přetrvává i v době 1. republiky. K 4. květnu 1927 se obuvníci odtrhují od společenstva živností oděvních a vytvářejí samostatné Společenstvo obuvníků s 63 členy, 20 pomocníky a 30 učni (v tehdejším okrese Vsetín), s předsedou Františkem Holíkem.

Pečeť v Knížce poctivého cechu řemesla ševčovského z r. 1740 (SOkA Vsetín)

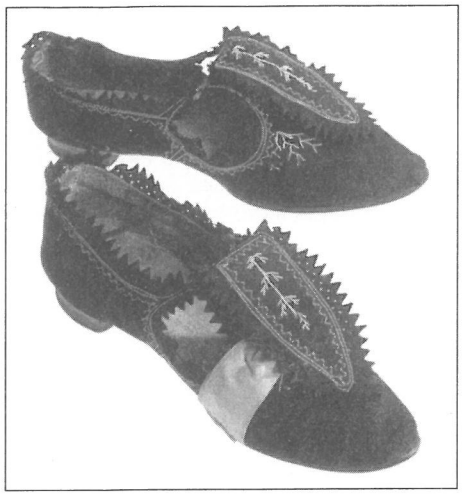

Střevíce k městskému vsetínskému kroji, replika z r. 1920 (sbírky OVM Vsetín)

V době hospodářské krize pomáhá společenstvo členům zajišťováním zakázek (na výrobu obuvi pro vojsko, cestáře, chudé školní dítky), bojuje proti Baťovým správkárnám obuvi a „fušerům" bez úředního oprávnění provozovat živnost. Po 2. světové válce bylo ve společenstvu zapsáno 47 členů a osm prodejen firmy Baťa. K 31. prosinci 1948 však bylo společenstvo zrušeno a členové přeřazeni do Svazu čsl. živnostnictva. Ten pak - v rámci celostátní likvidace soukromého podnikání - nepřečkal rok 1952. A to byl i konec soukromých firem vsetínských obuvníků.[10]

Z období pevného cechovního zřízení pochází unikátní předmět uložený ve sbírkách vsetínského muzea - pokrov na máry cechu ševcovského z r. 1843. Do sbírek byl předán v r. 1952 Janem Matušů, obuvnickým mistrem ze Vsetína. Pokrov sloužil jako pokrývka na máry při pohřbech členů cechu ševcovského od r. 1843, když starší pokrov z r. 1805 se rozpadl. Jeho pořizovací cenu 65 zlatých 32 krejcarů zaplatilo tehdejších 80 mistrů.[11] I tento pokrov nese známky používání a opotřebení, zvláště neúplný vyšitý text **saudu smrti... zdáš můžeš zda... můg Bože Tě welebj... že geg potahugeš k nebi.** Pokrov je ušit z černého sukna rozměru 291 x 203 cm, podšitého modrým hrubším lněným plátnem. Středem jsou do kříže našity pásy sukna bílého. Výšivka má kromě motivů rostlinných ve věnečcích symboly ševcovského řemesla - tři druhy obuvi, a pod slovy LETA PANĚ dělený letopočet 18 - 43. Je lemován silnou žlutočernou vlněnou tkanicí s třepením, v rozích jsou našity třapce.[12]

Ostrým protikladem smutného poslání tohoto pokrovu jsou zaznamenané škádlivé popěvky o ševcích ozývající se na zábavách mladé chasy, kterými ji častovali zástupci jiných řemesel:

Sedí švec na plotě,
zpívá sobě o psotě,
zedl kočku s pazúrkami,
škrábe ho to v životě.

Švec Boha nezná,
kopytem sa žehná,
kladivem sa búchá,
Boha neposlúchá.

Ševče!
Pámbu tě nechce,
čert o tě nestojí,
že smrdíš od smoly.[13]

Z řemeslnického tance „ševčovská" je známa především sloka:
Sedí švec na cestě, šije boty nevěstě,
sedí švec na cestě na verpánku.
[:Kladívečkem zatlúkává, pichne, dratvu vytáhne:][14]

Na závěr připomeňme několik z řady veršovaných inzerátů vsetínských obuvníků, které se objevovaly každoročně na Silvestra o půlnoci ve Vyškeřáku, tiskovině vydávané na Vsetíně jednou ročně už od začátku 20. stol.:

Komu do bot teče voda,
tomu pevnou obuv dodá
Karel Fajkus, mistr švec -
ručí Vám za dobrou věc. (1922)

Teplá noha je půl zdraví,
zkušenost nám stará praví;
proto kdo chceš dlouho žíti,
nech si u mne boty šíti.
Svědomitý obuvník
jsem já - **Josef Hovadík.** (1923)

Kdo chceš míti dobré boty
na svátek i do roboty,
pospěš sobě k **Juřicovi**
na Hlásenku k tom ševcovi. (1925)

Boty na hon, lyžování
jsou jen u Mlčáka k mání .
Brzy po všech ševcích bude veta.
Ludvík Mlčák přec dobývá světa. (1928)

Všeci lidé myslija si,
že mám plné gatě,
když sa šijú škarbate včil
ve Zlíně u Batě.

To nic není, kamarádi,
jistá jest však věc,
Baťa je jen milionář,
já však nóbl švec.

K. Fajkus.

Část příkrovu na máry z r. 1843 (sbírky OVM Vsetín)

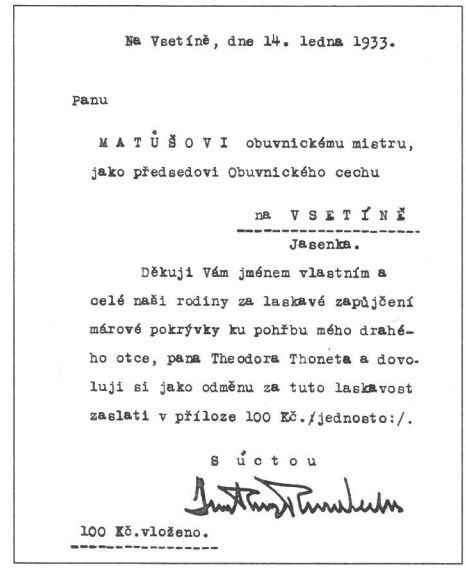

Na Vsetíně, dne 14. ledna 1933.

Panu

M A T Ů Š O V I obuvnickému mistru,
jako předsedovi Obuvnického cechu

na V S E T Í N Ě
Jasenka.

Děkuji Vám jménem vlastním a celé naší rodiny za laskavé zapůjčení márové pokrývky ku pohřbu mého drahého otce, pana Theodora Thoneta a dovoluji si jako odměnu za tuto laskavost zaslati v příloze 100 Kč./jednosto:/.

S úctou

100 Kč.vloženo.

Dopis rodiny Thonetů (SOkA Vsetín)

POZNÁMKY

1. Paměti starého Vsacana. Časopis Vlastenec. muzej. spolku v Olomouci 17, Olomouc 1900, s. 28. Přetištěno: Václavek, Matouš: Dějiny města Vsetína, 2. vyd., Vsetín 1901, s. 359
2. Václavek, Matouš: Obrazy ze života bývalých cechů řemeslnických na Vsetíně. Vsetín 1895, s. 7 - 14
3. Kobliha, Karel: Okres vsetínský, seš. 3, s. 188, Vsetín 1940

Václavek, Matouš: Dějiny města Vsetína, s. 227

4. Václavek, Matouš: Obrazy.. s. 14 - 22. Popis pečetě je vlepen do cechovní knížky i s lístkem dokládajícím její vystavení na Národopisné výstavě československé v Praze 1895 (vystavil M. Václavek). SOkA Vsetín, fond Cech ševcovský, i. č. 3
5. Moravský zemský archiv Brno, fond Gubernium R 11/92
6. Zemský archiv Opava, fond Velkostatek Vsetín, i. č. 772
7. pozn. 1
8. Václavek, Matouš: Moravské Valašsko, díl 1, Vsetín 1894, s. 33 - 36
9. Václavek, Matouš; Obrazy.. s. 79
10. SOkA Vsetín, fond Společenstvo obuvníků Vsetín 1927 - 1949
11. Václavek, Matouš: Obrazy.. s. 20
12. Pokrov byl však i poměrně výnosným prostředkem k zvyšování financí cechovní pokladny. Vedle stanovených nízkých poplatků za jeho použití při pohřbu člena cechu se ceny zvyšovaly u nečlenů až na 100 - 150 Kč odhlasovaných ve společenstvu v r. 1929. Posledním dokladem v Protokolní knize je dopis rodiny Thonetů z 14. ledna 1933 se sdělením, že posílají 100 Kč za zapůjčení „márové pokrývky" na pohřeb Theodora Thoneta (SOkA Vsetín, Cech ševcovský, i. č. 5)
13. Václavek, Matouš: Moravské Valašsko, díl 1, s. 115
14. Polášek, J. N. - Kubeša, A.: Vałaské pěsničky, díl 3, Milotice 1941, s. 55, 56.

OHLÉDNUTÍ ZA VÝSTAVOU „OD KRPCŮ K BAŤOVKÁM“

Miroslava Štýbrová

Obuvnické muzeum ve Zlíně - jeho historie a současnost

Sbírkový fond obuvi začal vznikat ve dvacátých letech 20. století, kdy zaměstnanci firmy Baťa přiváželi ze svých služebních cest zajímavé suvenýry. Největší zásluhu na budování pozdější kolekce měla návrhářka Marie Chmelařová, která vždy ze svých cest přivezla nějakou pozoruhodnou obuv.

Veřejnosti byla sbírka poprvé představena na jaře roku 1931, a to v budově zlínského zámku, tehdy přejmenovaného na Klubovní dům. Velkou zásluhu na této prezentaci měl novinář a pozdější šéfredaktor časopisu Zlín (vydávala firma Baťa) pan Josef Vaňhara. Sbírka tehdy čítala kolem 500 položek.

Ve třicátých letech spravovala sbírkový fond dvojice návrhářů a modelářů firmy Baťa - pan Antonín Slovenčík, učitel obuvnického učiliště a pan Josef Labuť, modelářský mistr. Posledně jmenovaný vyrobil pro muzeum několik poměrně zdařilých replik historické obuvi, představující vývojové etapy obouvání v českých zemích od počátků naší státnosti až po 19. století. Kopiím dával jména podle předpokládaných nositelů, a tak sbírkový fond obsahuje napodobeninu jezdecké obuvi a trůnní (korunovační) boty krále Václava I., holínky Albrechta z Valdštejna, brinelky Boženy Němcové či perka Bedřicha Smetany. Inspiraci hledal autor replik v dobových vyobrazeních, kronikách a v literatuře. V létě roku 1933 byla dokončena budova Památníku Tomáše Bati, který byl postaven na památku zakladatele obuvnického komplexu. Jistě by se jen těžko hledalo vhodnější umístění pro kolekci vzácné obuvi, než mezi památkami na osobnost Tomáše Bati a dalšími exponáty, dokládajícími vývoj obuvnického průmyslu a rozvoj města Zlína. Bohužel v listopadu 1944 byla budova těžce poškozena při bombardování spojeneckými vojsky, a tak se sbírkový fond ocitl v provizorních depozitářích. Po znárodnění firmy Baťa vyvstala pro národní podnik Svit otázka, zda bude toto muzeum provozovat. Nakonec po zdlouhavých jednáních připadl fond počátkem padesátých let tehdejšímu nově vzniklému městskému muzeu, dnes Muzeu jihovýchodní Moravy.

Na půdu obuvnické továrny se však kolekce záhy vrátila. Muzeum nemělo vhodné prostory pro vystavení tohoto unikátního souboru, a tak byla na jaře roku 1959 v přízemí administrativní budovy Svit zřízena stálá expozice s názvem Muzeum obuvnictví, kterou pak několik desítek let provozoval Svit jako své podnikové muzeum. V téměř nezměněné podobě zde setrvala až do konce roku 1996, kdy bylo nutno přistoupit k radikální rekonstrukci. V tomto roce byla rovněž ukončena dlouholetá zápůjčka sbírkového fondu a naopak Muzeum jihovýchodní Moravy si od Svitu pronajalo prostor expozice a od 1. dubna 1996 provozuje i spravuje Obuvnické muzeum. V listopadu 1997 bylo muzeum obuvi po více než roční rekonstrukci zpřístupněno veřejnosti.

Sbírkový fond sleduje vývoj obouvání od nejstaršího období českých dějin až po současnost. Nejranější období je, jak již bylo zmíněno, zachyceno prostřednictvím replik. Nejstarší originály pocházejí z konce 16. století. Unikátní je kolekce obouvání cizích národů. Jsou zde soustředěny různé typy obuvi ze všech kontinentů světa. Patrně nejvzácnější je soubor textilních střevíčků z dob čínského císařství, velmi zajímavá je i kolekce atamanských bot z roku 1893, dále soubor afrických sandálů a velká sbírka obuvi z Indie a Balkánu. Nejrozsáhlejší a patrně nejucelenější kolekcí sbírkového fondu je soubor obuvi z produkce firmy Baťa. Zachycuje výrobky této světoznámé obuvnické velmoci od počátků jejího vzniku až po rok 1945, kdy byl obuvnický komplex znárodněn.

Obuvnické muzeum ve Zlíně, v naší republice jediné svého druhu, není však jen atraktivní stálou expozicí. Plní řadu dalších funkcí. Shromažďuje písemnosti, fotodokumentaci a sbírkové předměty, jež souvisejí s vývojem obuvnictví, prezentuje sbírkový fond na výstavách, započalo s katalogizací historické a cizokrajné obuvi ve sbírkových fondech muzeí a galerií České republiky. Patrně nejvýznamnější akcí je konference s mezinárodní účastí OBUV V HISTORII, kterou Muzeum jihovýchodní Moravy pořádá jako trienále, a která se věnuje celé řadě otázek, zabývajících se dějinami obouvání a péčí o obuvnický sbírkový fond.

Z úvodního projevu M. Štýbrové k výstavě „Od krpců k baťovkám“, uspořádané ve dnech 20. 5. až 1. 7. 2001 ve vsetínském zámku.

Jsme civilizovaní lidé. Všichni nosíme boty: z nutnosti, ale i pro parádu, ve všední den i ve svátek, v radosti i ve smutku. Boty jsou pro každého naprosto samozřejmá věc, ale pro některé z nás se staly vášní. A nadšení baťovci nejenže vyváželi do světa miliony párů obuvi ročně, oni také boty do Zlína přiváželi. A ne lecjaké, ale vzácné exotické kousky z celého světa. A tak vám dnes můžeme představit boty zvané kap-kap, chaples, salum, gutal a jiných exotických názvů, které mně zpočátku, když jsem se stala kurátorkou obuvnické sbírky, pořádně komplikovaly život. Jak se zatraceně všechny ty škarbaly jmenují a odkud pocházejí? Původní evidence mizerná, literatura žádná a když, tak například v dánštině nebo italštině. Ani netušíte, kolikrát mně *teklo do bot* při určování těchto neznámých exponátů. Přiznám se - věděla jsem *o těch botách starou bačkoru*. Netvrdím, že teď *znám muzejní sbírku jako své boty,* ale přece jen *jsem o něco jistější v kramflecích.* Už se mi nestává tak často, že bych *udělala nějakou botu.* Zkrátka, už tak trochu *vím, kde mě bota tlačí.*

Jedno dánské přísloví praví: *„I za mlčícího mluví jeho boty.“* Skutečně, obuv stejně jako oděv jsou fantastickým zdrojem informací o člověku i o jeho historii. Vypovídají o jeho povaze, profesi, společenském a finančním postavení. Existovaly a existují psané i nepsané zákony o oblékání i obouvání, kterým se lidé vědomě či nevědomky podřizovali a podřizují. Obuv má vysoký náboj informací o nositeli, takže pozor, vaše myšlenky vás neprozradí, vaše boty ano!

Spisovatel Ludvík Vaculík popisuje ve své autobiografické knize „Jak se dělá chlapec“ událost, kdy jde spolu s malým synem Josefem kupovat jeho první opravdové boty. Žádné ty malé dětské capáčky do kočárku. Pořádné boty pro malého chlapa. Velký svátek pro oba muže. Tuto událost líčí slovy: *Věcí je na světě jako písku v moři, ale ne každá je užitečná a pěkná zároveň. Boty jsou užitečné a pěkné zároveň.*

Výstava „Od krpců k baťovkám“ vás provede různými staletími, kulturami, rozličným náboženstvím, napříč mnoha kontinenty. Zavede vás do vznešených salónů, chudých chýší, velkolepých chrámů, budete putovat po horách, pouštích i údolích. Projdete se světem docela obyčejných bot, a přesto bot neobyčejně zvláštních, světem bot, botek a botiček ....

O lidové stravě

Jaroslav Štika

Zkuste se zeptat kterékoli valašské stařenky, cože jídávali u nich doma za jejího mládí. Velmi pravděpodobně uslyšíte, že to dalo její mamince mnoho starostí a práce nasytit tolik hladových krků, že jedli velmi skromně, že jim velice chutnalo a také že si každého sousta vážili. Snad by podobně odpověděla i babička pocházející z jiné části Moravy. Ale na chudém Valašsku přece jen ta mísa kaše stála více potu než u sousedů. Snad proto si každého sousta tolik vážili a tolik jim chutnalo. Navíc se tu vařilo mnoho pokrmů jinde na Moravě už neznámých nebo vůbec neznámých. Dodejme ještě, že chutných pokrmů.

Nahlédněme do kuchyně valašských hospodyněk, třeba v čase před koncem 19. století, tedy před sto lety.

Nelze začít jinak než zásobami. To proto, že každá hospodyně musela vyjít s tím, co se urodilo na jejich rolích. Do obchodu se šlo jen pro sůl, petrolej, zápalky a trochu koření, ti zámožnější i pro trochu cukru. V horách, kde se rodil jen oves, jim vlastní zásoby nepostačily, a tak museli s ovsem a také s dobytkem na trh do města, aby si domů přinesli trochu žitné mouky na chléb. Měšťané měli sice do obchodu blíže, ale i v zámožném domě se snažili vyjít s tím, co skýtal jejich dvůr.

Z obilnin se největší vážnosti těšilo žito, z kterého se pekl chléb. Pšenice byla jen na přilepšenou, na koláče. S obilím do mlýna jezdili jen ti zámožnější; v žádné domácnosti nechyběl ruční mlýnec, zvaný „žrno", na kterém sami namleli hrubou mouku. Už v čase kolem první světové války se z polí vytratilo proso, kdysi tak hojné. Také pohanky, která se mnohde udržela až do současnosti, se v minulosti jídalo mnohonásobně více.

Základní, doposud málo doceněný význam pro výživu obyvatel mělo zelí. Velké bečky s chutným kvašeným zelím stávaly na síni nebo v komoře snad v každé domácnosti. Své místo v zásobách měl i tuřín, zvaný „kvak" či „kvaka".

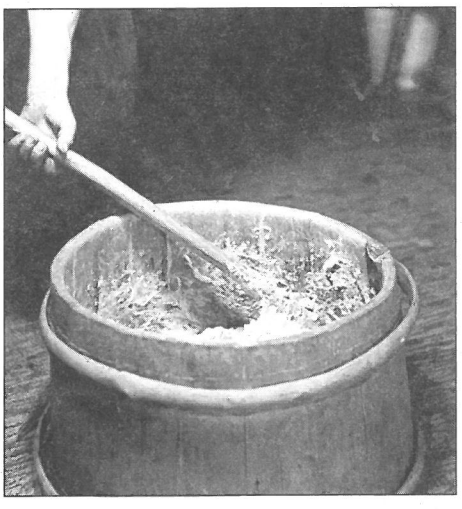

Mísení chlebové těsta v díži Foto: E. Urbachová

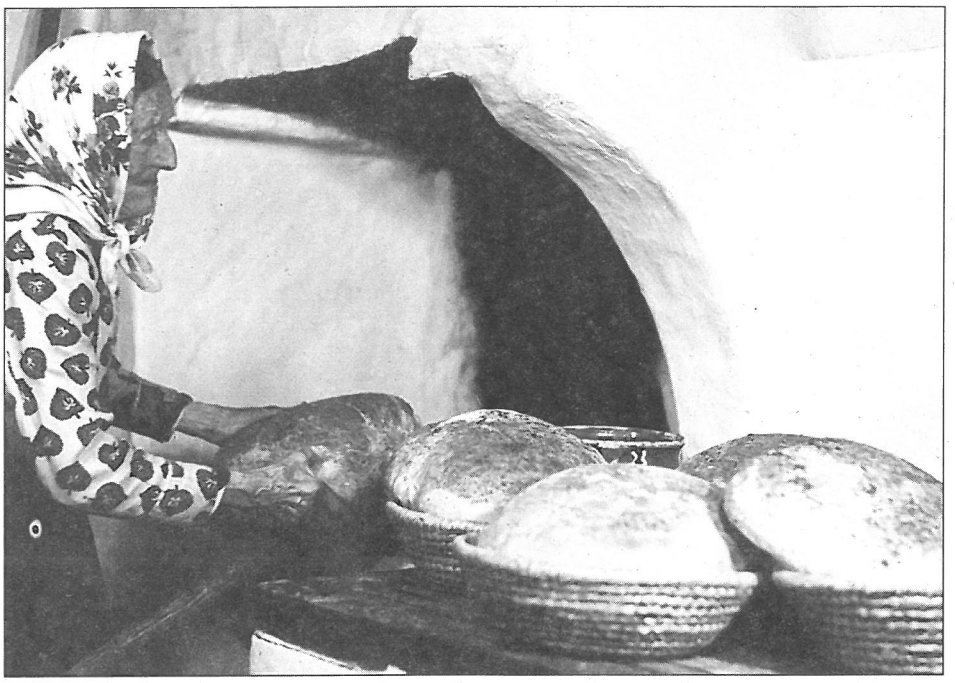

Pečení chleba u Holčáků ve Velkých Karlovicích Foto: E. Urbachová

Zato ostatní zeleniny se pěstovalo dost málo. Podobně to bylo i s luštěninami, které se jinak těšily velké oblibě. Kolem poloviny 19. století došlo k základní proměně jídelníčku, a to obecným rozšířením brambor, které se staly základem valašského jídelníčku. Vydařená úroda brambor byla zárukou dostatku po celý rok, neúroda mnohdy znamenala rok hladový.

Pro výživu obyvatel horských obcí měl prvořadý význam chov dobytka. Navíc mléko drobných horských kraviček vynikalo chutí a vůní a to platí i o sýrech, máslu, brynze i žinčici z početných horských salaší. Chov vepřů se ve větší míře rozšířil až ve druhé polovině 19. století; na zabíjačku se pak mohli těšit v každé chalupě.

Nakonec připomeňme ovoce, které nesloužilo pouze jako pochutina, ale zejména koncem léta a na podzim bylo nejrůznějším způsobem využíváno pro obohacení jídelníčku.

Kromě zásob byly možnosti valašského jídelníčku a přípravy jídel výrazně podmíněny charakterem topeniště. Byla to velká hliněná pec, která stála v rohu místnosti. Před klenutým otvorem do pece, „před čelustěmi", mělo svoje místo otevřené ohniště, „kútek", plošinka o průměrném rozměru 100 x 50 cm, a na tomto ohništi se vařila většina jídel. Roznítil se tam malý ohníček, na něj se položila železná třínožka a teprve na ni se postavil železný hrnec. V něm se ku příkladu vařilo zelí a hned vedle se na menším ohýnku v rendlíku rozpouštěla slanina.

Na takovém topeništi si toho hospodyně mnoho dovolit nemohla, a tak se převážná většina jídel pouze vařila. Na horách prý v hrnci s vodou skončil nejen upytlačený zajíc, ale dokonce i husa. Peklo se a smažilo, s výjimkou chleba a tradičního pečiva, jen při zvláštních příležitostech. Vše se změnilo se zavedením sporáku a kamen s troubou na pečení. V domech měšťanů se tak stalo už před polovinou 19. století, v podhorských vsích nejméně o půl století později. Svou roli v té době sehrála i osvěta a všeobecné vzdělání. A tak se jídelníček podstatně rozšířil a proměnil, i když ne vždy k prospěchu strávníků.

Ale vraťme se ještě k staré tradiční peci, které se příznačně říkalo chlebová pec. Ještě

Šlapání zelí tradičním způsobem Foto: B. Přikryl

Vdolky („frgály") v peci Foto: M. Langer

v první polovině 19. století a u chudiny i počátkem 20. století patřil chléb k vzácným příležitostným pokrmům. Jen u sedláků „v dolních vsích" a také v měšťanských domácnostech byl prý „častěji k vidění". Pro pečení chleba byla vyhrazena sobota, mnohde se však museli spokojit s každou druhou nebo třetí sobotou.

Rozeznávalo se několik druhů chleba - podle druhu obilí a podle hrubosti mouky. Nejčastěji se pekl ze žitné mouky, ať už z jemné mouky ze mlýna nebo z hrubé mouky doma šrotované; v oblibě byl chléb mísený z obou druhů - půl na půl. V hladovém roce však musel chutnat i chléb ovesný, který brzy okoral a drobil se potom do polévky, chléb ječmenný s pozůstatky osin, „pohanský" a nověji i „turkyňový", z kukuřičné mouky. A když bylo ještě hůř, přidaly se do těsta - kromě trochy brambor, kmínu a soli, což se patřilo - i otruby, slupky z pohanky, vařený tuřín a kdo ví co ještě.

Voňavý chléb s pěknou kůrkou a bez zákalce byl dobrou vizitkou hospodyně. Uložil se v komoře nebo ve „stravní truhle" a hlídal se zejména před dětmi, které se těšily na čerstvý, ještě teplý chléb.

Ze zbytku chlebového těsta hospodyně uválela malé bochánky zvané „podplameníky"; nasázela je do pece přímo do „čelustí". Do půlhodiny byly upečené. Na podzim, když se sklízelo zelí, se do pece hned po upečení chleba vsunuly „podlesníky". Bylo to kvalitní řídké těsto, které se nalévalo na velký zelný list.

Několikrát v roce, o svátcích, svatbě či při jiných význačných příležitostech se pekly vdolky, zvané dnes „frgály". Dodnes patří k svátečnímu stolu, ať už to jsou „hruščáky", „tvarožáky", „trnčáky" nebo „mačáky". Staré hospodyně se rozpomenou i na „zelňáky", plněné podušeným zelím.

Jen jedenkrát v roce se připravovalo pečivo smažené. Myslíme tím koblihy a také „boží milosti", drobné kosočtverečky na kratších stranách nakrojené. Smažily se ve městech a od konce 19. století také na vsích, hlavně v době masopustu.

Zato moučná jídla vařená se objevila na jídelníčku nejméně jednou v týdnu. Myslíme tím zejména „šišky", tj. knedlíky z tuhého těsta, nebo „šišky kysané" (kynuté) neboli „pěry", podávané ponejvíce po sladku. Z postrouhaných syrových nebo i vařených brambor a z mouky se připravilo těsto na „koláčky" nebo též „chlupaté koláčky", na Horním Vsacku zvané i „halušky". Vzpomeňme ještě široké nudle zvané „lokše", na „šulky" a „tašky", abychom vyjmenovali ty nejznámější.

K nejstarším moučným pokrmům však patřila kaše. Obliba jednotlivých druhů kaše se lišila kraj od kraje. Zatímco Valachům chutnala třeba i kaše z pohanky, na sousední Hané dali přednost kaši z ječmenných krup. Za nejvzácnější se obecně považovala krupičná kaše ze pšeničné nebo i žitné mouky, velmi hrubě pomleté. Na stůl se přinesla na velké míse, polila se máslem a pokapala medem (tak tomu bylo i na Štědrý den), jindy se uvařila ve vodě a polila studeným mlékem, v Karlovicích se pokapala šťávou (mízou) z javora, zvanou „sočanka". Z prosné kaše a mouky se vařila „netyja".

Od moučných pokrmů přejdeme k polévkám. Měly v jídelníčku našich předků mnohem větší význam než v současnosti. Často se vařily na snídani a na oběd nebo i večeři se jen přihřály; byly povětšině jediným chodem. Proto se cenily polévky husté a vydatné. Řídké polévky se znaly spíše jako jídlo chudiny, a to zejména ve městě; v měšťanských kuchyních se také připravovaly řídké aromatické polévky a masové vývary, ale ty měly podnítit chuť k dalšímu chodu.

Valašské hospodyně znaly nejméně čtyřicet různých polévek. Připomeňme alespoň některé méně známé. Snad nejčastěji se vařila kyselá polévka z kvašeného zelí, zvaná „kyselica", v létě a na podzim houbová polévka a také mnoho polévek ovocných - z čerstvých hrušek a jablek, v zimě i z ovoce sušeného. Ženám a dětem chutnaly polévky mléčné - z kyšky, z podmáslí a dokonce i „pačkanica" ze syrovátky. Valašskou specialitou, neznámou jinde na Moravě, byl „domikát", polévka z peprné brynzy. Za nejvydatnější se považovala silná polévka slepičí se širokými nudlemi. Vařila se o svatbách a nosila se šestinedělkám. K slavnostním příležitostem patřila skopová polévka, zvaná též „valaský guláš" nebo „baraní guláš".

Jen o něco méně se znalo a vařilo omáček; na stole se objevily nejméně dvakrát v týdnu. Připomeňme alespoň „máčku" křenovou a černou „trnkovou". Omáčka se jedla z jedné mísy. Dříve prý stolovníci drželi v levé ruce kus masa a v pravé „šišku", kterou do omáčky namáčeli.

Na celém Valašsku však platilo: „zemňáky a zelé, živobytí celé". Prostá jídla z těchto plodin nechyběla na stole snad ani jeden den.

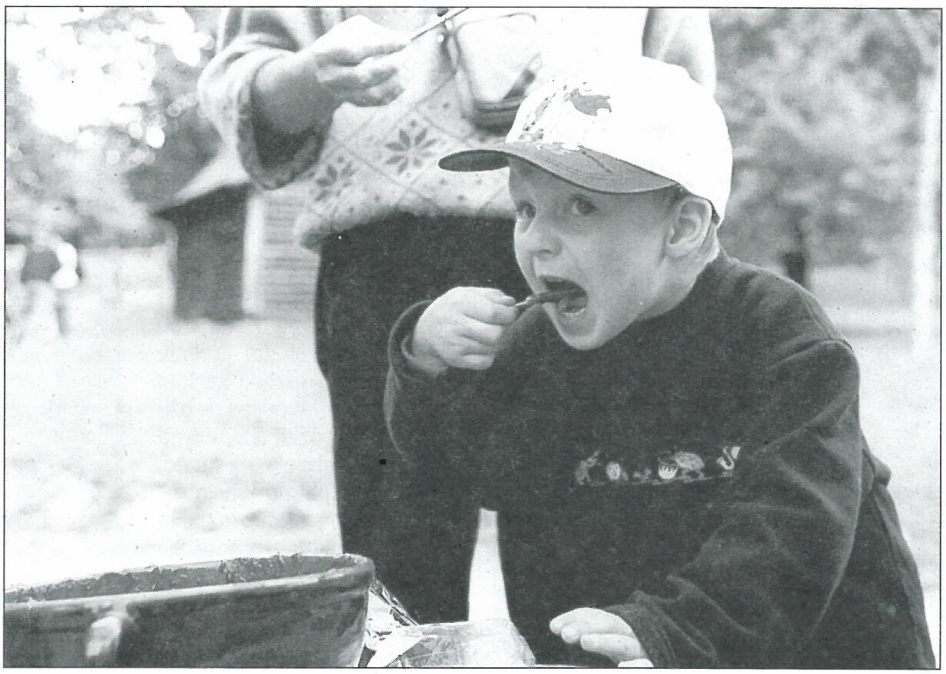

Ochutnávka povidel ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově p/R Foto: M. Parma

Alois Schneiderka

Tomáš Mikulaštík

Prvního zářijového dne se ve Velkých Karlovicích odehrály dvě slavnosti. Nejprve odpoledne na nádvoří před muzeem proběhla vernisáž výstavy spojená s otevřením stálé expozice, obojí pod společným názvem „Čtyři ze Soláně". Večer pak byla na domě, který si na Soláni postavil Alois Schneiderka a po něm obýval Karel Hofman, odhalena pamětní deska připomínající, že zde tito valašští malíři žili a tvořili. Na výstavě se sešla díla klasiků regionálního malířství a otevřením stálé expozice jim byla vzdána zasloužená pocta.

Překvapením bylo, jak relativně méně známé dílo Aloise Schneiderky dokáže oslovit i po bezmála půlstoletí od umělcovy smrti. Jeho chlapsky robustní pádnost ve výrazu korigovaná jemnou citlivostí, v obrazech plných života, radosti, veselí i ironie, ale také soucitu a srozumění, dokáže s nečekanou silou promlouvat i k dnešku. Svou malířskou přesvědčivostí a poctivostí zasahuje diváka a oslovuje zejména tvůrčí povahy.

Samorostlý, svérázný a kultivovaný malíř Alois Schneiderka se narodil na Štědrý den roku 1896 ve Valašském Meziříčí. Jeho talent se projevoval už v dětství - kreslil pro své potěšení i pro radost spolužákům a svým mladším bratrům. Vytvářel obrázky k písním, které zpívala jeho maminka. A jak vzpomínal, v deseti letech obdržel první honorář - namaloval pro synka soudního rady několik archů betlému a dostal za to dva rýnské a staré boty. O dva roky později nabyl jeho zájem už konkrétnější rysy a jeho snaha byla stále cílevědomější. Od profesora Růžičky v Holešově si půjčoval Volné směry, pečlivě je pročítal a také podle reprodukovaných obrazů kreslil. V dnes již neznámém holešovském malíři Žůrkovi našel svého prvního odborného rádce a učitele základům malířského řemesla.[1] Není tedy divu, že své pevné rozhodnutí stát se malířem prosadil i přes určité nepochopení ze strany rodičů. Otec si totiž přál, aby se stal učitelem, nebo, když to nebude možné, alespoň fořtem.

Alois Schneiderka odešel do Vídně, kde se zapsal na Akademii výtvarných umění a studoval u profesora Josefa Rumplera. Ještě před první světovou válkou odešel do Paříže a studoval tam na Akademii Julian u A. Debaye. Tato škola už sice nebyla střediskem nabistů, jako v osmdesátých letech 19. století, či fauvistů, jak tomu bylo o něco později na přelomu 19. a 20. století, ale i tehdy jejím ateliérem prošel nejeden z významných moderních umělců. Na této neoficiální Akademii totiž měli začínající umělci mnohem větší volnost ve volbě námětů i způsobů jejich zpracování, a proto se zde často setkali ti, pro něž akademické formule byly příliš přísné a studené. Tady se naučili základům malířského řemesla, aniž by museli respektovat akademické kánony a násilně se odvracet od svého způsobu tvorby.

První světovou válku prožil mladý malíř v Dolomitech a po ní se ještě znovu vrátil na vídeňskou Akademii, kde završil své vzdělání u profesora Alexandra Sochaczewského. Ještě za svého pobytu ve Vídni začal získávat zkušenosti jako výtvarník scény v tamním Burgtheatru. Pak odejel se svým přítelem, malířem Rajko Šubićem do Jugoslávie (tehdy se oficiálně jmenovala Království Srbů, Chorvatů a Slovinců). Větší část dvacátých let tam působil jako scénický výtvarník - nejprve v Národním divadle v Lublani, později byl jmenován šéfem výpravy pro království Dalmatské, sídlil ve Splitu a měl na starosti ještě divadla v Dubrovníku a v Šibeniku. V Jugoslávii působil také jako pedagog - přednášel dějiny umění a estetiku. Se svou vlastí zůstával ovšem stále v kontaktu. V roce 1924 se „usadil" v Uherském Hradišti a závěrem téhož roku tam uspořádal výstavu svých prací. Vystavoval zde ještě v roce 1927 a znovu o rok později, tentokrát s Rajko Šubićem. Mezitím ukončili svá malířská studia i oba jeho bratři Josef a Ludvík Schneiderkové.[2]

Valašský tkadlec, studie k obrazu, vydáno jako pohlednice v r. 1940

V roce 1929 opustil Alois Schneiderka Jugoslávii a v roce následujícím ho nacházíme i s oběma bratry ve Španělsku, kde se stali trpnými i činnými účastníky občanské války.

Počátkem třicátých let přišel opět na Valašsko, ale jeho neklidný duch mu ještě nedovolil zde pevně zakotvit. V roce 1931 byl jmenován kulturním atašé pro Bulharsko - patrně se jednalo o mezivládní dohodu, protože Alois Schneiderka odejel do Bulharska za zdánlivě poněkud odlišným účelem: na pozvání cara Borise III. a bulharské vlády restauroval památky byzantského malířství. Během tří dlouhodobých pobytů prováděl restaurátorské práce ve Varně, Sozopolu, Svatém Konstantinu a Nesebaru (či Mesembrii - jak se toto město dříve jmenovalo a jak je také Schneiderka nazývá na svých obrazech).

Alois Schneiderka hodně cestoval - pobýval v Rakousku, ve Francii, v Jugoslávii, Itálii, Holandsku, Španělsku, Turecku a Bulharsku. S Rajko Šubicem prochodil také Slovensko - to ovšem hlavně kvůli horám. Schneiderka byl totiž nadšeným obdivovatelem hor a skal, ať už to byly Alpy, Dolomity, Pyreneje, Tatry či Súlovské skály. Nakonec ho však k sobě znovu připoutaly kopce rodného kraje, postavil si na Soláni dům s ateliérem a od roku 1939 tu žil a pracoval až do svého náhlého skonu.

Ve čtyřicátých a padesátých letech se Alois Schneiderka podílel na natáčení několika filmů. Zúročil tak nejen své zkušenosti scénického výtvarníka, ale uplatnil i důvěrnou znalost prostředí. Byly to například filmy Chudá přadlena, Děvucha z Beskyd, Portáši a jiné, nejznámější z nich je ovšem Advent podle románu Jarmily Glazarové, který se natáčel v průběhu roku 1956. Schneiderka byl vedoucím výpravy a výtvarným poradcem a dělal to s velkou chutí. V článečku o tomto natáčení ocenil práci filmového štábu, hovořil o obtížích, které museli společně překonávat, a vzpomínal také na představitele dětské role. Napsal: *„Metúdek - to byla naše jiskrná radost při natáčení a všichni jsme se těšili, co mimo předepsaných čertovin ještě provede. Však jej uvidíte, budete se smát i plakat."*[3]

Necelé dva roky poté, 7. září 1958, se život akademického malíře Aloise Schneiderky náhle a nečekaně uzavřel uprostřed činorodé práce a mnoha tvůrčích plánů. Jeho tělesné pozůstatky jsou uloženy na hřbitově ve Velkých Karlovicích, mezi kopci, které měl tak rád.

Z tohoto kusého a přirozeně neúplného vylíčení malířových osudů zřetelně vystupuje roz-

Hrnčíř, kresba uhlem na papíře, 43 x 30 cm, sign.

Pověst (Bůh dává Valachovi kopce)
1957, kresba uhlem a akvarelem na papíře, sign.

díl mezi neklidným a světoběžnickým způsobem života zejména ve dvacátých a třicátých letech a poměrně usedlým životem od konce třicátých let. I když k tomu nemalou měrou přispěly i vnější okolnosti, důvody jsou zcela zřejmě jiné. Vždyť tomuto rozdělení odpovídá i vývoj malířova uměleckého názoru. Zjednodušeně by se totiž dalo říci, že Alois Schneiderka, původně prakticky důsledně krajinář, se stal na Valašsku figuralistou. V první fázi své tvorby maloval zejména krajinu, kterou procházel, zachycoval své dojmy z cest, pohledy na místa, která navštívil, architekturu, která ho zaujala, i interiéry pravoslavných kostelů, v nichž prováděl restaurátorské práce. S nevšedním mistrovstvím dokázal zachytit atmosféru krajiny v proměnách dne i ročních dob, vyjádřit hru světla na mořské hladině či na skalách i chvění stínu v uličkách mezi domy nebo v potemnělých interiérech byzantských chrámů.

Přibližně od poloviny třicátých let nebo snad o málo dříve začalo postupně docházet v Schneiderkově tvorbě ke změně, která se markantně projevila v jeho díle zejména ve čtyřicátých a padesátých letech. Malíř sice svá témata neopustil a rád zachycoval dojmy, které v něm vyvolávala krajina (nyní ovšem už téměř výhradně valašská krajina). Rád také řešil problematiku hry světla a stínu v bohatě členěných interiérech barokních chrámů. Stále častěji však svou vizi krajiny oživoval skupinami lidských postav. Jak k tomu došlo, objasnil nejlépe malíř sám. Vlastní vysvětlení této proměny vyslovil u příležitosti svých padesátin koncem roku 1946:

„Za 17 let mého působení na Soláni, ať jsem pracoval v přírodě kdekoli, viděl jsem neustále za každého ročního období naše lidi něco kutit venku. Toto dění v mých krajinách scházelo a zdály se mi prázdné.

Nejdříve jsem pracující lid zobrazoval jako barevné skvrny. Potom se staly skvrny zřetelnější. A jednou před dvěma roky, po několika bezesných nocích, kolísal jsem, dávaje si kladné i záporné otázky, až jsem se rozhodl jednou provždy pro malbu figurální. Ano - k tomuto rozhodnutí vedlo mne též to, že naši malíři, žijící na Valašsku, nespodobřují valašského člověka v jeho úmorné práci, radostech i žalostech, v drobných neplechách a taškařině, v jeho smyslovém a smyslném pojetí života. A jestli napsal o mně nedávno výtvarný kritik, že jsem moravským Breughelem, snažím se jím býti a mám před tímto znamenitým Holanďanem ještě tu přednost, že jsem skutečně ***malíř i sedlák****, prosáklý zemí a prací.*

A jestliže jiný kritik napsal, že moje obrazy voní chlévem, že jsou malovány hnojem, mlékem a krví - i to je správné. Mohu vám prozradit, že v příštích mojich obrazech budu ještě více zdůrazňovati našeho horského člověka v jeho celoroční lopotě, veselí i smutku.“[4]

K tomu snad jen několik poznámek: počítá-li 17 let, klade počátek tohoto vlivu už do roku 1929 a říká-li, že k definitivnímu rozhodnutí došlo před dvěma lety, pak syou proměnu na figuralistu datuje rokem 1944. Že to však nebyla proměna jednoznačná, dokládají jeho práce z pozdějších let. Z nich je zřejmé, že pokušení malovat tu krásnou krajinu v okolí Soláně ho často přemohlo. A padloli v tom citátu jméno Breughelovo, pak ani to nebylo náhodné. Vzdělaný a zcestovalý umělec, jakým nepochybně Alois Schneiderka byl, znal nejen jeho dílo, ale i tvorbu jiných Holanďanů - žánrové obrázky Adriana Brouwera či venkovské typy Steenovy a Teniersovy. To však jsou jen vlivy, nebo přesněji řečeno zdroje inspirace. Ostatně všichni zmiňovaní malíři zachycovali sice typy, ale současně jsou jejich postavy zcela konkrétní. Schneiderka však ve svých figurálních kompozicích záměrně potlačuje individuální rysy jednotlivých postav, programově se omezuje ve výrazových prostředcích, aby své sdělení převedl do obecnější, nadčasové roviny. V žádném případě se nejedná o portréty, ale o zjednodušenou a přitom pregnantní charakteristiku lidového typu. Je to malířské vyznání lásky a obdivu k drsné kráse valašské přírody i jemným humorem odlehčené umělecké sdělení o životě lidí v tomto kraji, o jejich radostech i strastech, o jejich práci i zvycích a obyčejích.

Tvorba malíře Aloise Schneiderky je názorově uceleným, jednotným a bohužel předčasně, už více než čtyři desetiletí uzavřeným celkem. Jeho dílo se však svými uměleckými hodnotami již dávno stalo nezastupitelnou součástí pestré mozaiky českého výtvarného umění a jeho tvůrčí odkaz je stále živý a inspirující.

Svatební košile (ilustrace ke Kytici),
1957, kresba uhlem a akvarelem na papíře, sign.

POZNÁMKY

1. Karel Žůrek, 12. 4. 1861 - 23. 4. 1929, studoval v Krakově, věnoval se zejména církevní malbě a portrétům.

2. Josef Schneiderka, 20. 8. 1899 - 26. 4. 1945, studoval ve Vídni a v Praze (AVU, prof. V. Nechleba), žil v Uherském Hradišti a byl vyhledávaným portrétistou.

Ludvík Schneiderka, 9. 1. 1903 - 12. 11. 1980, studoval na akademiích ve Vídni (A. Sochaczewski) a v Praze (V. Hynais, J. Obrovský, M. Švabinský), žil v Bystřici pod Hostýnem, zabýval se figurální tvorbou a s oblibou maloval kytice.

3. Schneiderka, Alois: Spolupráce při natáčení filmu Advent, Dědina pod Beskydem č. 8, 1956, s. 8-9

4. Zelenka, Ant.: Valašský výtvarník Alois Schneiderka padesátníkem, Dolina Urgatina 1947, č. 2, s. 25-26

Horské chalupy na Soláni, 1958, kresba uhlem a akvarelem na papíře, 32 x 42 cm, sign.

Alois Schneiderka na Soláni

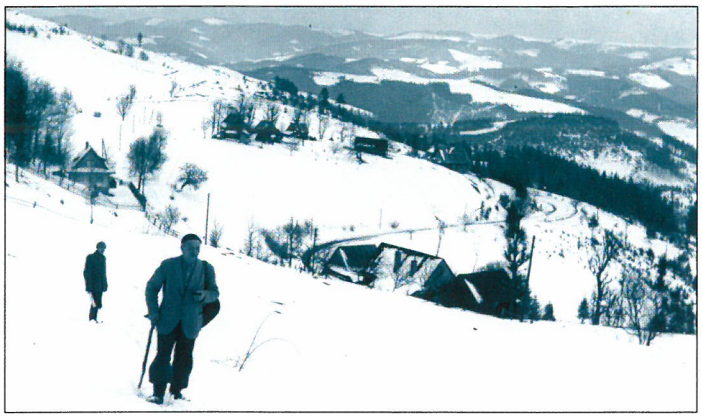

Vysoká a Javorníky z Tanečnice, 1930
kvaš na lepence, 36,5 x 45 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín - Valašské Meziříčí)

Chalupa v Zákopčí, 1931
pastel na lepence, 25 x 30 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín - Val. Meziříčí)

Stará valcha v Karolince - Olší, nedat.,
olej na sololitu, 60 x 80 cm, sign., barevná varianta, (sbírky OVM Vsetín)

Krajina, 1931,
kresba tuší a černou křídou na papíře, 41x 54 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

Svatba v horách, 1945, olej na překližce, 70 x 105cm, sign., (sbírky GVU Zlín)

Stahování dřeva, nedat., kombinovaná technika, 48 x 106 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

Masopust, nedat., pastel s kvaší na lepence, 45, 5 x 102 cm, sign., (sbírky GVU Zlín)

Svatba v Káni, 1947 (?), pastel s kvaší a akvarel, papír, 42 x 100 cm, nesign., (sbírky GVU Zlín)

„Unaven světem, vrátil jsem se domů."

Vzpomínka na Aloise Schneiderku

Zdeněk Ondra (1986)

Karlovický hřbitov s dřevěným kostelíkem. Poblíž něho prostý hrob a ještě prostší pomník. Na podstavci typická hlava, dívající se tam nahoru, na milovaný Soláň. Tady odpočívá skutečný malíř Valašska - Mistr Alois Schneiderka. Dva letopočty: 24. 12. 1896 a 7. 9. 1958. Začátek a konec. A co bylo mezi tím? Studium na Akademii, pobyt v cizině a pak návrat sem na Valašsko. Sem přímo vrostl a sem patřil. Schneiderka a Soláň - dva pojmy, které patří dnes už k sobě.

Obyvatelé Soláně ho pokládali za svého. Často býval v Karlovicích - sukovitý čagan, lesácký klobouk s malou stříškou a na zádech tlumok, v tom musel odnést do své dřevěnice všechno živobytí, ať svítilo slunce, pršelo, padal sníh nebo vítr přihnal sněhovou bouři a nebylo ani na krok vidět.

Nezapomenutelné chvíle byly ty, prožité v umělcově ateliéru, zařízeném s vybraným vkusem a smyslem pro estetiku. Vždy a všude vzorný pořádek, který si sám udržoval. Štětce na svých místech, paleta, plátna na rámech, stojan s rozdělaným dílem, nepostradatelné popelníky a různé druhy dýmek. Mistr byl vynikajícím vypravěčem. Často vzpomínal na své pobyty v cizině a samozřejmě přišla řeč i na to, jak se vlastně dostal na Soláň:

„Unaven světem, s touhou po klidu, vrátil jsem se domů. Hledal jsem místo, kde bych se trvale usadil. Krása valašské krajiny lákala. Z Rožnova jsem cestoval „po svých" na Soláň. Otevřelo se mi na Čartáku úchvatné panorama. Moře kopců, údolí, strání s dřevěnicemi, prosluněné paseky a hluboké a nekonečné lesy. Jako očarován jsem si sedl pod strom a můj pohled klouzal po javornické lince (tak s oblibou nazýval malíř Schneiderka táhlý javornický hřeben na posledním jižním horizontu). Rozhodnutí padlo. To je ono, co hledám. Tady bude stát chalupa a ateliér. Tu se trvale usadím!" - A tak se i stalo.

Rafinované okno jeho ateliéru mělo obdélníkový tvar na délku. To byl vlastně rám obrazu a v něm úchvatná krajina. Často Mistr říkával: *„Jak se ta krajina neustále mění. To je tak úchvatně dramatické! A teď mě to posedne a chci to namalovat ve všech proměnách. Dělám, co umím, přímo se s tím rvu a pořád cítím, že to ještě není ono. Valašské hory a celá krajina, to je nádherná symfonie!*

Ale jednou se mi to podaří. Já to dokážu! Musím to dokázat!" Zachytit proměny valašské krajiny v celé její dramatičnosti vyžaduje talent, plné splynutí s krajinou a přímo důvěrný styk s přírodou. A to všechno právě u malíře Schneiderky bylo.

S oblibou maloval kytice lučních květin, jak je natrhal na horské louce a urovnal třeba do hliněné vázy nebo do obyčejného džbánku. Ale bodláky a pupavy bývaly vždy nejzdařilejší. Nikdo je nedokáže tak namalovat. Říkával, že bodlák je symbol - valašský květ. Hory a bodlák - to patří k sobě. To je Valašsko.

Škoda, že Mistr Alois Schneiderka tak brzy odešel - pevný, silný, nepokořený. Věčný bouřlivák.

V ateliéru zůstal na stojanu velký obraz - „Pohled ze Soláně". Opět to moře kopců, opět ta javornická linka. Podařil se ten obraz? Zachytil umělec dramatičnost a symfonii valašské krajiny? Byla to konečně krajina podle jeho představ? Odpověď na tuto otázku už nikdo nikdy neuslyší. Ale byl to obraz krásný, až fantasticky krásný. Byly to valašské hory plné krásy. Byl to hold Aloise Schneiderky milovanému Valašsku. Bylo to možná to, oč umělec po celý svůj plodný život usiloval.

Květná neděle, 1945, olej na překližce, 60 x 80 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

Masopust, 1945 - 1950 (?), olej na plátně, 61 x 115 cm, sign., (sbírky GVU Zlín)

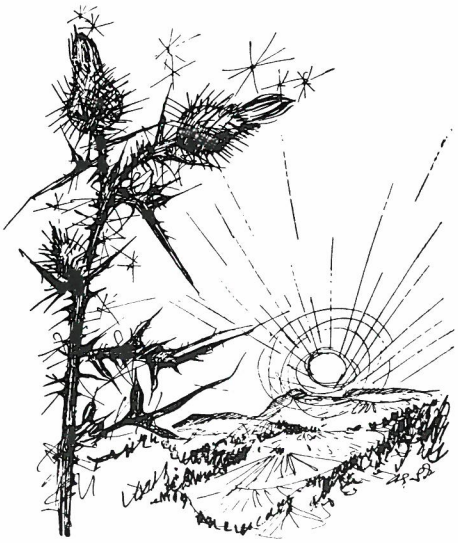

Tanec okolo mája na Soláni, 1945, olej na na překližce, 81 x 101 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

Zima na Soláni, nedat., olej na plátně, 71 x 12 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

Smutek v máji, 1945, pastel na lepence, 30 x 38 cm, (sbírky OVM Vsetín - Val. Mez.)

Procesí od Korytářů, 1945, olej na plátně, 69,5 x 105 cm, sign., (soukr. sbírka)

Studie k Ukřižování, nedat., uhel na papíře, 30 x 86 cm, sign. (sbírky OVM Vsetín)

Pohřeb, nedat., olej na překližce, 70 x 115 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

Samota, 1957, rozmývaný pastel na papíře, 22 x 45 cm, sign., (sbírky OVM Vsetín)

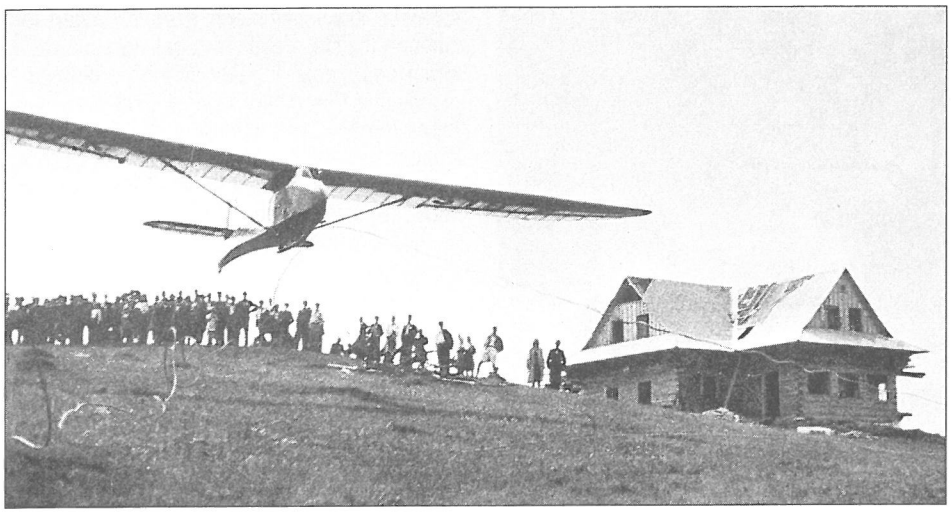

Start větroně Z-24 Krajánek na leteckém dni na Javorníkách dne 26.5.1947. Vpravo opravovaná chata Kohútka, která vyhořela 16. 6. 1945 Foto: archiv autora

Z historie létání na Valašsku

(pokračování z č. 2001/1)

Miloslav Stibor

Kdo zhlédl dřívější poutě na Valašsku, nezapomene na jejich kolorit, daný nepochybně i doprovodnými atrakcemi - zápasem siláků, soubojem odvážlivců se strašným hadem amazonských pralesů i mistrovským pohazováním nožů několik centimetrů od těla útlé dívenky. Nelze zapomenout malých „rodinných" cirkusů, kde táta vycvičil a uplatnil celou svou rodinu. A takovým tátou - principálem (v nejlepším slova smyslu) byl vlastně i škpt. Antonín Melzer, předseda plachtařského odboru Masarykovy letecké ligy (MLL) Trenčín, který se svým tzv. „Melzerzugem", sestávajícím z několika bizarních vozidel s letovým družstvem a letadly, táhl krajem a užaslému publiku předváděl letové kousky.

Zastavme se u jejich vystoupení dne 20.září 1936 ve Valašských Kloboukách. Rozměrná vstupenka obsahuje podrobný program i množství technických vysvětlivek. Vžilo se a bylo pravidlem, že všechny letecké produkce byly zahajovány holdem československé státní vlajce. Tak tomu bylo i zde a pak v rychlém tempu následovala jedna ukázka za druhou. Nejdříve sestavení rozloženého kluzáku Zlín Z-V a jeho vystřelení na rovině a pak i ze svahu pomocí gumového lana. Diváci si mohli přečíst, že lano je 50 metrů dlouhé, sestává z 80 gumových vláken, jeho cena je Kč 1.200,- a vydrží 1.000 startů. Následovaly starty větroně Zlín Z-VI Trenčín pomocí navijáku, ukázky plochých i klopených zatáček, zatáček ve tvaru písmene S a přistání na místě startu. Text vstupenky připomíná, že tyto ukázky „letu bezmotorového letúna sú velmi nebezpečné a vyžadujú celkom dokonalého pilota", kterým nepochybně byl i uváděný rotný Josef Teuner z Trenčína, plachtař František Fiedler ze skupiny MLL Trutnov a náčelník p.adjunkt Kovář. Nechyběly ani ukázky letu modelu studenta Štefana Pagáče z Trenčína a starty modelu vytaženého do výšky pomocí papírového draka.

Letem kluzáku celé vystoupení zahajoval a zakončoval tehdejší nejmladší pilot Jiří Förchtgott, student trenčínského gymnázia. Tento pozdější významný meteorolog a autor mnoha odborných letecko-meteorologických publikací vzpomíná, jak při závěrečném startu v neširokém údolí s potokem náhle zafoukal vítr, nečekaně prudce se opřel o jeho kluzák Z-V-42 Hrajnohu, a bylo zle. Přistání na určeném místě už nebylo možné, zprava stromy, zleva diváci, následoval průlet „chraščím" a už byl v potoce. Tento nečekaný závěr produkce prý dodal dramatický náboj komentáři, který plechovou hlásnou troubou vychrlil sám škpt. Melzer. Neuvěřitelně poeticky se létalo na Valachách v roce 1936.

Ovšem velmi brzy nastaly zlé časy a ona vzpomínaná poetika ustoupila cílenému úsilí o zvýšení obranyschopnosti republiky a posílení důvěry národa v možnost úspěšné obrany. V tomto duchu pak byly pořádány všechny letecké dny na Valašsku. Tak např.17.července 1938 se uskutečnil na Novém Hrozenkově-Stanovnici letecký den pod heslem „Letectvím k obraně a jednotě národa", kdy v zahajovacím projevu zaznělo „ ...přečkáme bouři chystanou šedesátimilionovým nepřítelem. Letadélka i letadla stavěná našimi chlapci v míru a pro sport stanou se v čas potřeby zbraní, která nás bude bránit a která nás ubrání...". Bohužel nás neubránila - mnozí z letců bojují za svobodu doma, mnozí odcházejí bojovat do zahraničí, mnozí umírají a už se domů nevracejí.

Po válce nastává pochopitelný rozvoj létání, omezený jen nedostatkem leteckého materiálu. Nadšení zasahuje celé Valašsko, obnovují se staré aerokluby a zakládají nové. Pro ilustraci se zastavme u Aeroklubu Nový Hrozenkov (tehdejší úplný název Český národní aeroklub Nový Hrozenkov). Navázal na úspěšnou předválečnou činnost a ku stanovení koncepce dalšího rozvoje svolal dne 18.června 1946 do horského hotelu Portáš jednání, kterého se zúčastnili význační pracovníci z oblasti letectví. Z usnesení vyplynulo, že v dané oblasti Valašska bude Aeroklub Valašské Meziříčí provozovat hlavně motorové létání a Aeroklubu Nový Hrozenkov se naskýtá možnost stát se celostátním střediskem pro dálkové a výkonné plachtění - ovšem za předpokladu vybudování leteckého areálu na Javorníkách. Tato myšlenka nebyla nová, protože již předchozího roku doporučilo ústředí Českého národního aeroklubu vybudování takového střediska v oblasti Javorníků, a to na vrchu Stolečný (960 m n.m.) a přilehlém terénu mezi hotelem Portáš a chatou Kohútka. Dosavadní výše položená plachtařská střediska - Vrchlabí, Straník a Němci před i během války využívaný Praděd - by se tak rozšířila o nový, moderně koncipovaný areál, umožňující vrcholné letové výsledky.

Během několika následujících dnů se podařilo hrozenkovským organizátorům natolik zvládnout situaci, že již 21.června 1946 se uskutečnila ve vyhlédnuté lokalitě na Javorníkách „Národní letecká slavnost". V dopoledních hodinách byl olomouckým světícím biskupem ThDr.Stanislavem Zelou znovu posvěcen monumentální Cyrilometodějský kříž, koncem války zapálený maďarskými vojáky, a sloužena pontifikální mše za všechny padlé a umučené z Valašska. Odpoledne se konalo slavnostní posvěcení základního kamene vysokohorského letiště a letecká produkce, kterou předvedli výhradně vojenští piloti na letadlech Fieseler Fi-156 Čáp, Arado Ar-96B a Spitfire LF-IX-E. Slavnosti se zúčastnili zástupci Ministerstva národní obrany, Ministerstva dopravy, aeroklubů z Moravy a Slovenska a asi 8.000 diváků.

Zmiňme se aspoň stručně o další akci v této oblasti. Pod heslem „Letectvím k bratrství Čechů a Slováků" se uskutečnil 26.května 1947 velký letecký den s bohatým programem, a to na stejném místě jako před rokem - na hřebeni Javorníků mezi hotelem Portáš a chatou Kohútka. Celá letecko-propagační akce byla pro beskydskou oblast prvořadou kulturní událostí s nepochybným vlastenecko-politickým významem. Letecké slavnosti byli mimo českých a slovenských zástupců letectví přítomni i zástupce USA cpt.Jack C.Nowak (Assistant Military Air Attache USA) a zástupce Kanady Mac Cornings, které přivítal čs.generál letectva Ján Ambruš. Zahajovací projev pronesl sekční šéf Ministerstva dopravy ing.Jan Bervida. Produkce sestávala z přeletů a pikování Spitfirů, akrobacie Arad, přistání dvou Čápů před tribunou v sedle pod Stolečným a startu kluzáků a větroňů pomocí

Nebojácný strýc Jan Adamec z Hovízek, narozený na Silvestra roku 1880, starý francouzský legionář, pobafává na leteckém dni na Hovězí 26. 9. 1948 v novohrozenkovském větroni typu Jeřáb Foto: archiv autora

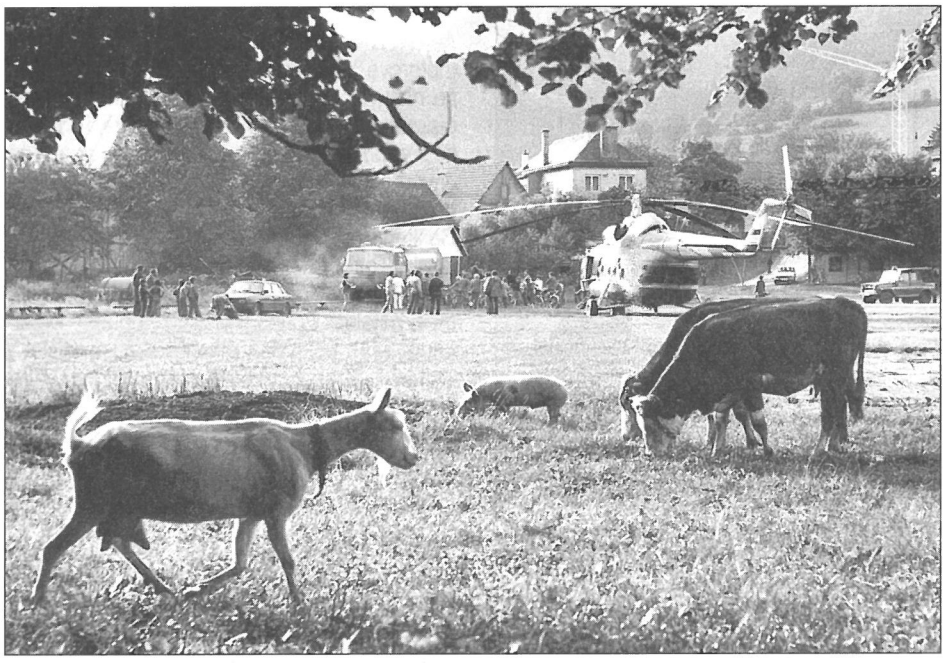

Létání na Valašsku trochu s úsměvem. Nový Hrozenkov, 1987 Foto: J. Jochec

gumových lan a navijáku. Úspěch akce byl nepopíratelný.

Po celé oblasti Valašska se aktivně létalo, konaly se letecké dny, avšak nelze se jimi pro nedostatek místa zabývat. Sklouzněme tedy z hřebene Javorníků do údolí Vsetínské Bečvy, kde se v okolí obce Hovězí uskutečnilo několik zajímavých leteckých akcí. První letecký den se tam odehrál 13.října 1947. Létalo se hlavně na letadlech novohrozenkovského aeroklubu, např. ŠK-38, Krajánek, Grunau Baby GB-IIb a Jeřáb, který také sloužil k vyhlídkovým letům. Na Hovězí samozřejmě nebylo letiště, a tak se akce uskutečnila na pozemku velkého přítele letectví Milana Matúšů „na rovni pod Břížkama", kde nyní stojí kovová sila. Uveďme, že rozsahem větší letecký den se konal na Hovězí o rok později - 26.září 1948. Pořadatelem byl opět hrozenkovský aeroklub, v němž zejména vynikal letec Josef Orság-Pavlovský, dále se zúčastnili letci z Nového Jičína a rovněž letci z Vojenského leteckého učiliště Prostějov s tehdejšími typy letadel.

Při této příležitosti je nutné vzpomenout úsilí o zřízení stálého letiště poblíž Hovězí. Po neúspěšných pokusech o zřízení stálého letiště na Novém Hrozenkově-Čubově a u vsetínského dvora „Bobrky" obrátila se pozornost vsetínského a novohrozenkovského aeroklubu na zřízení letiště buď na rovině mezi obcemi Ústí a Janová, Janová a Hovězí, nebo mezi Hovězím a Huslenkami pod kopcem „Škrádný". Avšak všechny žádosti na patřičné úřady v letech 1948, 1849 a 1952 byly zamítnuty z rozličných důvodů : nesouhlas vlastníků dílčích pozemků, nutnost přeložit trasu elektrického vedení 200 kV, výhledová možnost zřízení vodní přehrady a protest ředitelky školy na Hovězí, že by děti byly rušeny hlukem letadel. Ovšem hlavní důvod zamítnutí žádostí - připravovaná reorganizace létání - uveden nebyl. Dne 11.února 1951 došlo totiž k ustavení nové letecké organizace s názvem „Československý svaz lidového letectví" jako jedné ze složek tzv.Národní fronty. O něco později - 2.listopadu 1951 - vzniká nová organizace „Dobrovolný svaz lidového letectví" DOSLET. Vyvrcholením změn byla likvidace všeho předchozího a začátkem roku 1952 založení „Svazu pro spolupráci s armádou" - SVAZARM. Letecké sporty se staly nedílnou součástí této branné organizace s hlavním určením nikoli podpory sportovní činnosti, ale pilotního výcviku mladých branců pro potřebu armády.

U lokality pod kopcem Škrádný u Hovězí ještě zůstaneme, ale přeneseme se do doby pozdější, do let osmdesátých. Tehdy se stal součástí Automotoklubu Svazarmu Vsetín také Delta-klub, sdružující vyznavače létání na tzv. rogalech, lehkých křídlech, řízených letcem jen změnou těžiště. Vsetínští rogalisté využívali k letům nejrůznější lokality, včetně zmiňované plochy pod Škrádným. V roce 1988 tam uspořádali letecký den, zaštítěný Krajským aeroklubem Ostrava - Zábřeh a zpestřený seskoky padákem, vyhlídkovými lety na Brigadýru, závody modelářů a samozřejmě závody rogalistů, kteří startovali z vrcholu od televizního převaděče.

Nepříliš vzdálený rok 1989 přinesl uvolnění i v letecké činnosti, zejména nastal rozvoj ultralehkých letadel (letadla se startovní hmotností do 450 kg). Na Vsetíně, který se mohl pyšnit založením místní skupiny MLL již v roce 1935, došlo po poválečné likvidaci aeroklubu k opětovnému oživení, a dne 15.května 1995 byl ustaven Valašský aeroklub Františka Vavřínka, který za předsednictví Vítězslava Klímka a místopředsednictví ing.Svatopluka Krutiše provozuje svou činnost na letišti ve Slušovicích. Díky pochopení Zemědělského obchodního družstva ZOD Horní Vsacko Hovězí využívali slušovičtí letci námi sledovanou plochu pod Škrádným na cvičná mezipřistání a 21.září 1996 zde uspořádali letecký den - tedy půlstoletí od prvního leteckého dne na této ploše. Na programu se podílely aerokluby z Holešova, Kunovic, Slušovic a modelářský klub ze Vsetína. Diváci mohli obdivovat akrobacii na letounu Zlín Z-142, výsadek parašutistů z letounu Antonov An-2, průlety letounů Zlín Z-726, Z-526, Z-126 a vyhlídkové lety zabezpečil motorový větroň L-13 SW Vivat a ultralehký Typhoon TL-32. Dnes je však pole bohužel opět nepoužitelné.

Osud lánu pole u Hovězí je jakoby obrazem létání na Valašsku. Někdy nelze létat pro příliš vysokou trávu, někdy se tam pasou krávy, někdy se však přijede podívat na letce i sám arcibiskup. Historie létání na Valašsku však pokračuje dál a navazuje na velmi pestrou minulost.

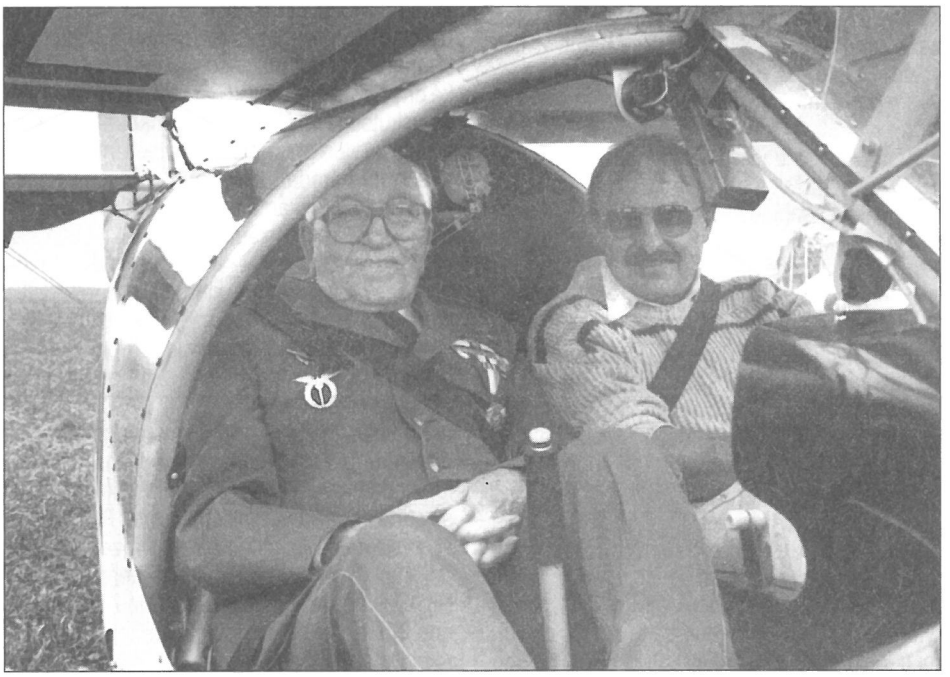

Letecký den 21. 9. 1996 v Hovězí, pod Škrádným. V ultralehkém letadle typu „Typhoon" TL-32 zahraniční letec pluk. let. Josef Balejka a Vítězslav Klímek, předseda Valašského aeroklubu Vsetín Foto: archiv autora

Foto: L. Kunc

Medvěd hnědý - mýty a skutečnost

Karel Pavelka

1. Charakteristika druhu

Medvěd hnědý (*Ursus arctos,* Linné 1758) je druhem obývajícím na příhodných místech palearktickou a nearktickou oblast v mnoha velikostních a barevných formách - váha nejmenších z nich je mezi 60-80 kg, největší poddruhy dosahují 800 až 1 000 kg. Pro velkou různorodost tělesných znaků medvěda hnědého bylo v minulosti popsáno mnoho druhů medvědů. Přitom velká část z nich byla popisována jen podle lebek nebo kůží několika zvířat. Za samostatný druh byl považován i známý severoamerický *grizly*. Na základě podrobných průzkumů bylo zjištěno, že *grizly*, *kodiak* a další „druhy" jsou pouze poddruhy medvěda hnědého, lišící se vzájemně některými vnějšími morfologickými znaky, zbarvením a velikostí. Právě rozdíly ve velikosti mezi poddruhy medvěda hnědého, u tohoto druhu markantní, se vysvětlují tzv. *Bergmanovým pravidlem,* vycházejícím z fyziologie teplokrevných savců. To praví, že u větších forem živočichů dochází v drsnějších klimatických podmínkách k menším tepelným ztrátám. Velikost ras medvěda se zvyšuje od západní Evropy na východ až po tichomořské pobřeží - zde *medvěd kamčatský* v Asii a *kodiak* u pobřeží Severní Ameriky dosahují největší velikosti. Medvěd hnědý je šelma zavalitého tvaru těla, na vyšších nohách, s mohutnou hlavou, malými ušními boltci, krátkým ocasem a poměrně dlouhou srstí. Zbarvení je v různých odstínech hnědé a nemění se ani při línání. Rozdíl ve zbarvení mezi horní a spodní stranou těla není patrný. Ze smyslů je nejlépe vyvinut čich a zřejmě také sluch, zrak je naopak slabší. Podle pokusů sluchové schopnosti medvěda předčí sluch člověka (*medvěd slyší tlesknutí na 150 m, zatímco člověk pouze na 80 m*). Ostatní smysly nemají pro medvěda zvláštního významu.

Velké hmotnosti medvědů je přizpůsobena i **stavba jejich kostry** - chybí jim např. klíční kost a jednotlivé části kostry jsou v kloubech málo zaúhlené. Medvědi jsou jako většina šelem (*Carnivora*) přizpůsobeni lovu pohyblivé a masité potravy. K tomu jsou vybaveni silným chrupem s velkými *špičáky* a *trháky* a také výraznými drápy na končetinách. Přes uvedené je medvěd hnědý jako typický druh rodu všežravec s tendencí k vegetariánství: Proto mají medvědi velmi dlouhá střeva (přesahují 7 až 10x délku těla). Medvědi jsou v případě potřeby rychlé a pohyblivé šelmy, i když mezi lidmi je vžitá představa o jejich pomalosti a neohrabanosti. Ta zřejmě vyplývá z velikosti a držení jejich těla i ze zkušeností s medvědy ze zajetí (cirkusy, zoo). V běhu mohou dosáhnout rychlosti až 50 km/hod. K tomu ještě přispívá jejich *mimochodnost* vytvářející kolébavý pohyb a jejich našlapování na celou plochu chodidla. Lezení medvědů na strom je naopak velmi známé. Mylné je však přesvědčení, že na strom vylezou všichni medvědi. Dovedou to pouze mláďata a mladí medvědi. Starší medvědi vyšplhají pouze výjimečně na hustě zavětvený strom, protože mají velkou váhu a již tupé drápy. Zvláštností medvědů je také jejich postoj na zadních nohách. Mnoho lovců považuje tento postoj za znamení útoku - jde však pouze o reakci znepokojení a potřeby zjištění nebezpečí v okolí zvířete. Na tento *další mýtus* však již doplatila životem pěkná řádka medvědů.

Potrava medvědů je velmi různorodá. Medvěd hnědý je jako všežravec pokládán z tohoto pohledu za typického představitele medvědů a jeho výživa se liší i podle ročního období. Po většinu roku tvoří rostlinné součásti její velkou část - kořínky, zelené rostliny a bobule, přičemž upřednostňuje sladkoplodé ovoce. Složení potravy se však značně liší v různých oblastech, jak vyplývá z výzkumů v Rusku. Častou složkou potravy je med včelí nebo med z hnízd čmeláků. Některé lesní plody, např. borůvky, jsou medvědy konzumovány jako projímadlo před ulehnutím k zimnímu spánku a po probuzení z něj. Z živočišné potravy loví medvěd velké kopytníky, hlavně jeleny, srnce a divoká prasata, také drobné hlodavce, větší dru-

Mladý medvěd hnědý z rumunských Karpat

Foto: V. Mrlík

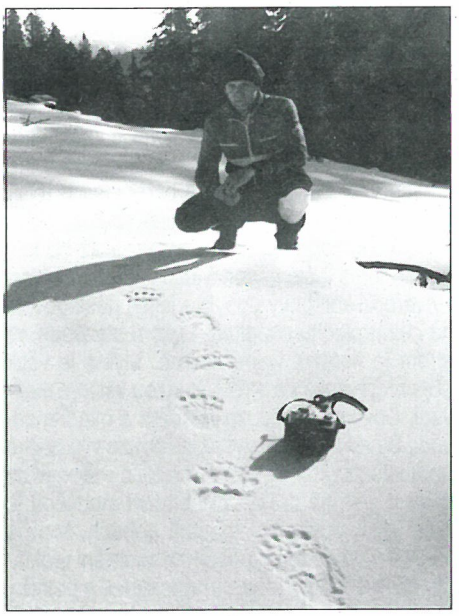

Stopy medvěda na sněhu v Beskydech u Jablunkova
Foto: M. Turek

hy ptáků a sbírá jejich vajíčka. Nepohrdne ani žábami a bezobratlými živočichy (měkkýši, brouci, mravenci). Zvláštní místo zaujímají v potravě medvěda hnědého ryby, ty v některých oblastech tvoří v určitém období hlavní součást potravy - nejznámější jsou v tomto směru medvědi z Kamčatky, Aljašky a z ostrova Kodiak lovící v řekách táhnoucí lososy. Evropský medvěd hnědý, *Ursus arctos arctos*, loví hlavně pstruhy. Není tedy pravda, že medvěd se živí pouze masem!

Velkou část roku přečkává medvěd hnědý tzv. **nepravým zimním spánkem**, kdy se tělesná teplota zvířat snižuje pouze o málo. Před ulehnutím si medvědi vytvářejí tukové zásoby po konzumaci bobulí lesních plodů. Přezimuje většinou v podzemním brlohu s velmi úzkým vchodem. Po probuzení na jaře pak musí nutně doplnit zásoby konzumací masa i vzhledem k tomu, že v tomto období nejsou k dispozici lesní plody. K těm se dostává až po jejich dozrání, to je v horách od července do října. Tento způsob přežití zimy je velmi energeticky náročný a poměrně dlouhý, měla by po něm následovat velká ztráta svalové hmoty. Podle výzkumu vědců z Wyominské univerzity v USA ztrácejí medvědi během celého zimního spánku pouze 22 % svalové síly a jen 10-15 % svých bílkovin. Proto mohou po probuzení být aktivní. Člověk by v podobných podmínkách ztratil asi 85 % svalové síly a 90 % bílkovin. Že tomu tak není u medvědů, je možné díky zvláštnosti v jejich fyziologii. Dusík z močoviny vznikající při základním metabolismu během zimního spánku je u medvědů vstřebáván z močového měchýře svaly pro ochranu bílkovin, což zabraňuje úbytku svalové hmoty a zároveň medvědům zaručuje dostatek sil na obranu i lov při eventuálním probuzení ze spánku.

V **rozmnožování medvědů** jsou rovněž mnohé zajímavosti. Medvědí říje trvá 3 týdny, a to je jediné období, kdy dospělci obou pohlaví žijí spolu. Délka březosti je u medvěda hnědého 180-250 dnů, a je tedy delší než u jiných velkých savců. Je to způsobeno tzv. *latentní utajenou březostí samice*, období vývojového klidu zárodků. Mláďata se rodí v zimě, v prosinci a lednu, v zimních brlozích jsou chráněna před zimní nepohodou. Na jaře v příznivých klimatických podmínkách již mohou samici doprovázet na potulkách. Mláďata medvědů jsou ve srovnání s jinými savci mimořádně malá, tvořící jen několik desetin procenta těla matky. Příčina tohoto jevu není dosud známa. Proporce jednotlivých částí těla se proto výrazně odlišují od dospělců. (hlava je k tělu velká, její obličejová část je malá, končetiny jsou krátké a slabé). Pohlavní dospělosti dosahují mláďata v 6 až 8 letech.

2. Areál rozšíření medvěda hnědého

Plošný výskyt medvěda a dalších velkých šelem úzce souvisí s početností lidské populace a hustotou osídlení určitého území lidmi. Při existenci rozsáhlých pralesovitých porostů i v nížinách vyskytoval se na začátku kolonizace medvěd dlouho i zde. Vždyť např. Římané získávali množství medvědů pro své cirkusy právě v pralesích střední Evropy. S šířením lidí do těchto míst a rozvojem pastevectví a zemědělství docházelo k odlesňování, další snižování rozlohy přírodního lesa pak mělo za následek zmenšování vhodného prostředí pro medvěda. K tomuto faktoru se přidávalo i jeho pronásledování, omezení množství zvěře v lesích nadměrným lovem - člověk se stal medvědovi potravním konkurentem a naopak. Postupem doby je tak medvěd omezen pouze na rozsáhlá a vyšší evropská pohoří, Pyrenejemi počínaje a Karpatami konče. Současné životní prostředí druhu je patrno na mapě jeho rozšíření ve světě i v Evropě. Zatímco v evropské části Ruska se medvěd vyskytuje poměrně hodně, stejně jako ve Skandinávii, v řadě dalších zemí Evropy zůstaly pouze omezené populace. V Pyrenejích přežívá pouze hrstka původní populace a je na pokraji vyhynutí, ve švýcarských a německých Alpách jsou pouze zbytky, místy posílené vysazováním.O něco lepší situace je na Slovensku, v Rumunsku a na Ukrajině. V Bulharsku a v Řecku přežívá také pouze zbytková populace.

3. Příznaky výskytu medvěda v přírodě

O přítomnosti medvěda zvláště v našich podmínkách na pomezí se Slovenskem se přesvědčíme většinou pouze nepřímo podle známek o jeho pobytu v daném místě. Nejčastějším tímto znakem jsou **stopy**. Tyto se otiskují v různé míře podle terénu - nejhlouběji samozřejmě v hlubokém sněhu, kde však z jejich obrysů mnoho neuvidíme. Lépe je tomu na čerstvě napadlé nevysoké vrstvě sněhu nebo na měkkém blátě - to jsou však ideální případy nastávající jen souhrou šťastných okolností. Většinou se jedná o otisky v horské půdě s množstvím kamínků a úlomků větviček, takže takový otisk stopy není dobře patrný. Dalším znakem přítomnosti medvěda je jeho **trus**. Ten se vzhledově liší podle období a podle potravy sledovaného jedince. Rovněž se vyskytují **rozhrabané pařezy a rozkládající se dřevo** nebo **rozhrabaná mraveniště**, kde medvěd hledá zdroj potravy, protože mravenci a další bezobratlí živočichové jsou jeho oblíbenou potravou. Ojediněle se vyskytují i **rozhrabaná hnízda vos**. Vzácně lze v přírodě spatřit i **značky na stromech**, které mají vymezovat hranice teritoria určitého jedince. Čím výše medvěd takovou značku udělá, tím je vyšší a odstrašuje tím případné vetřelce menšího vzrůstu ze svého revíru. Medvědí teritorium zabírá plochu 2000 až 3000 ha, přičemž i na sousedních územích vykonávají medvědi potulky. Značení stromů dle průzkumu ze Slovenska provádí medvěd převážně zuby, jen ojediněle zuby a drápy nebo pouze drápy. Vzhledem k tomu, že se v současnosti vyskytují v naší oblasti pouze zatoulaní jedinci, s těmito příznaky výskytu medvěda se zde zatím nesetkáme.

4. Medvěd hnědý a člověk

a) Medvěd jako nepřítel (potravní konkurent, štvanice na zbytkové populace). Kromě běžných štvanic se na medvědy používaly také některé pasti. Zpočátku byli medvědi chytáni do jam, později se používalo důmyslnější zařízení, např. tzv. tlučka, a až do minulého století se používala i klasická železa. Od 16. století u nás Habsburkové zavedli štvanice na medvědy, které se odehrávaly s odchycenými zvířaty a se psy na ohrazených místech pro pobavení aktérů i přihlížejících. Medvědi byli tehdy často chováni na hradech v hlubokých příkopech.

S rozvojem chovu dobytka, zvýšením jeho stavů a běžnou tzv. lesní pastvou docházelo zákonitě i k napadání těchto zvířat bez vypěstovaného strachu z medvědů, kteří v nich nalézali poměrně snadno získatelnou potravu. Postupem doby se proto stali i poslední zbývající jedinci medvěda hnědého v minulých staletích štvanou zvěří a loveckým objektem, na němž si „odvážní mužové" dokazovali svou statečnost. Že jich na lovu bylo mnohdy několik desítek na jednoho medvěda, spolu s množstvím psů, jim nepřipadalo nenormální. Jako vejce vejci jsou si podobné historie oněch štvanic a posledních lovů medvědů v USA, Kanadě, švýcarských Alpách či na Šumavě. Ke zdůvodnění tohoto jednání byly záměrně zveličovány nebo dokonce uváděny zcela nepravdivé historky o krvelačných medvědech, kteří zabíjejí na potkání lidi. Tyto mýty se dochovaly až do dnešní doby a projevují se v postojích lidí i pracovníků sdělovacích prostředků i v dnešní době.

Kresba: L. Kunc

Včelí úly po útoku medvěda v Halenkově-Lušové Foto: M. Orálek

b) Medvěd jako potrava, „léčivé účinky" medvědích produktů. Z uloveného medvěda bylo v minulosti zužitkováno především maso a kožešina. Pověstné jsou medvědí tlapy, které se připravovaly uzené. Při lovech medvěda v minulosti byla tato součást medvědího těla také povinným odvodem lovce majiteli panství. Maso bylo konzumováno i z jiných částí těla. Velmi známé a využívané bylo také medvědí sádlo a medvědí žluč. Primitivní národy věřily, že drápy a zuby rozemleté v potravě dodají člověku sílu, obratnost a rychlost medvěda. U některých přírodních národů se až do začátku 20. století udržel tzv. medvědí kult. I vodění medvěda, známé z masopustních obchůzek, má svůj původ v pohanských dobách. I když tato doba již dávno minula, v Asii tento trend pokračuje dosud, zejména v Číně. Lidové čínské léčitelství přisuzuje zázračnou moc několika produktům z medvědího těla, především žluči (léčení rakoviny, hemoroidů, ale i zánětu spojivek). Protože žluč lze odebrat i živému zvířeti, jsou v Číně provozovány tzv. ***medvědí farmy (je jich téměř 500!)***, kde jsou medvědi chovaní v zoufalých podmínkách, v malých klecích a v jakémsi „brnění", jehož pomocí je jim žluč odebírána. Přes tvrzení, že tyto farmy zachraňují mnoho medvědů před pytláky, je pravděpodobné, že pravdou je opak. Medvědi se totiž v těchto hrůzných podmínkách nerozmnožují a jejich stavy ochuzené úhyny je proto nutno doplnit z volné přírody. Navíc je žluč z volně žijících zvířat považována za kvalitnější a je proto 10x dražší, což dále zvyšuje zájem o medvědy z přírody. ***Vzhledem ke zvyšování životní úrovně v Číně vzrostla i poptávka od roku 1990 do roku 1996 8x, až na 4 tuny žluči za rok!***

c) Ochrana medvěda, nezákonné odstřely. V současnosti je medvěd hnědý šelmou chráněnou ve všech státech Evropy. Je tomu tak i na Slovensku a v České republice. Podle vyhlášky č. 395/1992 S. k zákonu o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. je zařazen medvěd hnědý do zvláště chráněných živočichů v kategorii kriticky ohrožených. Vzhledem k poměrně špatné situaci u evropského poddruhu, medvěda brtníka, kde existuje více vzájemně izolovaných populací, byla přijata mnohá opatření i na úrovni evropské a celosvětové. Evropskou komisí byl také vypracován „Strategický plán ochrany medvěda hnědého v Evropě", který předpokládá kromě přísnější ochrany v zemích dosud nedodržujících zákaz lovu i posílení vymírajících populací. Na Slovensku jsou známy případy nezákonných odstřelů nejen pytláky z řad amatérských lovců nebo pastevců, ale i nepovolené odstřely ze strany lesních závodů. Tyto události bývají zjištěny až po letech. Podobný případ je znám i ze začátku 80. let 20. století ze severní části CHKO Beskydy z vrcholu hory Ostrý, byl dokonce i sugestivně popsán v knize s mysliveckou tematikou.

d) Jak předejít setkání s medvědem. Vzhledem k hustotě osídlení a poměrně velkému pohybu lidí v evropských pohořích s výskytem medvěda, je nutno přijímat určitá opatření, aby nedocházelo ke zbytečným střetům mezi lidmi a medvědy. V místech stálého výskytu těchto zvířat je nutné omezit vstup lidí, případně vymezit i klidové oblasti, pokud není dostatek chráněných území. K tomuto pro veřejnost nepopulárnímu postupu bude nutno přistoupit i v Beskydech. Medvěd jako zvíře s velkým teritoriem bude muset mít i u nás svůj klid, jinak bude docházet ke konfliktním situacím.

V místech pravděpodobného výskytu medvěda je vhodné dávat o sobě vědět hlasitým hovorem. Je pravidlem, že v dolinách slovenských pohoří by se člověk neměl zdržovat před soumrakem a za svítání, protože to je období, kdy medvědi své úkryty opouštějí nebo se do nich vrací. Pokud s sebou máte psa, je nutno jej mít na vodítku.

e) Pravidla chování při kontaktu s medvědem. Pokud taková situace nastane, je nutno se vyvarovat veškerých činností, které by mohly zvíře vyprovokovat k útoku. Základním pravidlem je zachovat chladnou hlavu. Není však možné dát zaručená pravidla chování, protože každý medvěd je individualitou s určitým odlišným vzorcem chování. Při spatření medvěda není vhodné se mu dívat do očí - snažíme se postupně ustoupit. Nejméně vhodné je dát se na zběsilý útěk - to by medvěda mohlo vyprovokovat k útoku. V případě, že Vás medvěd následuje, je třeba nenápadně sledovat jeho reakce a kontrolovat jeho vzdálenost od Vás. V žádném případě není vhodné se k němu přibližovat. Pokud Vás medvěd pronásleduje, je vhodné odhodit nějakou svou věc (např. batoh) na upoutání medvědovy pozornosti a získání času pro ústup. Jídlo odhazujte pouze jako poslední možnost !! V případě napadení se doporučuje lehnout si na zem břichem k zemi s koleny pod ním a se sepjatými dlaněmi na zadní části krku. Zůstaňte nehybní, dokud medvěd neopustí místo napadení. Lezení na stromy se doporučuje pouze jako poslední možnost (minimálně do výšky 4 m), při selhání ostatních doporučení.

5. Návrat medvěda hnědého na Moravu

Po zvýšení populace medvěda hnědého na Slovensku v druhé polovině 20. století (z 20 až

Starý čtyřicetiletý medvěd hnědý ve Velké Fatře na Slovensku Foto: L. Kunc

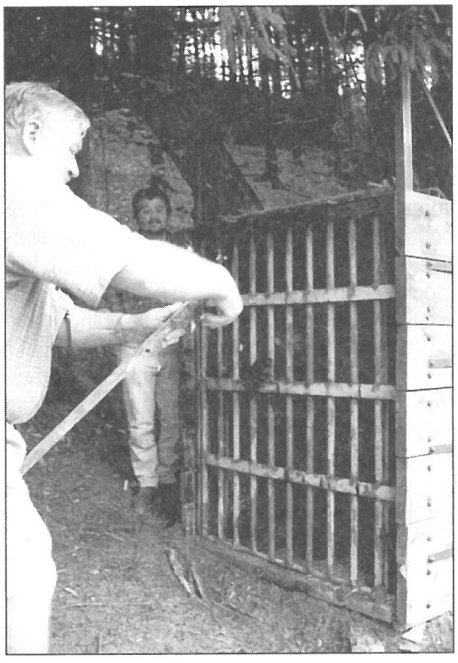

Klec s odchyceným medvědem v Novém Hrozenkově-Brodské Foto: M. Dvorský, ČSOP Valašské Meziříčí

30 kusů ve třicátých letech přes 50 až 60 kusů v letech 1945-50 až na 800 kusů odhadovaných v roce 1997) se objevují první medvědi i na Moravě. Určitou roli v této expanzi sehrálo i negativní ovlivnění populace medvěda na Slovensku odstřelem, kdy došlo k vystřílení vyšších věkových kategorií samců, a to způsobilo částečnou změnu chování mladých medvědů.

První případy výskytu druhu na Moravě jsou ze začátku sedmdesátých let 20. století - v letech 1970-72 Trojanovice-Stolová a v katastru obce Zubří (Kamenárka).V roce 1972 byl zjištěn výskyt medvěda v Bílých Karpatech (Bystřice pod Lopeníkem), v roce 1973 Huslenky-Kychová (pod Makytou) v Javornících a v roce 1974 ve Slezských Beskydech. Šíření druhu tedy probíhalo dvěma směry - jižním přes Javorníky a severním přes Slezské Beskydy. Na začátku osmdesátých let 20. století bylo slovenskými odborníky na šelmy konstatováno stálé osídlení oblasti touto šelmou. Medvědi se v tomto období vyskytovali na více lokalitách nejen podél česko-slovenské hranice v katastrech obcí Halenkov, Velké Karlovice, Francova Lhota, Dolní Lomná, Košařiska, ale i hlouběji v moravském území (např. Seninka, Valašská Bystřice, Zašová, Hážovice, Horní Bečva, Čeladná, Morávka, Markovice pod Lysou horou). V roce 1976 byla dokonce spatřena medvědice s mládětem u Zubří a Lidečka. Na začátku osmdesátých let 20. století bylo slovenskými odborníky konstatováno stálé osídlení oblasti touto šelmou.V roce 1981 byla nalezena tři zimní lože ve Velkých Karlovicích v Leskovém, lokalita Dynčák na hranici se Slovenskem. Ve druhé polovině osmdesátých let 20. století je pak pouze několik údajů o výskytu medvěda v oblasti. Větší frekvence výskytu byla zaznamenána v devadesátých letech - větší škody byly v roce 1995 způsobeny medvědem na ovcích v okrese Frýdek-Místek.

Později byl medvěd hnědý zjištěn v Jeseníkách a dokonce až v Čechách (Orlické hory). Začala tedy vznikat nová moravská mikropopulace druhu, která však má nedostatek klidu, vhodných úkrytů před člověkem především na začátku a v průběhu zimního období. Velký vliv na rušení medvědů mají také naháňky používané při lovu černé a jelení zvěře. Pokud je medvědice vyplašena od právě narozených mláďat v prosinci a lednu, většinou se již nevrací a mláďata hynou působením chladu a hladem.

Problémem je rovněž velký pohyb lidí i v přísně chráněných územích - to způsobuje, že lidský pach je v těchto relativně klidných lokalitách neustále přítomný. To může vést ke změnám chování šelem a ke ztrátě jejich přirozené plachosti před člověkem, který nereaguje na jejich výhružné chování. Proto bude nezbytné dbát na dodržování zákazů vstupu do vymezených oblastí, především chráněných území se zachovalými pralesovitými porosty. Nezbytným předpokladem pro stálý výskyt druhu v České republice je i náhrada škod poškozeným obyvatelům podle zákona č. 115/2000 Sb.

Bohužel se medvěd hnědý stává i v Beskydech předmětem nelegálního lovu - z roku 1982 je znám případ z okresu Frýdek-Místek a v témže roce byl nalezen medvěd v rozkladu u řeky Ostravice, údajně postřelený. Tyto známé případy však budou jen špičkou ledovce tohoto jevu, nepatřícího do nynější moderní doby.

6. Historie výskytu „Medvěda 2000"

V roce 2000 se poprvé objevil medvěd v Javorníkách, v údolí Pluskovec a Podťaté, koncem května. Tehdy ještě nikdo netušil, že jeho pozdější chování způsobí rekordní škody za celou dobu obnoveného výskytu této šelmy na Moravě koncem 20. století. V červnu se medvěd přemístil do Vsetínských vrchů, kde bylo jeho stálé působiště od katastru města Vsetína až po Karolinku. Jeho chování a zvláštní záliba v konzumaci především králíků dávaly tušit, že s tímto medvědem není něco v pořádku. Líčení jeho setkání s lidmi navíc vypovídala o poměrně malé plachosti, což začalo u některých odborníků vyvolávat pochybnosti o jeho přírodním původu. Poměrně časté výskyty, změny míst a velké škody nakonec začaly spolu s hysterií sdělovacích prostředků vyvolávat tlak na zásah proti medvědovi. Zprvu bylo navrhováno jeho uspání a přesun do méně obydlených oblastí na Slovensku. Tyto návrhy však zcela nerespektovaly realitu získanou sledováním medvěda několika skupinami terénních pracovníků, kteří jej téměř „každonočně" očekávali na různých místech a po celou dobu jeho výskytu jej nespatřili. A je logické, že podobně by se dařilo i případnému lovci s uspávací puškou.

V červenci byli nakonec přivoláni pracovníci Ústavu biologie obratlovců Akademie věd ČR z Brna, Dr. Koubek a Ing. Červený, kteří po konzultacích s L. Kuncem ze ZOO Ostrava a dalšími pracovníky Správy CHKO Beskydy i ČSOP dospěli k závěru, že medvěd je potenciálně nebezpečný, musí být odchycen a převezen do některé zoologické zahrady. Odchyt byl Ministerstvem životního prostředí povolen, i když se proti tomuto rozhodnutí odvolalo Hnutí Duha. K odchytu byl odchytovou skupinou vybrán závěr údolí Brodská v katastru Nového Hrozenkova, kde více než dvoutýdenním zkoušením různých návnad byl medvěd nakonec odchycen na medové plástve. Mříž odchytové bedny spadla večer 4. srpna 2000 v 21,30 hodin.

Odchycený medvěd byl v brzkém ránu 6. srpna 2000 dovezen na čtyřměsíční karanténu do zooparku v Chomutově. Hledání organizace, která by medvěda po uplynutí karantény vzala do chovu, nebylo úspěšné. V pondělí 10. října se medvědovi podařilo uprchnout vrchní částí klece ven a dostal se dokonce za oplocení zoo. Vzhledem k reálnému nebezpečí ohrožení lidí (medvěd se vyskytoval v blízkosti benzínové pumpy a nedaleko přes pole bylo sídliště) se vedení ZOO rozhodlo povolat Městskou policii a medvěda zastřelit. Policistovi se to přes několikeré zásahy nepodařilo, a tak musel být medvěd zastřelen z kulovnice zástupce ředitele zoo, pana Stacha. Ihned ten den po zjištění této skutečnosti z rozhlasu kontaktoval ředitel Okresního vlastivědného muzea Vsetín vedení Podkrušnohorského zooparku v Chomutově s žádostí o přenechání medvěda k preparaci do sbírek muzea. O souhlas bylo telefonicky a písemně požádáno i Ministerstvo životního prostředí ČR. Na základě povolení pak byl medvěd převezen autem OVM Vsetín z Chomutova do preparátorské dílny Michala Jakubce v Ostravě. Preparát byl dokončen v měsíci březnu 2001, koncem dubna byl preparát medvěda převezen do depozitáře muzea ve Valašském Meziříčí. V květnu pak poradní sbor ředitele OVM Vsetín pro sbírkotvornou činnost schválil zakoupení preparátu medvěda do sbírek pod přírůstkovým číslem 201/2001.

Výstava o medvědu hnědém ve vsetínské Galerii Gratis

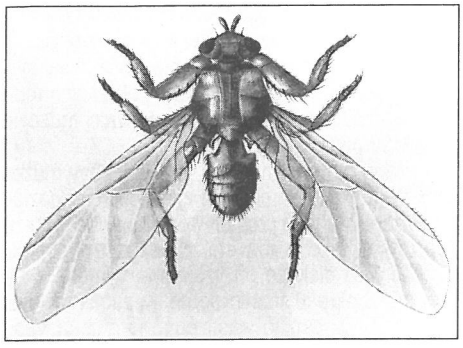

Kloš jelení

Lubomír Brabec

Při svých cestách lesem během letní sezóny roku 2001 se mnozí občané na některých místech setkali s nepříjemnými zvířátky, která lezla po jejich těle, někdy měla křídla, jindy zase křídla neměla. Vždy se ale velmi špatně odstraňovala z těla, zvláště z vlasů nebo chlupů na rukou. Mnozí i tato zvířátka do muzea donesli ukázat. Jednalo se o druh parazitické mouchy z čeledi klošovitých *(Hippoboscidae)* - kloš jelení *(Lipoptena cervi Linnaeus).*

Tvar těla této mouchy je plně přizpůsoben způsobu parazitického života na těle jelení a srnčí zvěře. Byl nalezen i na muflonu, na menších savcích, ale i na ptácích. Při hledání nového hostitele často nalétává i na člověka. Dospělci při nalezení nového hostitele odlamují křídla, která by jim ztěžovala pohyb mezi tělním pokryvem hostitele. Rovněž i tvar těla je přizpůsoben parazitickému způsobu života - silné dorzoventrální zploštění těla, značně ztluštělá přední a zadní stehna se silnými drápky na nohou, sosák je přizpůsoben k sání krve. Kloš jelení je zbarven hnědě.

Jak je již výše zmíněno, kloš jelení *(Lipoptena cervi Linnaeus, 1758)* náleží do čeledi klošovitých *Hippoboscidae*, podčeledi *Lipopteninae*. Klošovití jsou cizopasné mouchy, sající krev na ptácích a větších savcích. Jsou druhy, které mají dobře vyvinutá křídla, nebo druhy zcela bezkřídlé, ale všechny druhy mají na nohách mohutné háčky, kterými se přidržují na těle hostitele. Většinou dosahují velikosti 1,4 až 9 mm. U všech klošovitých se vyvinul zvláštní druh „živorodosti" (adenotrofická viviparie), kdy se larva živí výměšky tzv. mléčných žláz dělohy samice až do její dospělosti, po kladení se larva rychle zakuklí. Období stádia kukly je odvislé od teploty prostředí a je možné, že letošní teplé jaro urychlilo vývoj kukly, a dospělce kloše jsme mohli v přírodě zastihnout s časným létem (normálně stadium kukly trvá 270 až 300 dnů). Čeleď klošovitých je rozšířena po celém světě a zejména v tropech a subtropech. V současné době je známo 20 rodů s asi 150 druhy, v ČR je známo 19 druhů. Velikost je obvykle u našich druhů 1,4 až 9mm. ČR je západní hranicí výskytu palearktického druhu kloše *Lipoptena fortisetosa Maa, 1965*, který je menší než kloš jelení (3 až 7mm) a jeho délka činí 1,4 až 2,1mm, rovněž parazitující na jelení a srnčí zvěři. Podle pozorování mohou oba druhy bolestivě štípnout, ale z hygienického hlediska jsou zcela bezvýznamné.

Mizející ovocný druh oskeruše

Vítězslav Přikryl

Jeřáb domácí - oskeruše (*Sorbus domestica L.*) je statný dlouhověký ovocný strom, který z našeho valašského regionu začíná se vytrácet. Mladých stromků je velmi málo.

Byla by to velká a nenahraditelná škoda, kdybychom dopustili její vymizení z našich zahrad, pasínků a strání. Jako mohutný strom s krátkým silným kmenem a rozložitou vejčitou korunou musí u každého pozorovatele vzbudit zasloužený údiv a úctu. Dorůstá do výšky 20 - 25 m. Někteří jedinci až do 30 m.

Její původní vlast je jižní Evropa. Do našich krajů, asi nejdříve na jižní Moravu, byla přinesena pravděpodobně římskými legionáři, kteří jistě znali léčivé účinky jejích plodů. Tuto domněnku potvrzují naši archeologové, kteří její semena nalezli v říčních náplavech řeky Moravy.Ve středověku ji rozšiřovaly kláštery, také pro léčivé účinky jejích malých malviček. Možná, že do okolí Vizovic byla přinesena mnichy dnes již zaniklého vizovického kláštera.

I když je to teplomilný druh, na Valašsku v teplém Vizovicku za ta dlouhá staletí zdomácněla. Dovede již vzdorovat mrazivým zimám. Ani třeskuté mrazy v r. 1929 jí nikterak neublížily.

Na půdu není příliš náročná, má však ráda místa suchá a slunečná. Dožívá se poměrně vysokého věku 250 - 300 let. Někteří jedinci dokonce 500 let. Na svém stanovišti vytváří mohutný kořenový systém. Žádná vichřice jí nemůže ublížit ani ji vyvrátit. Zpočátku roste velmi pomalu a začíná rodit až ve věku 20 - 25 let. Její dřevo je tvrdé, pevné a houževnaté. Půdu svým kořenovým systémem dokonale vyplení. Podle ústního sdělení pana Manďáka z Dešné u Vizovic není radno na místa, kde dříve rostla oskeruše, zasadit nový ovocný stromek. Tomu se tam nedaří, časem pro nedostatek živin uschne.

Její listy jsou podobné jeřábu obecnému, jsou však větší, lichospeřené se 6 - 13 jařmy. Lístky jsou podlouhlé, v horní třetině ostře pilovité, na svrchní straně tmavozelené, na spodní sivozelené. Kvete od poloviny do konce května, ale až po vyrašení listů. Květy jsou pětičetné, oboupohlavé s pěti čnělkami, seskupeny do chocholičných lat. Obsahují hojně nektaru a pylu, proto jsou pilně navštěvovány včelami a také jiným blanokřídlým hmyzem.

Po jejich odkvětu se z nich vyvíjejí plody - malvičky jablíčkového tvaru. Jsou zpočátku světle žluté, na straně ozařované sluncem mají potom načervenalý nádech. Na stromech zůstávají dlouho, tehdy mají ještě trpkou a svíravou chuť. Uzrávají od konce srpna do poloviny září. Zralé plody začnou opadávat, zbarvují se dohněda, dostávají nasládlou chuť - hniličí. Stávají se poživatelnými. Obsahují velké množství vitamínů, hlavně B2, vitamín C, provitamín A, dále minerální látky (železo, vápník, fosfor, hořčík, draslík atd.), kyselinu jablečnou, vinnou, fruktosu, glutinosu, sacharózu, bílkoviny, pektiny, tanin.

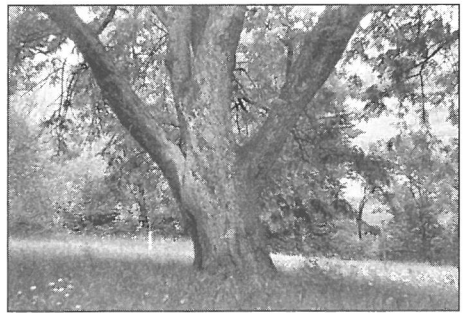

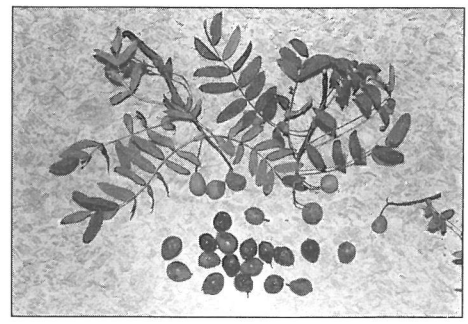

Plody se po uhniličení sbírají. Malá část se použije na výrobu marmelády a kompotů, něco se usuší, po rozdrcení na prášek se používá v lidovém léčitelství jako osvědčený prostředek proti průjmu a poruchám zažívacího traktu.

Největší část zhniličených plodů se přidává do jablečného, případně hruškového kvasu na zlepšení chuti, nebo se nakládají na kvas samostatně. Po jeho vypálení se tak získává proslavená slivovice - OŠKERUŠOVICA, známá pro svůj nenapodobitelný říz a chuť. Je ceněna jako univerzální lék „proti všem chorobám a neduhům". Na trhu se prodává jeden litr za 900 - 1000 Kč.

V obci Dešná u Vizovic jsem loňského roku nalezl ještě čtyři oskeruše. Nejmohutnější roste na zahradě pana Manďáka. Její obvod v prsní výšce měří 4,30 m, výška 25 - 30 m. Její věk si netroufám odhadnout. Je poslední ze skupiny čtyř mohutných, věkovitých oskeruší. U země je již vyhnilá, ale kvete a přináší plody. Další se nachází v trati Ve žlebě, obvod 2,70 m, výška asi 10 - 12 m. Třetí je na zahradě pana Jasenského, nejmladší z nich na pozemku pana Žižky, mladý strom 5 - 6 m vysoký, již začala rodit. Poslední se nachází mimo obec na Oškerových pasekách.

Další oskeruše se nacházejí již jen v několika okolních obcích u Vizovic. Jsou to většinou staré stromy, které přežívají jako němí svědkové zašlé slávy proslaveného valašského ovocnářství. Mladý strom se snad vyskytuje již jen ojediněle.

Podle sdělení pana Manďáka z Dešné oskeruše se dá množit výsevem jejích semen na podzim nebo roubovat na podnož ptačího jeřábu. Vzešlé semenáčky prý rostou velmi pomalu. Stromek vysoký 1,5 m doroste až po 10 - 12 letech. V ovocných školkách bychom ji marně hledali, není pěstována.

Jak chránit oskeruše? Postarat se o vypěstování nových stromků, najít vhodná místa k výsadbě, ošetřit a desinfikovat vyhnilé dutiny u starých stromů, nepoškozovat kořeny při zemědělských pracích - orbě, zabránit chemickým postřikům .

I když je to ovocný strom, který víc ubývá než přibývá, snažme se alespoň zdravé stromy zachovat budoucím generacím.

Od všeho trošku...

Káně lesní Foto: V. Mrlík

AKCE ORNITOLOGICKÉHO KLUBU V ROCE 2001

Jako každoročně i letos se v prvních květnových dnech tisíce lidí po celém světě pod vedením ornitologů učily poznávat ptactvo dle zpěvu. Tento den *International Dawn Chorus Day,* u nás nazývaný **Vítání ptačího zpěvu**, má ve světě již téměř dvacetiletou tradici. V České republice se tato akce koná od roku 1992 a jejím garantem je Česká společnost ornitologická. V okrese Vsetín se vycházky spojené s poznáváním ptactva pro veřejnost pořádají od poloviny 90. let především na Choryňských rybnících. Ve Vsetíně bylo organizováno „Vítání" letos již potřetí. Tentokrát ji však Okresní vlastivědné muzeum a Ornitologický klub uspořádaly v obou největších městech okresu.

Ve Vsetíně se vycházka uskutečnila v sobotu 5. května 2001 a ve Valašském Meziříčí se exkurze konala v neděli 6. května 2001. Vsetínská akce byla ve znamení velké účasti. Po procházce v Panské zahradě trasa směřovala kolem levého břehu Bečvy k lávce u průmyslové školy a po druhém břehu řeky k zámeckému parku, kde byla akce ukončena. Za pěkného počasí bylo vedoucím určeno dle hlasových projevů 28 druhů a sečteno 101 ptáků.

Ve Valašském Meziříčí začala exkurze na Mostní ulici na levém břehu proti proudu Bečvy přes sídliště Křižná do zámeckého parku. Poměrně neobvyklé bylo v sídlišti pozorování samečka ťuhýka obecného (na tahu). Pozorováno, určeno a sečteno bylo 25 ptačích druhů a celkem 126 ptáků. Po ukončení exkurze byli její účastníci pozváni na posezení k čaji do teplých prostor zámku Kinských.

Ve spolupráci s Ornitologickým klubem při OVM Vsetín byl pro veřejnost 15. září 2001 uspořádán již druhý **Ptačí den v zámeckém parku Lešná.** Přes hrozbu deště v předpovědích meteorologů vyšlo dne 15. září krásné slunečné počasí. V úvodu byli účastníci akce seznámeni s některými zástupci našeho ptactva prostřednictvím několika panelů s propagačními materiály České společnosti ornitologické, nahrávek hlasů a vystavených preparátů. Kolem 10. hodiny se objevili sokolníci ze sokolnického střediska Nový Jičín se svými dravci (raroh velký, sokol stěhovavý, jestřáb lesní, poštolka obecná) a také nedravec, krkavec velký. Po odborném úvodu Jana Kašinského, pracovníka Stanice pro záchranu živočichů v Bartošovicích, o sokolnictví a o dravcích, byly předvedeny letové ukázky s jestřábem lesním a poštolkou obecnou. Po odchodu sokolníků bylo předvedeno na odchytovém stanovišti u nárazové sítě pro odchyt ptáků vyprošťování odchycené a okroužkované červenky obecné ze sítě a její vypuštění na svobodu. Nakonec byla provedena se zájemci vycházka jižní částí parku s poznáváním ptactva. Ptačí den byl úspěšný také díky panu Jiřímu Měrkovi, který zajistil ozvučení, a členům Ornitologického klubu, Danielu Křenkovi, Jaromíru Jungovi a Janu Kolečkovi, kteří při realizaci tohoto hezkého dopoledne vypomáhali.

Již popáté se letos i v České republice uskutečnil ve dnech 6. a 7. října 2001 **Světový festival ptactva**. Tato akce, určená zájemcům o ptáky a začínajícím pozorovatelům ptáků, spočívá nejen v prostém pozorování, ale i v počítání zjištěných ptáků. Výsledky festivalu (počty účastníků akcí, 10 nejpočetnějších pozorovaných ptačích druhů a jejich počty) se sbíhaly na sekretariátu České společnosti ornitologické v Praze. V plánu bylo letos 45 akcí.

V okrese Vsetín festival organizačně zajistili členové Ornitologického klubu při Okresním vlastivědném muzeu ve Vsetíně v sobotu 6. října 2001 ornitologickou exkurzí na Choryňské a hustopečské rybníky. Sraz účastníků byl před železniční stanicí ve Lhotce nad Bečvou. Účastníci exkurze šli pěšky ze Lhotky podél trati k lesu Obora. Po jeho průchodu se dostali až k Choryňským rybníkům. Zatímco samotné rybníky očekávání ornitologů zklamaly (za pozornost stojí pozorování hejna kormorána velkého), velký zájem upoutaly ukázky odchytů ptáků do nárazových ornitologických sítí na mokřadu pod hrází Velkého choryňského rybníka. Podařilo se odchytit 14 ptáků od 5 druhů, z nichž na čtyřech druzích bylo předvedeno kroužkování kroužkovatelem Danielem Křenkem. Dále pak trasa vedla loukami a lesem k rybníkům v Hustopečích nad Bečvou, kde především rybník Záviš hostil poměrně slušné počty ptáků. Bohužel bylo na delší zastavení velmi málo času, protože bylo nutno dojít do železniční stanice v Hustopečích nad Bečvou na vlak. Po ukončení exkurze obdrželi její účastníci propagační materiály České společnosti ornitologické. Akce se vydařila především z hlediska počasí a také počtu zájemců. Celkem bylo vedoucím exkurze zjištěno 42 druhů ptáků, přičemž celkový počet dosáhl 110 jedinců. Vedoucí děkuje dalším členům Ornitologického klubu při OVM Vsetín - Jaromíru Jungovi a Janu Kolečkovi -za účinnou pomoc při zpestření této akce.

Karel Pavelka

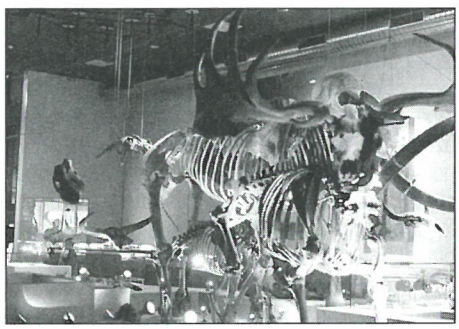

Z expozice přírodovědného muzea v Leidenu. Foto: L. Brabec

MUZEJNÍCI V HOLANDSKU

Ve dnech 26. května až 2. června 2001 se 22 členná skupina pracovníků českých a moravských muzeí zúčastnila týdenní studijní cesty po holandských muzeích. Zájezd si zorganizovali sami muzejníci za vydatné pomoci Asociace holandských muzeí, na základě jejíhož pozvání se akce uskutečnila. Cesta byla završením kurzů muzejního managementu v letech 1998 - 2000 v rámci projektu MATRA, zaměřeného na otevření se českých a moravských muzeí veřejnosti. Mezi účastníky byli ředitelé a další vedoucí pracovníci okresních muzeí, dále zde byli čtyři odborní pracovníci muzeí s celostátní působností.

V programu studijní cesty byly návštěvy muzeí spojené s prohlídkami jejich výstavních, expozičních i depozitárních prostor, workshopy na témata depozitářů, jejich vybavení, zabezpečení sbírek, marketinku i diskuze při vzájemné výměně zkušeností. Z okresu Vsetín se cesty zúčastnili dva pracovníci Okresního vlastivědného muzea Vsetín - ředitel muzea Karel Pavelka a jeho zástupce Lubomír Brabec.

Ubytováni jsme byli v hostelu v hlavním městě země Den Haagu a odtud jsme vyjížděli na návštěvy muzeí v okolních městech.Prohlédli jsme si jak staré muzejní budovy adaptované na dnešní podmínky, tak budovy a expozice zcela nové, reprezentované např. novými expozicemi Národního muzea přírody v Leidenu, vybudovanými za 750 miliónů guldenů, i moderními depozitáři Historického muzea v Rotterdamu nebo adaptovanými památkovými budovami Historického muzea v Rotterdamu a National Museum of Antiquites v Leidenu.

Zvlášť cenné byly pro většinu účastníků poznatky o práci s dětmi v muzejních expozicích a o tzv. dětských programech, kdy se děti aktivně účastní poznávání přírody i historie (např. v Leidenu nebo v holandském skanzenu Nederlands Openlucht muzeum v Arnheimu). Rovněž poučné byly nové expozice - i když pro podmínky okresních a městských muzeí u nás nereálné rozsahem, jde však mnohé uplatnit i u nás. Je pravdou, že Holandsko je na tom ekonomicky mnohem lépe než naše republika, takže na tak velké investice do kultury a muzejnictví zvláště si budeme muset ještě počkat. Přesto však se dva pracovníci jednoho pražského muzea zúčastnili akce s cílem získat zkušenosti a poznatky pro budování zcela nových depozitářů, na které má muzeum již přislíbeny finanční prostředky. Ke kladům zájezdu patřila i společenská stránka věci, kterou zajišťoval dlouholetý přítel našich muzejníků, Kees Plaisier spolu s dalšími kolegy. Nezapomenutelným zážitkem pro většinu účastníků zájezdu se stala návštěva vyhlášené čínské Kantonské restaurace v Rotterdamu, stejně jako hezký podvečer a večeře v rybí restauraci na břehu Severního moře v lázních Scheveningen.

Pokud lze soudit i z ohlasů našich kolegů, Holandsko jako země na nás udělala velký dojem. I když jsem měli poměrně málo volného času např. na památky, to, co jsme viděli v Amsterodamu, Rotterdamu či Leidenu, bylo pozoruhodné. Rovněž sbírky muzeí jsou velmi hodnotné a početné, což souvisí také s historií této bývalé koloniální velmoci. Viděli jsme moderní zemi, kde se snoubí historie, tradiční zemědělství, dlouholetý boj člověka s mořem a vodou prezentovaný hrázemi a odvodňovacími kanály, s moderní architekturou a průmyslem. Patrná je na každém kroku barevnost holandské společnosti a zcela rovnoprávné postavení všech ras a národností, kterých se zde uvádí kolem 100. Nesporně je to země atraktivní i pro strávení dovolené, příležitost navštívit tuto zemi přiláká v budoucnu nesporně mnoho našich krajanů.

Za organizaci zájezdu děkujeme svým dvěma kolegyním, které se ujaly nelehké organizační práce - ředitelce Prachatického muzea, Mgr. Zuzaně Polanské, a ředitelce Městského muzea v Břeclavi, Mgr. Evženii Klanicové. Velký dík za umožnění přístupu do jejich muzeí patří také holandským kolegům v čele s Keesem Plaisierem. Za finanční příspěvek na částečnou úhradu nákladů spojených se zájezdem děkujeme českému výboru ICOM a Holandskému svazu muzeí.

Karel Pavelka, Lubomír Brabec

Archiv Eduarda Ingriše

Magdalena Preiningerová

Eduard Ingriš, nejmladší kapelník operety v Praze, asi 1930

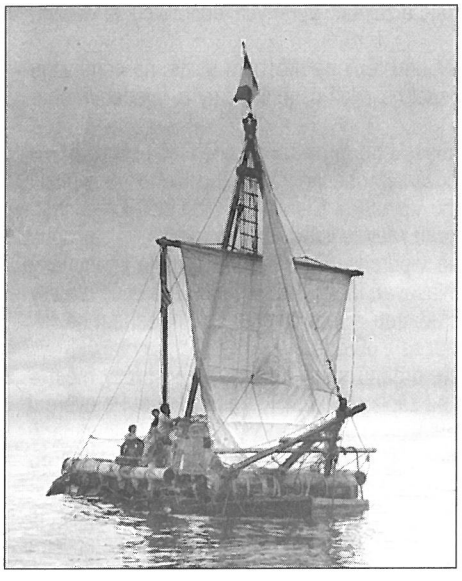

Kantuta II., rok 1959

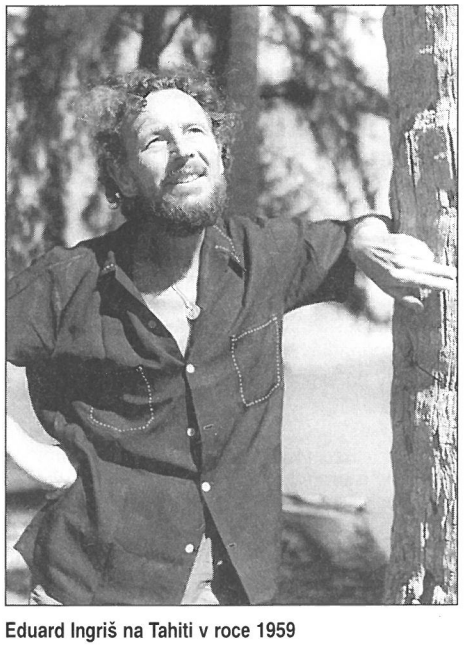

Eduard Ingriš na Tahiti v roce 1959

Ve středu 13. června 2001 dorazil do Zlína vzácný a dlouho očekávaný náklad. Bylo to téměř 1000 kg písemností, fotografií, negativů a filmů z osobní pozůstalosti po českém skladateli, cestovateli a filmaři Eduardu Ingrišovi. Tento nesmírně cenný materiál věnovala Muzeu jihovýchodní Moravy ve Zlíně vdova po Eduardu Ingrišovi, paní Nina Ingrišová, která žije v USA. Největší zásluhu na této transakci má ing. Miroslav Zikmund, osobní přítel Eduarda Ingriše, bez jehož nadšení a osobního nasazení by archiv do Zlína nedorazil. Také Ministerstvo kultury bylo v této akci angažováno a bez prodlení poskytlo finance na dopravu nákladu z USA do České republiky.

Osobnost Eduarda Ingriše byla v Čechách téměř neznámá, přestože každý, kdo seděl alespoň jednou u táboráku, zná píseň „Temně hučí Niagara". Autorem této a ještě stovek dalších je právě Eduard Ingriš, který se narodil v roce 1905 ve Zlonicích u Slaného. Po absolvování gymnázia a několika semestrů na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy vystudoval pražskou konzervatoř a nadále se věnoval hudbě - ne však vážné klasické hudbě, ale pro nedostatek pracovních příležitostí přijal místo tenora a později kapelníka v operetě. Jako kapelník prošel většinu pražských operetních scén a sám byl autorem hudby k více než 60 operetám. Mimo hudbu se Eduard Ingriš zajímal také o fotografování a filmování a sám na svých výletech a výpravách na svoji trampskou chatu nad Svatojanskými proudy pořídil stovky fotografií a několik amatérských filmů.

V roce 1947 se rozhodl odjet z Československé republiky do Jižní Ameriky a zkusit štěstí ve světě. Vítězný únor jej zastihl v Brazílii a rázem z něj učinil nežádoucí osobu z komunistického státu. Odjel proto do Peru a usadil se v Limě, odkud vyrážel na dobrodružné výpravy po Amazonce, do Kordiller a džungle. Zde se v roce 1949 setkal s cestovatelskou dvojicí Hanzelkou a Zikmundem a doprovázel je na Ostrovy ptáků u peruánského pobřeží. Živil se jako fotograf a kameraman, posléze získal místo šéfdirigenta symfonického orchestru v Limě. Se svými krajany založil České divadlo v Limě a při slavnostech krajanského spolku uváděl své hry a písně. Po seznámení s Thorem Heyerdalem se vydal na balzovém voru Kantuta I. z Jižní Ameriky do Polynésie, aby tak prokázal Heyerdalovu teorii o migraci Inků do Polynésie. První plavba v roce 1955 skončila ve vodním víru, kde vor uvízl na čtyřicet pět dnů. Ale už v roce 1959 vyplula z Peru Kantuta II. a přestože nedoplula až na plánované Tahiti, podařilo se jí Pacifik překonat. Z obou plaveb natočil Eduard Ingriš filmový dokument, který zvítězil v soutěži cestopisných filmů v kalifornské Laguna Beach.

Po přesídlení z Peru do Kalifornie v roce 1962 Eduard Ingriš pracoval jako kameraman a snažil se prodat své cestopisné filmy. V roce 1965 se oženil a se svojí ženou Ninou téměř 15 let cestovali celou Severní Amerikou a Kanadou, pořádali přednášky a promítali filmy Eduarda Ingriše. V osmdesátých letech se usadili u jezera Tahoe v pohoří Sierra Nevada. Bohatá životní pouť Eduarda Ingriše skončila v roce 1991 v Renu ve státě Nevada.

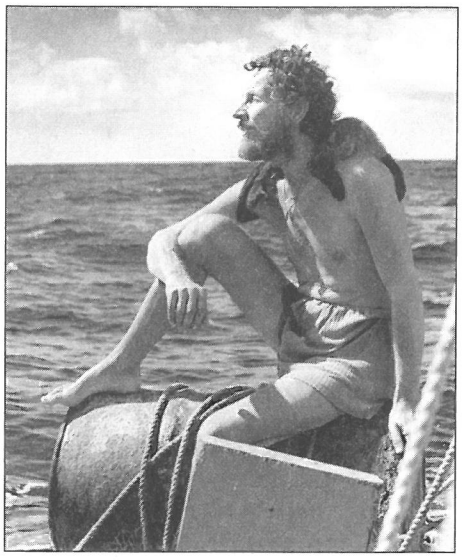

Na balzovém voru Kantuta, na kterém přeplul Pacific, 1959

Tento skutečně vzácný a cenný materiál je v současné době odborně archivně zpracováván, aby mohl sloužit nejen odborným badatelům, ale i široké veřejnosti a aby jméno Eduarda Ingriše bylo známo jako jméno výborného hudebníka a skladatele, vynikajícího fotografa a filmaře i odvážného cestovatele.

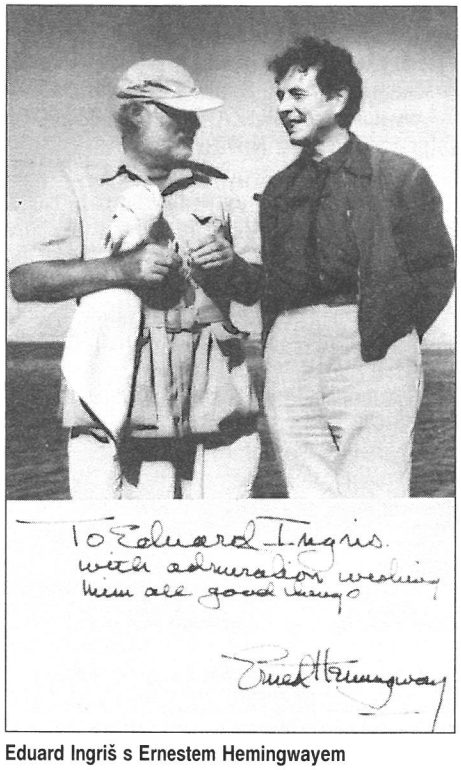

Eduard Ingriš s Ernestem Hemingwayem

Eduard Ingriš se svou ženou Ninou

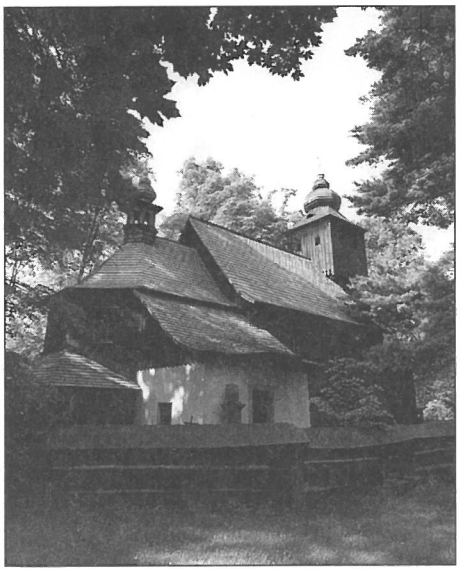

Slavní na Slavíně

Při návštěvě Valašského Slavína procházíte kolem hrobů osobností, které svým celoživotním dílem a veřejným působením proslavily zdejší kraj:

- zakladatelé muzea a výtvarníci SOUROZENCI JAROŇKOVI (Alois 1870-1944; Bohumil 1866-1933; Julie 1864-1945); návrh kříže z jejich dílen, původně určený pro hrob Viléma Mrštíka; realizace A. Špetík a K. Tomašovský
- olympionik EMIL ZÁTOPEK (1922-2001), autor pomníku Petr Novák
- národopisný pracovník MILOŠ KULIŠŤÁK (1896-1970), pomník podle návrhu prof. Karla Langra zhotovil tesař a lid. řezbář Michal Žitník
- ak. malíř JAROSLAV FRYDRYCH (1928-1982), autor pomníku ak. sochař Ambrož Špetík
- olympionik LUDVÍK DANĚK (1937-1998), návrh pomníku ak. sochař Marius Kotrba; realizace Jan Sobek
- hudební skladatel a sběratel lid. písní JAN NEPOMUK POLÁŠEK (1873-1956), návrh pomníku arch. M. Podzemný; realizace ak. sochař Karel Vašut
- ředitel muzea ARNOŠT KUBEŠA (1905-1993), návrh pomníku Jiří Langer; realizace J. Hruška
- MANŽELÉ PODEŠVOVI (ak. malíř František 1893-1979; spisovatelka Marie 1901-1994), pomník zhotovil lid. řezbář Michal Žitník
- herec a autor TV pořadů Úsměvy Valašského Slavína FRANTIŠEK HANUS (1916-1991), návrh pomníku Jiří Langer, realizace J. Hruška
- básník a spisovatel METODĚJ JAHN (1865-1942), pomník zhotovil ak. sochař A. Špetík
- básník a překladatel z italštiny BARTOŠ VLČEK (1897-1926), ak. sochař Miloš Vlček
- spisovatel JOSEF F. KARAS (1876-1931) a jeho dcera, národopisná pracovnice VILMA VOLKOVÁ (1903-1999), pomník podle návrhu prof. K. Langra.
- nár. umělec, ak. malíř KAREL HOFMAN (1906-1998), autor pomníku ak. sochař J.Vajce
- spisovatel ČENĚK KRAMOLIŠ (1862-1949), autor pomníku ak. sochař Miloš Vlček
- národopisný pracovník Podřevnicka, ředitel muzea v Novém Jičíně, JAROSLAV ŽILA-LIPJAN (1892-1970), pomník zhotovil M. Žitník
- vlastivědný pracovník a učitel STANISLAV VAŠUT (1910-1998), prostá náhrobní deska
- malíř krajinář AUGUSTIN MERVART (1889-1968), autor pomníku ak. sochař M. Machala
- ak. malířka JAROSLAVA HÝŽOVÁ (1915-1992), autor pomníku ak. sochař Ambrož Špetík
- učitel a propagátor masového sportu CYRIL MACH (1888-1945), pomník navrhl prof. K. Langer; realizace Josef Skalík
- básník, překladatel z němčiny a vysokoškolský pedagog LADISLAV NEZDAŘIL (1922-1999), autor pomníku Martin Gaja
- lékař, lékárník a vlastivědný pracovník JAROSLAV MASAŘÍK (1905-1978), autor pomníku prof. Karel Langer; realizace J. Skalík
- malíř a grafik, spisovatel JAN KOBZÁŇ (1901-1959), autor pomníku prof. Karel Langer; realizace J. Skalík
- lidový hudebník, klarinetista JAN PELÁR (1844-1907), autor pomníku prof. Karel Langer; realizace J. Skalík
- lékárník, mecenáš rožnovského muzejního spolku FRANTIŠEK KLAUDA (1877-1941), autor pomníku Miloš Bublík

L. F. Piperek

STATUT VALAŠSKÉHO SLAVÍNA

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Národní kulturní památka, zřizuje k uctění osobností, které se zasloužily o rozkvět a povznesení Moravského Valašska, se záměrem uvést je do povědomí široké veřejnosti

VALAŠSKÝ SLAVÍN, navazující na tradici uctívání památky zasloužilých osobností, založenou v roce 1970 na hřbitově, rozkládajícím se v bezprostřední blízkosti kostela sv. Anny v areálu Dřevěné městečko.

Důvodem pro připomenutí památky, příp. uložení ostatků jsou vždy zásluhy, jaké měla určitá osobnost svým životem a dílem o rozvoj regionu Moravské Valašsko. Centrálním místem Valašského Slavína je Paměť kraje, která má dvě formy:

1. knižní - kronika s uvedením všech osobních údajů a zásluh vybraných jednotlivců, je vedena na sekretariátě ředitele VMP.
2. monumentální – umělecky ztvárněný monument umístěný na určeném místě, na němž jsou zaznamenána trvalým způsobem jména osobností spolu s jejich osobním daty a uvedením oboru, v němž vynikly.

Pro posouzení návrhů na zápis jmenuje ředitel Valašského muzea v přírodě Radu starších.

Jejími členy jsou osobnosti morálně bezúhonné, požívající obecné vážnosti, s hlubokou znalostí historie, kultury a společenských poměrů Moravského Valašska. Členství v Radě starších je čestné. Členové jsou jmenováni na dobu 5 let. Počet členů rady je lichý, vždy je mezi nimi zástupce kraje, okresů, města Rožnova a Valašského muzea v přírodě. Tajemníkem Rady je jmenovaný pracovník Valašského muzea v přírodě, bez práva hlasovat, který vede agendu a provádí zápisy do kroniky k 1.lednu. Rada ze svého středu volí předsedu a jeho zástupce. Při jednání se řídí jednacím řádem, který vydává ředitel Valašského muzea v přírodě.

Rada starších na základě podnětů od jednotlivců, orgánů státní správy, samosprávy měst a obcí, spolků a dalších subjektů shromažďuje návrhy na zápisy do kroniky Paměti kraje. Po ověření věrohodnosti údajů a důvodů návrhu na zapsání předkládá jedenkrát ročně (k 1.10.) Ústavní radě Valašského muzea v přírodě návrhy na zápis. Ústavní rada, jako poradní orgán ředitele VMP, po ověření údajů odborným útvarem, doporučí ty, o nichž je přesvědčena, že svým životem a dílem přispěli k povznesení Moravského Valašska bez ohledu na osobní prospěch. Při rozhodování není podmínkou, aby se osobnost narodila, popř. působila v regionu. Mimo pozornost Rady starších i Ústavní rady by měly zůstat, až na výjimečné případy, osobnosti politického života.

Má-li rodina významné osobnosti zájem o realizaci jiné formy připomenutí – např. vytvoření uměleckého díla, popř. uložení zpopelněných ostatků, může tak na svůj náklad učinit po projednání a schválení svého návrhu, předloženého formou žádosti Ústavní radě. Schválení výtvarného řešení, umístění díla a uložení ostatků je podmíněno souhlasem Rady starších.

Zveřejnění jména osobnosti v kronice Paměti kraje nelze vynutit, je plně v kompetenci Ústavní rady Valašského muzea v přírodě, která z kulturních, hospodářských, vlastivědných, spolkových či jinak zasloužilých osobností bude připomenuta a či ostatky bude povoleno na vymezeném místě uložit. Valašské muzeum v přírodě může akceptovat návrhy Rady starších na zapsání osobnosti do kroniky Paměti kraje bez toho, aby si vyžádalo souhlas pozůstalých.

Valašský Slavín není místem posledního odpočinku dle znění Vyhl. MZ ČR o pohřebnictví č. 19/1988 Sb. ze dne 9.11.1987, ale místem zvláštního významu, na němž mohou být, po vydání souhlasu hygienické a vodohospodářské správy, ukládány pouze zpopelněné ostatky v předepsaných schránách.

Připomenutí osobností, dosud uložených na původním Valašském Slavíně, bude řešeno samostatně po dohodě s rodinami pozůstalých, zejména v těch případech, kdy se finančně podílely na pořízení funebrální plastiky nebo uložily zpopelněné ostatky na vyhrazené místo.

Poznámka:
Výše uvedený Statut je zamýšlen pro nový prostor, který Valašské muzeum v přírodě hledá k tomuto účelu na pozemcích, se kterými hospodaří. Valašský Slavín, tak jak ho známe dnes, rozkládající se kolem kostelíka svaté Anny, již nedostačuje a moderní, často velmi působivá sochařská díla jsou nešťastně konfrontována na malé ploše s tradičními litinovými kříži, kamennými náhrobky a deskami.
Valašské muzeum v přírodě připravuje Řád pro tento expoziční areál také v zájmu dosud neřešených skutečností finančních, výtvarných i provozních.
Přes všechny naznačené nedokonalosti je Valašský Slavín dnes místem, které se těší velké pozornosti všech návštěvníků skanzenu.

Jiřina Veselská

Z výstavy léčivých rostlin Foto: J. Jaroňová

Muzeum v Zubří

Jan Koláček

V roce 1975 byl v Zubří, v budově zvané „Petrohrad", otevřen Památník protifašistického odboje. V první části expozice byla na 10 panelech zachycena historie obce Zubří od jejího založení v roce 1310 až do současnosti, v druhé části pak historie protifašistického odboje, hlavně činnost štramberských partyzánů na území obce a také represe, které prožila obec na konci války v letech 1944-1945. Součástí stálé expozice byly i panely, zachycující historii zuberského vyšívání a poválečný rozvoj obce.

Samotný „Petrohrad" má svou zajímavou historii. Nechal ho postavit pan Otáhal z Pozlovic u Uherského Brodu pro svého syna, který si vzal za manželku Rozárku, dceru posledního zuberského fojta Jana Palackého. U své neteře Rozárky bydlel na Petrohradě i bratr Františka Palackého - Ondřej Palacký, který tady i zemřel a byl pochován na evangelickém hřbitově v Rožnově.

V začátku své existence byl Památník navštěvován místními občany, školami, exkurzemi či brigádami socialistické práce. S přibývajícími lety návštěvnost klesala, po roce 1990 téměř ustala.

Návrhů, co dále s Petrohradem, bylo několik. Nakonec dolní část Petrohradu se začala komerčně využívat. Do kamenného domu, který je ohrožován spodní vlhkostí, se vrátil denní život. Horní patro Petrohradu zůstávalo nevyužito.

Kulturní komise, která se ustavila po volbách v roce 1994, ukončila diskuzi o osudu Památníku tím, že vystavované předměty, dokumenty či fotografie uchovala, výstavní panely, které zachycovaly historii obce, zachovala a ostatní panely využila k přestavění Památníku na výstavní galerii. Komise vycházela z toho, že v obci se více uplatní tato výstavní galerie, než expozice stálá.

Jako první výstavu připravila komise k 50. výročí osvobození obce výstavu obrazů Josefa Hapky se zuberskou tematikou. J. Hapka žil několik let v Zubří, maloval různé pohledy na Zubří, portréty zuberských občanů a v obci je v domácnostech řada jeho obrazů. Výstava měla úspěch a ohlas mezi občany.

Komise zůstala u své představy využívání „Petrohradu" a připravovala program dalších výstav.

Své poslání viděla v tom, že bude seznamovat občany s výtvarným uměním regionu, s historií obce, s řemeslnými výrobky či zajímavými „koníčky" našich spoluobčanů, pořádáním besed k různým tématům. Zvláštní pozornost jsme chtěli věnovat tradici i současnosti zuberského vyšívání. Jak jsme naplnili svá předsevzetí?

Po výstavě obrazů J. Hapky jsme postupně uvedli na Petrohradě obrazy Jar. Frydrycha, Luďka Majera, Frant. Podešvy, Lad. Branče, Luďka a Martiny Váňových, Karla Solaříka, bratrů Bohumíra a Aloise Jaroňkových, Václava Jaroně, podvakrát u nás vystavovala rožnovská výtvarná skupina. Ke každé výstavě jsme připravili stručný text s životopisem umělce a jeho uměleckou dráhou. Tato výstavní činnost již našla své příznivce nejen mezi našimi občany, ale i v blízkém okolí.

Velkou pozornost jsme věnovali zuberské výšivce. Komise připravila a vydala za vydatné pomoci R. Sobotky o ní publikaci. K výstavě

Výstava obrazů a keramiky Karla Solaříka

zuberské výšivky v říjnu 1995 jsme získali od různých majitelů přes 150 exponátů. Velkou pozornost na výstavě poutala překrásná a svými rozměry udivující vyšívaná oltářní plachta. Výstava trvala jen krátce - necelý týden. Její ohlas byl značný. Dostali jsme i podnět k tomu, abychom výšivku vystavili v Praze. Po kontaktu s Národopisným oddělením Národního muzea jsme na Vánoce 1996 připravili na Pražském hradě v Lobkovickém paláci výstavu naší zuberské výšivky spolu s betlémy z různých oblastí. Přes 200 nejlepších exponátů ze Zubří, z muzea ve Valašském Meziříčí i Rožnova reprezentovalo naši obec po tři měsíce.

Po ukončení výstavy v Praze některé exponáty jejich majitelé věnovali kulturní komisi, aby v Zubří zůstala památka na vyšívání. Tak vlastně vznikl základ dnešní sbírky a také důvod k založení Muzea obce Zubří.

Od roku 1997 již další výstavy či jiné akce kulturní komise jsou organizovány pod hlavičkou Muzea obce. Nadále však muzeum pracuje jako kulturní komise obce. Za těch několik let se vytvořil stálý kolektiv pracovníků, kde každý podle svých možností se účastní na činnosti komise. Od roku 1994 byla v čele komise pí Věra Machová, nyní komisi vede pí Zdeňka Hrachovcová.

V současné době je v majetku Muzea obce Zubří 176 evidovaných předmětů, z toho 52 ks výšivek. Zajímavá je i sbírka 30 středověkých kachlí z rožnovského hradu.

Ale vraťme se k výstavní činnosti. Vedle výstav obrazů jsme instalovali sbírku fotografií Bohdana Holomíčka - Zubří ve fotografii, fotografie R. Sobotky - Kříže a kapličky na Valašsku. Se zájmem se setkala výstava meziříčské gobelínky ke 100. výročí vzniku této umělecké dílny. Naší veřejnosti jsme představili výrobky řemeslníků ze Zubří (košíkáři, kováři, výrobci ozdob, truhláři), své hudební nástroje vystavoval p. Pavel Číp, keramiku pí Vašáková. Václav Němec ukázal na zdařilé výstavě ojedinělou sbírku minerálů ze Zubří, Moravy, Slovenska, ale i ze zámoří.

Historii naší obce byly věnovány dvě výstavy - Skryté poklady minulosti a velká výstava - 150 let samostatné obce Zubří. Zájem o výstavy a historii obce byl nevšední. Proto se komise rozhodla využít nabídky redakce Zuberských novin k pravidelnému uveřejňování seriálu o historii obce Zubří „Povídání o Zubří" v každém čísle místního měsíčníku. Obec financovala i vydání dodatku k učebnicím prvouky a vlastivědy pro 3. - 5. ročníky ZŠ o historii a zeměpisu obce Zubří.

Zcela ojedinělými a pravidelně očekávanými se staly výstavy Jany Jaroňové, dříve studentky, dnes již absolventky Vysoké školy zemědělské - obor zahradnictví. Její kouzla s květinami, s vazbou květin, vánočními kreacemi přitahovaly na Petrohrad vždy bohatou návštěvu zájemců a obdivovatelů. Snad nejpěknější, ale i nejpracnější z tohoto druhu výstav byla výstava léčivých rostlin, kde se návštěvníci seznámili nejen s léčivkami, s jejich účinky a použitím, ale i s nápaditým a vkusným uspořádáním celé výstavy.

Na Petrohradě se již několikrát představili žáci ZŠ při výstavách svých výtvarných prací - Žlutá tužka.

Ke 150. výročí narození TGM uspořádalo Muzeum výstavu k tomuto výročí spolu s besedou o životě a díle našeho prvního prezidenta.

Od roku 1995, který považujeme za počátek činnosti našeho Muzea, jsme připravili přes 30 výstav.

Co stačilo nedávno, nestačí dnes. Hledáme další možnosti svého působení. Za dobu naší existence jsme se stali významnou součástí společenského života v obci. Pro svou práci jsme měli a máme plné pochopení a podporu obecního úřadu, rady i zastupitelstva obce.

Plánů a představ o dalším směrování činnosti Muzea je dost.

Věříme, že společně zvolíme program, který zaujme co nejvíc našich spoluobčanů a přinese jim radost, poučení i pěkný kulturní zážitek.

Léto s malíři ze Soláně

Dalibor Malina

Kruh přátel Karla Hofmana inicioval a společně s Obecním úřadem ve Velkých Karlovicích a Karlovským muzeem uskutečnil letos v létě řadu krásných a výjimečných kulturních akcí. 29.června večer byly setkáním s cimbálovkou Jaroslava Čecha z Uherského Hradiště a sečením luk pod Soláněm zahájeny druhé Malířské cesty kolem Soláně, inspirované tentokrát 100.výročím narození malíře Jana Kobzáně a 100. výročím narození spisovatelky Marie Podešvové.

Následujícího dne v sobotu byla v Karlovském muzeu otevřena výstava volného a užitého umění na počest letošní jubilantky, sochařky Marcely Vajceové-Hofmanové ze Soláně. Druhá polovina této výstavy pod názvem „Marcela Vajceová- Hofmanová a její přátelé" probíhala v galerii V Poschodí Knihkupectví Malina ve Vsetíně. Současně byla v prostorách horského hotelu Biocel na Soláni otevřena výstava manželů Podešvových, která připomíná pobyt této manželské dvojice, malíře a spisovatelky, na Soláni (výstava potrvá do konce letošního roku). Třetí akcí zajímavého dne pak byla vernisáž výstavy Karla Hofmana, jeho vnuka Ondřeje Vajce a dcery Marcely Vajceové v prostorách Hofmanova ateliéru. V neděli ráno 1.července se sešli ctitelé Jana Kobzáně na Čartáku a zavzpomínali při ukázkách z rukopisné knihy Oldřicha Šuleře o Janu Kobzáňovi, písničkách a tanečním vystoupení souboru Soláň na valašského malíře a spisovatele, jehož tvorba se znovu dostává do popředí zájmu milovníků umění na Valašsku.

Závěr prázdnin patřil opět umělcům ze Soláně. Kruh přátel Karla Hofmana společně s Karlovským muzeem, které si letos připomíná 30 let své existence, připravily unikátní výstavu „Čtyři ze Soláně". Poprvé se na společné výstavě sešla díla Františka Podešvy, Aloise Schneiderky, Jana Kobzáně a Karla Hofmana. Výstava potvrdila, jak jedinečné bylo to, co od poloviny 30. let do konce 90.let minulého století na Soláni vznikalo, jak inspirativní jejich umění zůstává. Mimořádnou událostí se stalo otevření stálé expozice těchto umělců v Karlovském muzeu. 1.září, kdy byla tato výstava otevřena, byl rovněž odhalen na domě Karla Hofmana na Soláni, který předtím patřil A.Schneiderkovi, pamětní nápis oběma malířům, kteří zde po léta pobývali a vytvořili tady skvělá díla. Zájem veřejnosti i sdělovacích prostředků o akce ve Velkých Karlovicích a na Soláni (otevření výstav a kulturních akcí s nimi spojených se zúčastnilo několik set návštěvníků) ukazují, že umění z tohoto koutu Valašska je stále živé a současné.

Jedna z akcí Malířských cest kolem Soláně - vernisáž v Karlovském muzeu Foto: D. Malina

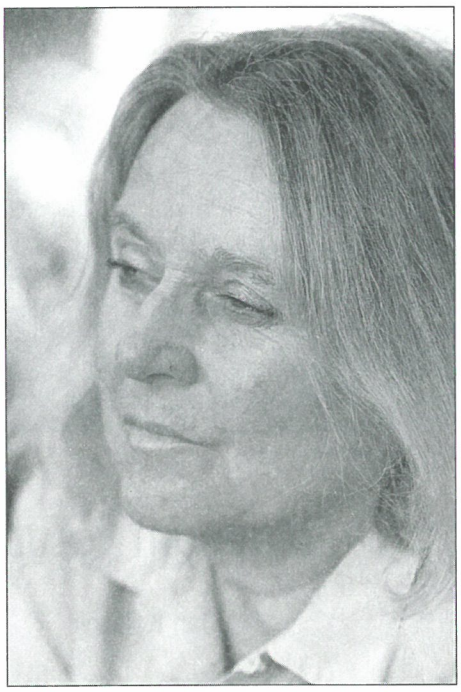

Foto: I. Malina

Jubileum sochařky Marcely Vajceové - Hofmanové

Dalibor Malina

K nejvýznamnějším iniciátorům a organizátorům Malířských cest kolem Soláně patří akademická sochařka Marcela Vajceová-Hofmanová, která si koncem listopadu t.r. připomíná významné životní jubileum (30. 11. 1941).

Marcela Vajceová-Hofmanová absolvovala na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze (1967) v ateliéru keramiky a porcelánu u prof. Otto Eckerta. Věnovala se volné keramice a realizacím v architektuře. Účastnila se četných výstav u nás i v zahraničí (Itálie, Rakousko, Německo). Je nositelkou několika významných našich a zahraničních cen. K nejvýznamnějším oceněním patří zlatá medaile na Mezinárodním veletrhu řemesel v Mnichově v r.1982. Žila a tvořila převážně v Praze a v Klánovicích u Prahy. Nyní již dva roky žije na Soláni. Tam zpřístupnila veřejnosti ateliér svého otce, akademického malíře Karla Hofmana. Vedle vlastní umělecké (bohužel sporadické) tvorby se velmi aktivně podílí na popularizaci čtyř velkých malířů ze Soláně; kromě díla vlastního otce také umění Aloise Schneiderky, Františka Podešvy a Jana Kobzáně. Organizuje výstavy, kulturní a kulturně společenské akce ve spolupráci s horským hotelem Biocel Soláň, Kruhem přátel Karla Hofmana, ateliéry a galeriemi v celé naší zemi. V závěru roku představí vlastní tvorbu a tvorbu syna Ondřeje Vajce (in memoriam) v galerii V Poschodí ve Vsetíně.

Slovenská strela - vynález vsetínského technika

Danuše Sousedíková

13. července 2001 uplynulo 65 let od zahájení provozu motorového železničního vozu Slovenská strela, která zkrátila cestovní dobu na trase Praha - Bratislava o celou hodinu (průměrná rychlost byla 110 km/h, což byly v tehdejší době světové parametry). Autorem jejího pohonu byl český vynálezce, vsetínský občan a podnikatel Josef Sousedík.

Narodil se 18. prosince 1894. Na podzim roku 1919 si vypůjčil 200 korun a založil si elektrotechnickou živnost. Záhy mu však prostor světničky v domku rodičů nestačil, a tak živnost přemístil do prostoru bývalé pily, na jejímž místě postupně vybudoval podnik. V r. 1920 ohlásil svůj první patent. Nadání a nesmírná píle daly vzniknout šedesátce vynálezů z oboru elektrických točivých strojů, přístrojů, automatizovatelných pohonů a dalších vynálezů patentovaných u nás i v zahraničí.

V r. 1927 patentoval již elektromobil s hybridním pohonem, tzn. že kromě akumulátorů byl vybaven také ekologicky a ekonomicky seřízenou nabíjecí elektrocentrálou. V roce 1933 podává přihlášku k patentování letadla pro kolmý vzlet. Jeho projekt čtyřosé tramvaje zn. Tatra pro Brno namísto dvouosé určil směr vývoje v tomto oboru.

Jeho trakční program vrcholí v realizaci jeho elektromechanického přenosu síly pro pohon motorového železničního vozu Slovenská strela pro podnik Tatra Kopřivnice. Princip pohonu spočívá v tom, že výbušný motor při rozběhu vozu pohání speciální generátor, který napájí elektromotory pohánějící kola. Po rozběhu se pak elektrická část vyřadí a výbušný motor pohání kola přímo. Tím se odstraní ztráty v elektrické části a sníží se její opotřebení.

Josef Sousedík po první zkušební jízdě se Slovenskou strelou

Dalším jeho koníčkem byly komutátorové stroje na střídavý proud napájené do statoru.

Teprve v nedávné době mohl být zveřejněn zevrubný přehled jeho práce v publikaci vydané Okresním vlastivědným muzeem ve Vsetíně r.1996 „Josef Sousedík - vynálezce, podnikatel, vsetínský starosta, vlastenec", neboť pro minulý režim byl jako podnikatel a křesťanský humanista - katolík nebezpečný i mrtvý. Pro organizování odboje byl gestapem mučen a zastřelen 15. prosince 1944.

Slovenská strela Praha - Bratislava,
zas přijde ke cti její stará sláva,
vždyť naše země v jednu spojovala.
Mihla se očím opravdu jak střela,
bez páry, kouře k svému cíli spěla
a oddychla si jen nepatrně
tam pod Špilberkem v starobylém Brně.

Vítězná posádka Tatry vedená Karlem Lopraisem vjíždí do cíle jedné z etap mezinárodní dálkové Rallye Paříž-Dakar s rozvinutou zástavou Valašského království

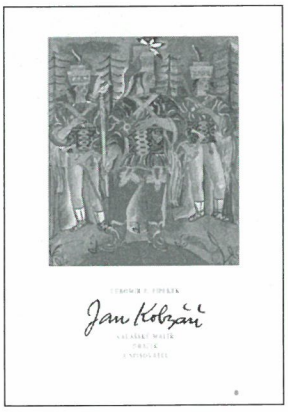

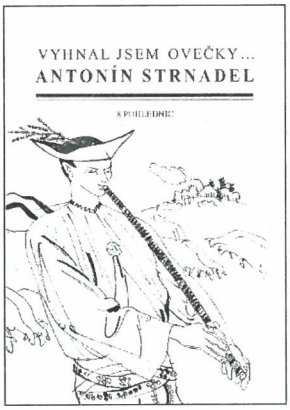

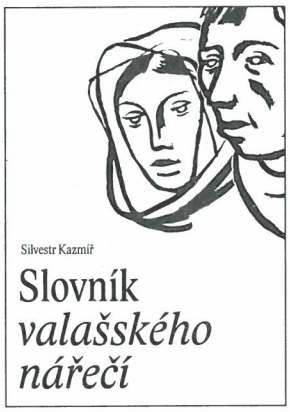

Nabídka nových regionálních publikací

Letošní valašský kulturní rok plyne ve znamení malíře Jana Kobzáně, od jehož narození 9.července uplynulo sto let. Tuto událost si připomněli skoro všude, kde Kobzáně znali, kde ho ještě pamatují a kde si váží jeho tvorby. Obec Liptál věnovala tomuto svému slavnému rodáku několik kulturních akcí a vydala monografii pod názvem **Jan Kobzáň** s podtitulem valašský malíř, grafik a spisovatel. Napsal ji poučený etnograf a umělecký historik Lubomír F. Piperek, pracovník Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně.

Autor představuje malíře a spisovatele Kobzáně velmi široce: jako oživovatele tradic, starých valašských mýtů a legend, jako originálního interpreta valašské historie, jako mimořádně talentovaného kreslíře s obdivuhodnou invencí, kterému se díky podnikateli Tomáši Baťovi dostalo excelentního uměleckého vzdělání, ale také jako spisovatele, který dokázal okouzlit už koncem dvacátých let minulého století čtenářskou veřejnost a získat si přízeň renomovaných spisovatelů (velmi Kobzáně obdivovali a ctili, zvláště pro jeho knížku O zbojníkoch a pokladoch z Moravského Valašska (1927), Jiří Mahen a Vladislav Vančura). Lubomír Piperek ukazuje Kobzáně, a v tom je přínos jeho knížky zvláště originální, jako nesmírně senzitivního, vnímavého člověka, který žil ve svěžím kontaktu s dobou, jako osobnost, pro niž valašská zaťatost a vzdor, jež se opíraly o vlastní zkušenosti ze života na valašském venkově , byly přirozenou součástí jeho projevu. Knížka o Janu Kobzáňovi je doplněna bohatým dokumentačním materiálem a reprodukcemi jeho děl, má zajímavou grafickou úpravu (Břetislav Dadák) a obsahuje mimořádně cenný přehled Kobzáňova malířského, literárního a publicistického díla.

V nakladatelství Malina ve Vsetíně vyšly v srpnu a září dvě publikace. Knížka Petra Motyky **Jdu si jen tak...a potkám Ameriku!** a **Slovník valašského nářečí** Silvestra Kazmíře.

Petr Motyka je známá vsetínská osobnost, v 60. letech patřil k těm, kteří v tomto městě vytvářeli kulturní atmosféru. Psal verše, recitoval, organizoval poetické večery v někdejší vsetínské „Zetce". Učil na Základní škole v Hovězí a v roce 1970 emigroval přes Rakousko do USA. Přes četná prozaická zaměstnání (uklízeč v restauraci, pomocný číšník, malíř pokojů) se nakonec uchytil jako učitel ve French International School ve Washingtonu. Tam také se svou manželkou a dcerou žije. Knížku Jdu si jen tak...a potkám Ameriku! tvoří 36 kratších cestopisných črt. Autor putuje se svou českou zkušeností po Americe, setkává se s lidmi, jejich příběhy a událostmi, které v něm evokují vzpomínky na domov, na Valašsko, jeho přírodu a kamarády. Je v nich příchuť stesku, někdy ale, ve srovnání s jednodušším a přímočařejším jednáním jeho nových amerických spoluobčanů, také trpkosti. Motyka literárně nekalkuluje, píše prostě, srozumitelně a sdělně. Zřetelně rozlišuje hodnoty, dobro a zlo. Ke svému textu poznamenává: „Osud mě odvedl od Bečvy k jiným řekám. Beskydské smrky vystřídaly cedry, v jejichž stínu odpočívali pod kalifornským nebem vandráci ze Steinbeckových příběhů. Tato knížka je o toulkách a nekončícím hledání."

Více než pětisetstránkový Slovník valašského nářečí Silvestra Kazmíře je doposud nejrozsáhlejším záznamem svérázného valašského dialektu. Obsahuje 18 000 slovních jednotek. Autor s jednotlivými výrazy nepracuje přísně dialektologicky jako se slovníkovými hesly, jeho slovník je spíše spontánním záznamem toho, co slyšel mezi lidmi, s čím se seznámil v umělecké literatuře valašských autorů a čím ho inspirovaly jiné slovníky sestavené etnografy, jazykovědci či vlastivědnými nadšenci (např. F. Bartoš nebo J. Misárek-Slavičínský). Pozorně vyhledává pro jednotlivá slova ekvivalenty spisovného jazyka, vyznačuje jejich významy, často i způsob užívání, zaznamenává jejich výslovnost. Protože vychází ze širšího geografického pojetí Valašska, najdeme ve slovníku slova ze široké oblasti Vsetínska, Valašskomeziříčska, Rožnovska, Frenštátska, Valašskokloboucka, Brumovska, Vizovicka i Zlínska. Autor na slovníku pracoval 25 let a výsledek jeho zaujetí se setkává nejen s vřelým ohlasem veřejnosti, laiků, ale i s uznalou reakcí odborníků. Zajímavým doplňkem slovníku je přehled mluvnice a výběr z valašských úsloví a přísloví. Autor pokračuje na přípravě obrácené verze, česko-valašského slovníku, která by měla zachytit veškerou na Valašsku užívanou slovní zásobu, tedy i tu její část, která patří k základnímu slovnímu fondu a neliší se od spisovné jazykové normy. Slovník tohoto typu by byl opravdu ojedinělou prací.

Krajovou publikační pestrost osvěžují čas od času soukromí vydavatelé se svěžími nápady. Patří k nim i Ivana Dohnálková ze Vsetína. Už loni vydala velmi úspěšný kalendář s dobovými fotografiemi ze Vsetína. Pro rok 2002 připravila kalendář, který nazvala **Ze Vsetína do Karlovic** (pozdravy ze starých časů). Obsahuje staré snímky, reprodukce starých pohlednic, se záběry obcí a jejich dominant na cestě ze Vsetína do Karlovic. Motivací pro zájemce je turistická atraktivnost a originalita jednotlivých lokalit; je vedle poutavých záběrů charakterizována v jednoduchých, faktograficky obsažných doprovodných textech. Do kalendáře a na originální cestu po části starého Valašska nás provází slova zakladatele turistiky na Valašsku - PhMr. Karla Puszkailera (1885-1953).

Na Valašsko se vrátil v jednom z posledních textů také literární vědec a autor učebnice Přehledných dějin české literatury, Bohuš Balajka (1923-1994). V nakladatelství Paseka vyšla jeho vzpomínková próza s teskně halasovským názvem **Už se tam nevrátím**. Jsou to vzpomínky na dětství v Prštném u Zlína, na figury a figurky, nejbližší a blízké z rodiny, ale i na vzdálenější spoluobčany; především však na minipříběhy, v nichž většinou figurují dospělí, a zvláště zcela originální dospělí, kteří ovlivnili kouzelný a nezapomenutelný svět celoživotní inspirace pozdějšího pražského autora. Balajka kreslí především obrázky, které v sobě mají jadrnost a humor. V jeho pojetí je však humor většinou zastíněn nostalgií z nenávratna. A tak máme pocit, že vzpomínky jsou budovány příliš úzkostlivou rukou literáta s velkou jazykovou zkušeností. Možná proto jsou Balajkovy příběhy poněkud statičtější, ale hlavně jiné než příběhy, které známe z Galuškova podání či ze svěžího projevu některých regionálních autorů, kteří dokázali obraz vzpomínky spojit s originálním, opravdu živým jazykovým podáním.

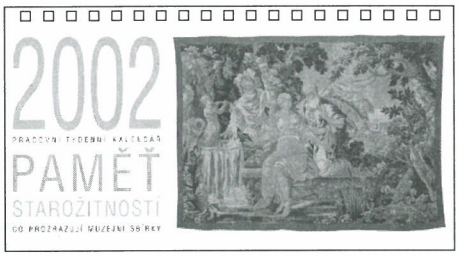

Kalendář Valašské starožitnosti 2002

Stolní týdenní kalendář s názvem „Valašské starožitnosti" a podtitulem „Co prozrazují muzejní sbírky" připravili, ve spolupráci s vydavatelem - tiskárnou TG Tisk Lanškroun, pracovníci společenskovědního oddělení Okresního vlastivědného muzea Vsetín. Kromě barevných fotografií sbírkových předmětů z oborů historie, umělecká historie a národopis nabízí kalendář i zajímavé glosy, rozšiřující informace o starožitnostech vybraných v muzejních sbírkách.

Dalibor Malina

O tom vojákovi z Těšína

napsal a nakreslil Jan Kobzáň

Býl jeden člověk, z Těšína pochodíl, a býl ešče mladý. Dostál sa na vojnu do Vídňa.

A to musím pověděť hneď zkraja: potajnu býl při tom Obnoveném Učění náboženském.

Takových ludí bylo tehdá mnoho. Všade byli. Byli v chalúpkách, na gruntoch, v úřadoch, na zámkoch. Byli aj v cisařskéj radě, ale téj věci o nich nigdo nesměl věděť. Mnohokráť aj před rodiči a krevnýma bratry to svoje přesvědčéní zapírali. Takoví byli!

Gdyž tento istý mládenec vojákoval v tom Vídni, přišél cisař k tom jejich regementu.

Všecko vojsko muselo vyrukovať: První glíd, druhý glíd, třetí glíd - -

Cisař prochodí řadami, vojáci stójíja jak ze země vyrostení!

Potentát hledí po vojákoch, tu stójí milý chlapík z Těšína. Povidá cisař: „Ty půjdeš se mňú! Půjdeš se mňú, budeš u mňa. Budeš měť slobodu, budeš děti moje strážiť. V kuchyni jesť to, co já!"

Tak cisař povidá.

Chlapík odešél hneď s cisařem do teho cisařského hradu. Ostál při tych děťoch. Byly dvě, cerečka a synček v šesti až dvanásti rokoch.

Beztak býl chlapík výtečný, znamenitě školovaný a aj ináč vzácný!

Už nejídál jak druzí vojáci vojenskú mináž. Při cisařskéj tabuli jídál! Z pěkných talěřků, zlatých mis a šálečků. Ze skléneček pijávál.

Dobrý život trávíl, dobře sa měl. Ke svéj věci a úloze býl šikovný, všeci ho měli rádi.

Býl tak v téj službě co jeho vojna trvala celý čas. Plných dvanást let v téj službě býl!

Z děťma prochodíl po zahradách, po tych gaňkoch a verandách. V letohrádkoch z knih jim předčítál. Po městě v kočáře se při nich vozívál a časem jich sprovázál aj do dalekých zemí.

To sa ví, děti vyrůstaly a vykvitaly, ale aj chlapík sa při takovém životě zdokonalovál, zkušeností dobrých nabývál.

Tu jeden raz, gdyž už tá doba jeho vojákování dochodila, ešče sa tak zahradama prochodili, a na chodníčku potkali cisaňa.

Povidá cisař vojákovi: „Zutra sa naplní dvanást let tvojí služby při domě cisařském, při mých děťoch. Zutra ideš dóm. Dobřes děti moje vodíl, dobřes o ně pečovál. Ale víc ťa nemožu od domova odtahovať ani ťa zdržovať, musím ťa propustiť. Co si žádáš, vymiň si! Gdybys chtěl nejaký obchod, živnosť, řemeslo provozovať, nigdy nebudeš měť žádného štrapácí. Řekni, co požaduješ."

Chlapík praví: „Jejich milosti jasnosť cisařská, já bych sobě žádal, abyzme si v Těšíně mohli postaviť chrám Páně."

Povidá cisař: „Ale bez všeckého! Veď já myslím, co by sis sám pro svoju osobu příl a žádal."

Nebo cisař netušíl, že voják býl - jak sa tehdá evandělíckým pravívalo - kacíř!

Voják praví: „Jejich milosti jasnosť cisařská, kromě téj věci jedinéj, iného nic si nepřeju. Znovu abyzme v Těšíně měli vlastní chrám."

A či tam nemáte dostatek kostelů a kaplí?" povidá cisař.

Cisař pořáď nechápal. Myslél, že voják sa dožaduje o kostel katolícký! Teprú sa chlapík přiznál. Položíl ruku na srdce a vyznál sa. Že on néni katolík, ale protestantský vyznavač evangelia.

Povidá: „V Jediného věřím, kříž volícího sa držím, v něm su živ, aj dokonám."

Cisař sa podiviíl. Jak préj je to možné, gdyž takový dlúhý čas tak výtečně jeho děti védl a vyučovál - - Aj tom jejích katolíckém zdrávasku jich naučíl!

Povidá chlapík: „To všecko my umíme, aj uměť musíme. Nebo by nás do Baňát pod pevnosti odvédli, na mořské galeje příkovali, proti tureckému Machométovi do vojny hnali. Ale my máme ešče modlitby a náuky svoje. Týma Boha ctíme a oslavujeme. Vyznáváme enom tý isté, v evangeliu vypsané pravdy svaté."

Chlapík měl hlavu dobrú, tož cisařovi všecko gruntovně vypověděl aj vyložíl. Cisař počúval.

Hneď povolál všecku radu, celý dvůr, celú svoju rodinu.

Povolál zlatníka. A hneď před očima všech do zlatéj desky cisař nechál vyryť svoju vůlu k vystavéni chrámu Páně v Těšíně, a ke slobodnému kázání evangelia.

Všeci plakali.

Aj voják, aj cisař, aj tá jeho rada. Aj princi, aj princka, aj tá majka princezská.

Povidá cisař: „A máte místo ke stavbě?"

Chlapík praví: „Máme na kopci."

Mínil sám místo na stavbu věnovať!

A rozlúčíl sa a jél chlapík s obdarováním do Těšína.

Hneď sa začalo staviť. Nazvážali vápna, písku, kameňa surového aj křesaného, dřeva tvrdého aj jedlového a všeho, čeho ke stavbě bylo potřeba.

A položili ten kameň úhlový Chrámu Milosti. Nebo tak měl byť chrám nazvaný. Všeci novověrečtí v národě sa radovali, dary posílali, všemožně napomáhali a pracovali. Pracovaly aj roby, děti, pracovali staříci. Jedni hlinu mísili, tihly formovali, pálili, druzí písek přesívali, maltu míšali a řemeslníkom k rukám dávali. K čem sa gdo hodili, teho sa chápali. A až bylo hromadu postaveného.

Ale tu přišli odporníci a podplacení úřadníci. Stavitele odvédli, řemeslníky, lud a dělníky rozehnali. Gdo sa protivěli, tý uvěznili, hajduci stavbu obsadili. Všecka práca byla zastavená a zapověděná.

Chystali sa všecko rozkutať a ze zemňú zrovnať! Byli by sa snáď aj téj věci opovážili, ale milý chlapík sa hneď zebrál a poháhlál do Vídňa. Žalovať na křivdy, násilí, hrozby.

Museli stavitele propustiť, stavilo sa zas. Hajduši z haňbú odtáhli. Ale netrvalo dlúho, za jakýsi čas sa odporníci zaséj posílili, prácu znova zastavili.

Chlapík musél k cisařovi znova jeť. Přijede chlapík do Vídňa, chce jíť do rezidencí, ale tí biskupi na všeckých stranách překážky veliké mu dělali. Varty podplácali, z hradu ho vyháňali. Už sa zdálo, že sa před cisaňa ani nedostane.

Ale, na ščestí, měl to v tych palácoch všecko mnohokráť prochoděné, všady sa dobře vyznál, nakonec sa k cisařovi přeca dostál.

Cisař povidá: „Veď na mňa už aj papeži pro tú věc přijeli! Že sa všecko křesťanské náboženství, a tým pádem celý světa řád zkazí a zvrátí, lesti já tobě ten chrám v Těšíně povolím!"

Cisař znova zvolal rádce. Řekl: „Co je psané, to je dané. Moje slovo bude k platnosti přivedené, gdybych ti ke stavbě měl vojáky poslať!" A tú svojú šablú před všeckýma uderýl o stůl.

Viděli všeci, že proti mládencovi nic nezvedú. Přes všecky zlosti býl Chrám Milosti dostavený aj vysvěcený.

Velice prostorný, vysoký a výstavný je to chrám, málo je takých snáď v keréj zemi, a aj já sem v něm býl. Z kalicha sem tam píl.

Před lety slavila sa v Těšíně památka položéni základů, tož zme tam aj z naší dědinky jeli. Nebylo nás mnoho, ale pobyli zme si tam tři dni. Dali zme každý rynský devadesát, co nás vlak - tam aj zpátkem - táhl.

(Vykládali staříček Palovi z Hošťálkové.)

VZPOMÍNÁME

Jan Kutzer

jeden z řady významných karlovických učitelů

Helena Mičkalová

Jan Kutzer se narodil 11. 2. 1847 ve Velkých Karlovicích a zemřel 3. 4. 1901 tamtéž. Byl synem revírníka. Protože rodina žila velice skromně, nemohl nadaný chlapec studovat. Učil se doma a k maturitě ho připravoval otec. Po složení zkoušky učitelské způsobilosti začal učit ve Velkých Karlovicích - Leskovém a po několika letech v Podťatém, kde se stal později řídícím učitelem. Zde se zasloužil o výstavbu školy a k jejímu otevření a vysvěcení napsal útlou knížečku Karlovské zrcadélko (vyd. 1886 vlastním nákladem, tiskl Fr. Vaněk, Valašské Meziříčí, výnos byl věnován školní knihovně), která je první publikací o Velkých Karlovicích. Snažil se v ní popsat historii obce, místopis, uplatnil některé kronikářské záznamy od 2. čtvrtiny 19. století a tehdejší současnost. V Karlovském zrcadélku jsou zastoupeny i pověsti, část je zapsána v nářečí. Některé z nich nebyly vůbec upravovány, zapsal je tak, jak je slyšel vyprávět. Sběru pověstí se věnoval hlavně v posledních letech svého života. Spolupracoval se sběratelem Františkem Bartošem. Pověsti i pohádky si zapisoval, ale většina zápisů se ztratila. Torzo se nachází v Moravském zemském archívu v Brně. Jsou to tři rozsáhlejší pohádky a zbytek tvoří krátké, převážně pověrečné pověsti. Zápis je datován rokem 1877. Je to ukázka starých prozaických zápisů ze dvou částí jediné valašské obce - Velkých Karlovic, Leskového a Podťatého.

KARLOVSKÉ ZRCADÉLKO.

K UPOMÍNCE NA SVĚCENÍ NOVÉ BUDOVY

ŠKOLNÍ V PODŤATÉM

SESTAVIL

JAN KUTZER.

VÝNOS VĚNOVÁN KNIHOVNĚ ŠKOLNÍ.

Ve Velkých Karlovicích 1886.

Nákladem vlastním. Tiskl Fr. Vaněk, Val. Meziříčí.

Kutzer se věnoval také pomologii a včelařství. Jeho zásluhou vznikla ve Velkých Karlovicích rolnická pokračovací škola. Snažil se pomáhat rolníkům nejen radou, ale i darováním osiva. To vše s velkou vervou učil hlavně své žáky. Jeho syn Viktor byl vynikající portrétista a první výtvarník Moravskoslezského divadla v Ostravě.

Jan Kutzer je pohřben na karlovickém hřbitově. Podle pana rady Jana Janíčka je jeho hrob tam, kde odpočívá další z významných karlovických učitelů, Jindřich Vašut, zakladatel místního muzea.

Od úmrtí J. Kutzera letos uplynulo 100 let a polokulaté jubileum oslavilo také Karlovské zrcadélko.

O granatýrovi

Najpěknější mezi granatýrámi býl Valenta. Namluvila si ho kelnerka z hospody. Tam sa s ním schodila, hostila ho a strójila. To Valentovi záviděl kaprál. Při muzice sa s ním pobíl a uťál mu ruku. Valentu propustili z vojska. Když odchodíl domů, po cestě potkal staříčka, kerý ho vzál do služby. Přišli k lúce, tam byla studénka a staříček poručíl Valentovi, aby do ní strčíl ten kúšček ruky, co mu zbýl. V mihu měl ruku zdravú. Na konci lúky švihl staříček jakýmsi prutem do země. Tá sa otevřěla, sešli k pěknému stavění. Staříček dal Valentovi prácu. Dobře topiť pod třemi kotlámi. Nesměl do ních nahlédnúť a drva mu nesměly ani chyběť, ani přebyť. Po dvuch rokoch Valenta sa neudržél a podívál sa do kotlúch. V prvním našél kelnerku a tá mu poradila, aby za službu chcél od staříčka čagan, co stójí v kútě ve třetí jizbě. V druhém býl kaprál, co Valentovi uťál ruku. Ten radíl též - aby chcél míšek, co leží ve třetí jizbě na stole. Ve třetím býl hejtman od kumpanie. Poradíl mu, aby si vybrál starú trúbu, co visí na stěně. Staříček Valentovi vymlúvál, nabízál mu iné věci, ale Valenta trvál na svojím. Staříček mu věci dal a řekl, co s nimi má dělať.

Když Valenta poklepál čaganem na myší ďúru, vyskočili z ní tře černí chlapi a ptali sa, co chce. Když potřepál míškem, padaly z něho zlaťáky. A trúba? Když na ňu zatrúbíl, vyskakovalo vojsko. Valenta sa usadíl v hospodě a za zlaťáky z míšku sa měl dobře. Hospodský mu chcél dať svoju céru za ženu, ale Valenta věděl, že není dobrá.

O Valentovi sa dozvěděl král. Poslál pro něho. Chcél po něm zlaťáky. Valenta mu nasypál plnú světnicu. Nedělál to edem tak, zalíbila sa mu princezka. Král mu ju dal za ženu. Súsední král vyhlásíl válku. Valenta trúbíl na trúbu a vytrúbíl hrubé vojsko. Válku vyhrál. Čagan mu radíl, jaký hdo je. Tož ho král usadíl na trůn, aby kralovál za něho. Valenta vzál k sobě rodiče a všeci žili spokojeně.

Jan Kutzer

Malé ohlédnutí za Aloisem Bělunkem

Richard Sobotka

Letos uplynulo 90 let od narození a 30 let od smrti vlastence, národovce, fotografa, písmáka a rožnovského občana Aloise Bělunka (1911 - 1971). Pocházel ze Solance pod Soláněm, ale od r. 1952 bydlel s rodinou ve Valašském muzeu v budově rožnovské radnice, kde působil jako domovník, zajišťoval s manželkou prodej vstupenek a průvodcovskou službu. Pracoval také v Loaně. Byl prvním z fotografů na Solanci a přibližně od 30. let dokumentoval sběrem pohlednic a fotograficky Solanec, pak i Rožnov. Z obrazového materiálu uspořádal dokumentární obrazovou kroniku: „Pohledy do Rožnova pod Radh." Její desky zdobí ručně malovaný historický akvarel s vyobrazením Rožnova, údajně z let 1600 - 1700, který pro tuto kroniku věnoval Miroslav Hlucháň. Alois Bělunek obrazovou kroniku doplňoval až do své smrti.

Kromě toho zanechal také obsáhlou, ručně psanou kroniku „Doplňky o životě rožnovských Valachů z let 1850 - 1950". Uvádí ji poezie Metoděje Jahna. Titulní stranu plátěných desek zdobí kresba valašské chalupy Jana Poštáckého z Horní ulice v Rožnově p. R., kterou v r. 1940 nakreslil Bedřich Fojtášek. *„Již ve svém mládí projevoval jsem zájem o původ vzniku obcí, život a zvyky starých lidí a o všechno, co má vztah ke starým dobám,"* vyznává se v úvodu obsáhlého díla Alois Bělunek.

V kronice jsou záznamy starých zvyků, činností, řemesel, školství a všeho, co patřilo k životu na Valašsku. Například s listovními zásilkami se pošťák netrmácel po horských samotách, ale dopisy během školního vyučování rozdal ve třídě žákům pro jejich rodiny i pro sousedy. Kravaři si na pasínku krátili dlouhou chvíli šplháním do korun vysokých stromů, kde s ob-

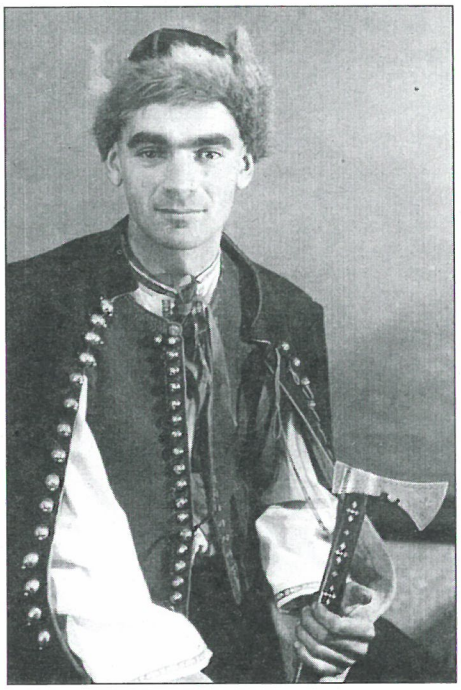

libou vybírali z hnízd mláďata vran. Dnes téměř neznámým slovem „plúdro" byly nazývány klikaté chodníčky ve tvaru koryta, sváželo se jimi na vozech i na saních dřevo z lesa. Dráteníci pocházeli z oblasti Kysúc, v dřevěné korbě na zádech měli nářadí, drát, kousky pozinkovaného plechu a letovací soupravu, chodili od chalupy k chalupě a spravovali kameninové i kovové nádobí. V kronice je také zmínka o pálení svatojánských ohňů: „ které po setmění vzplály a tisíce jisker vznášelo se do výše. Některé ohně zářily ještě dlouho po půlnoci. Do dálky rozléhal se smích, výskot, zpěv a melodie z různých hudebních nástrojů."

Obrazová kronika obsahuje řadu unikátních fotografií - doslova originálů, protože Alois Bělunek negativy filmů z neznámého důvodu neuchovával.

Alois Bělunek se znal s Bohumírem Jaroňkem. Od r. 1930 byl členem muzejního spolku a v pozdějších letech pracoval v jeho výboru. Vytrvalou a nenápadnou prací na kronikách zanechal po sobě dílo, které dosud nebylo doceněno.

Ing. arch. Jaroslav Sedláček - Marák

(1944 - 2001)

Lubomír F. Piperek

Národopisci, památkáři a příznivci umění se začátkem léta rozloučili v Brně s architektem Jaroslavem Sedláčkem, který nás nečekaně opustil po krátkém, ale smrtelném náporu zhoubné nemoci. Odešel jeden z nejlepších znalců roubené architektury Valašska, dlouholetý spolupracovník Valašského muzea v přírodě, kde zastával funkci samostatného architekta v týmu ředitele. Jako žák prof. V. Mencla, J. Novotného, S. Richtera a O. Máčela ve své práci spojoval znalosti praktického architekta, památkáře a znalce Valašska, proto také dosáhl řady úspěchů jako badatel v oboru, který stojí poněkud na okraji pozornosti státní památkové péče. Za nejdůležitější lze považovat jeho vědecky zdokumentované zjištění, že roubená architektura lidových staveb a městská dřevěná zástavba se od sebe v zásadě liší, že městská zástavba stejného typu vychází ze vzorů a tvarosloví „normotvorné" slohové architektury renesance. (Zde je možno připomenout jeho úspěšný výzkum roubené městské architektury východních Čech.) Tyto jeho vědecky erudované závěry byly přijímány památkáři, mezi národopisci však vyvolávaly (ne vždy jen odborně cílené) polemiky; prokázala se stará pravda, že doma není nikdo prorokem. Na druhé straně řada jeho nápadů byla využita nenápadně jinými. Radostné chvíle rozptýlení mu v Rožnově p/R přinášela snad jen každoroční příprava muzejního jarmarku, který vlastně spolu s PhDr. Ladislavem Buzkem a výtvarníkem Františkem Papežem první inspiroval,vytvořil a oživil svými nápady. Poté, co odešel z postu architekta Valašského muzea v přírodě, pracoval v Brně, střídavě na svém původním pracovišti v Ústavu státní památkové péče a ve Výzkumném ústavu architektury a urbanistiky (VÚVA).

Kromě architektury na VUT v Brně studoval soukromě malbu u Oskara Hajka, absolventa mnichovské akademie výtvarného umění, a u představitele českého poetismu v malbě, Jana Zrzavého. Od raných poetickosurrealistických začátků dospěl v osmdesátých letech k projevu poetické abstrakce, kde hlavní důraz kladl na barevnost oproštěnou od přesných kresebných a tvarových linií, v devadesátých letech se v jeho malbě začaly objevovat transcendentální odkazy, svědčící o zduchovnění celého díla. Vedle malby a grafiky se zabýval i sochařstvím do dřeva. Celá tvorba byla poznamenána vlastním hlubokým citovým prožíváním skutečnosti, což ne vždy působilo optimisticky: např. jeho socha „Utrpení sv. Architekta" mohla být úsměvně vnímána jen těmi, kteří neznali jeho trápení a často neúspěšné boje při prosazování vědecké koncepce výstavby rožnovského skanzenu.

Od roku 1966 uspořádal řadu (asi 20) samostatných výstav na Moravě (Brno, Olomouc, Rožnov, Vsetín, Val. Meziříčí) a v Praze. Kolektivně vystavoval především s přítelem Janem Ondrouškem s brněnskou výtvarnou skupinou Integrace (od r. 1971), v cizině pak v Miláně, Torontu a samostatně v pařížském Institutu de Kurdistan a galerii Druont Paros.

Až renesanční rozměr jeho osobnosti pak dokládá i úspěch v literární tvorbě básnické.Zde byl jistě ovlivněn přítelem Ladislavem Nezdařilem i brněnským kamarádem Láďou Novákem. Mnozí znají jeho drobné sbírečky, které sám vydával u příležitostí rožnovských jarmarků a v nichž epigramatickou formou villonovské údernosti upozorňoval na nejrůznější neřád, na tu „pěnu dní", kterou přinesla, vedle mnoha dobrého, ona změna poměrů v roce 1989. V jedné z nich, vydané r. 1991, se sám charakterizoval: „ Marák není lidovka, ani inzit, ani nehraje superpoezii, ani neodpouští: a to ani svým ani sobě. Krajně neoblíben u snobů všeho typu, dnes alespoň ubyl komunistický ... snad".

Ostatně málokomu se mohly líbit (pravdivé) verše typu: *„ V hospodě na Bečvi / nemlúví valašsky /už ani ten prah. /Nejzme tu doma už, / už zme tu na márách./ Bože můj, daj ně,/ co sem si už jako děcko / tolik přál,/ Bože můj, daj ně / zázračný samopal. // O svobodě se mlátí pantem, / nemůžeš být proto emigrantem!".*

Ale v Hostu do domu vyšla v roce 1989 jeho rozsáhlá kvalitní, skutečně básnická prvotina „Horyhraně":

Kdysi jsem četl
Guy Maneringa
v mechovém lůžku
v kořenech borovic
na Ostrém vrchu
daleko bylo do Hromnic
Krahující dívali se
zvrchu

Zem
sněhem
plakala k jaru

V síni
sladko bylo
aji od četyny
a starých svic
maľučko chybělo
do Hromnic
Stařenka umírali ...
Aj lípa u chalupy
vysoká jako hora
bezbranná byla
jak plavý syneček
co utíkal bosky
pro doktora ...

V umění nebyl nikdy epigonem. Inspirován díly známějších, vnesl do moravského umění vlastní vklad - poezii zaklenutou v osobité formě a obsahu, protknutou láskou k rodnému kraji. Obrazy a básně prezentoval pod pseudonymem Marák, dívčím jménem své matky, která pocházela z Tylovic u Rožnova, kde se i on roku 1944 narodil. Svým založením tak trochu mystik a filozof (z francouzštiny překládal stati Mircea Eliade), citlivě reagoval na každou nespravedlnost ve společnosti, stejně jako na devastaci přírodního prostředí Valašska, na místní poměry, na vztahy v úzkém okruhu svých přátel a spolupracovníků. Svou nespokojenost, smutek a rozčarování bohužel často skrýval ve svém nitru, „užíral se" až na hranice depresí. A platila pro něj slova básníka Viktora Dyka, jemuž se v lecčems podobal: „ srdce zhynulo ubodané ne mečem, ale špendlíky".

Z ODBORNÝCH PRACÍ J. SEDLÁČKA

Rožnovské náměstí v 19. století, Slovenský národopis, 25, 1977

Holzstadt in Rožnov u. Radhošť (Projekt eines in der Geschichte der tschechoslowakischen Freilichtmuseen der Volksarchitektur einmaligen Bauvorhabens, Brno 1980

Typy dřevěných domů na rožnovském náměstí a jejich zděné ekvivalenty v 19. století. In: Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých územích, Brno, Blok 1981

Půdorys roubeného domu s dřevěnou podsíní v Rožnově p. Radhoštěm. In: Zborník Slovenského národného múzea, Etnografia LXXVII, Martin 1983

Roubená fara a roubený farní špitál v Rožnově p. Radhoštěm. In: Zborník Slovenského národného múzea, Etnografia LXXIX, Martin 1985

Roubený špalíček z náměstí v Rožnově pod Radhoštěm. In: Venkovské město 2, Uherské Hradiště 1987

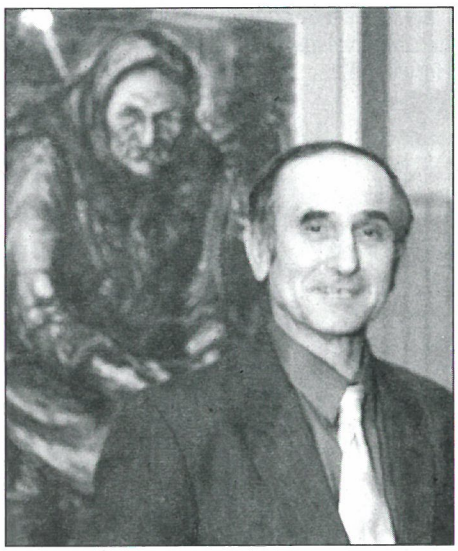

Malíř na vsetínské vernisáži v zámecké galerii OVM

Příběh Velkého Ticha

Zdeněk Matyáš

(8. 8. 1945 - 8. 4. 2001)

Lubomír F. Piperek

Akademický malíř Zdeněk Matyáš se narodil 8. srpna v roce 1945 ve Valašských Kloboukách, studoval na AVU u prof. Karla Součka v ateliéru portrétní a figurální malby (1964 - 1970). Učil externě na gymnáziu ve Val. Kloboukách (1970-71) a v roce 1975 začal učit na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti.V těch letech tam ale postrádal volnost a rozlet. Když ze školy za rok odcházel, ptal se ho jeden z tehdejších mocných: „A to se nebojíš, Matyášu, že ti podrazíme kolena?"

Uspořádal víc než 25 výstav samostatných a zúčastnil se asi třiceti kolektivních výstav doma i v zahraničí. Řadu monumentálních prací, většinou ve společenských zařízeních, realizoval nejen v našem regionu, ale i na Kroměřížsku a Zlínsku. Jeho dílo je zastoupeno ve sbírkách Národní galerie v Praze, u soukromých sběratelů v ČR, Kanadě, Japonsku, Německu a Rakousku.

Když letos na jaře zemřel, byla to ztráta pro všechny lidi kolem „kumštu" stejně bolestná, jako nečekaná. Malíř bezesporu patřil ke špičce soudobého umění Moravy a Slezska.Poslední velkou soubornou výstavu uspořádal minulý rok v Zámecké galerii OVM Vsetín. Jmenovala se „Portrét krajiny". A bylo to označení docela přesné - jeho dílo totiž v sobě tají citlivé oko portrétisty i velkorysý rozmach krajináře. Ve svých obrazech krajin objevoval jejich hluboko zasutý smysl, „genia loci" domova, jeho kouzlo a obnažoval až mystické kořeny, kterými byl spjat s Valašskem.

Stejně tak i v portrétech dovedl vyjádřit nejen duši svých bližních, ale i duši krajiny, v níž žijí.

Kdo se s ním probíral jeho složkami portrétů, brzy začal tušit, proč jsou tak zdařilé. Nejsou to akademické studie, z každé skici na nás hledí spoluprožitý lidský osud, úděl především starých sedřených klobuckých formanů, mezi které patřil i malířův otec. A není pochyb, že vznikaly na místech po výtce autentických - po hospodách, kde staří sedívali modelem za jednoho či dva panáky „borovéj". A právě proto i ta nejletmější Matyášova studie dokáže zobrazit smutek a stesk těchto chlapů, kterým v době, kdy je o dvacet let mladší Zdeněk kreslil, skutečně zbyly, místo drobných živností a kousků pole, už jen oči pro pláč a po práci nějaká ta sklenka páleného.Dnes tyto svým způsobem heroické typy již zmizely. Ale zůstala tu půda, rodná zem, která si všechny ty příběhy pamatuje. V pojetí malíře to vždycky je ten začátek kameňa a konec chleba, jak se říkalo od nepaměti. A také portrét, portrét mystický, z něhož promlouvají i ukryté podoby oněch báb a dědů, kteří tvořili základ rodové genealogie. A právě proto byly obrazy, byť pojaté symbolicky a někdy abstraktně, blízké návštěvníkům výstav z různých generačních vrstev. Zápisy v návštěvních knihách o tom mluví jasně: *„Je to ohromující dojem: v přírodě nejsou cesty, příroda je zhmotnělý dech a výdech; cesty - to je člověk, jeho směřování, cílení, také zastavení. Ta oslnivá bílá - to je vlastně dar pohledu, který jen těžko pojmenováváme. Vždycky jsem vnímala a vnímám obrazy Zdeňka Matyáše jako příběhy Velkého Ticha".* Osobnost v Kloboukách dobře známá, brněnská pedagožka a spisovatelka, paní Milena Fucimanová netušila, že tento hold malíři a příteli se stane za krátký čas i jeho nekrologem.

A básník Ivo Odehnal mu v dubnu 1986 „s úctou a obdivem" napsal propisovačkou do knihy svých veršů:

OBRAZ
(Zdeňku Matyášovi)

Naši předkové
brambory
očima do země zatlačovali
aby hlad
hlínou osleplý
neviděl bezpráví
Tehdy u nás doma
smrt o smrt
zakopávala
V maštali noci
bílý kůň žalem ržál
jak luna nad polem
Kdo ho jen napojí
a kdo mu ovsa dá?
Slunce si za hory zapadá ...
Od hospody puténky
od galánky kořalky
cesta daleká
Matka studánka
pláče zhluboka -
Do mého srdce
krajinu vyrývá -
v jeho srdci
krajina vyrytá ...

Kdo za to může, že jaro má na Valašsku barvy spíše jednoduché... Z počátku ho uchvátila kontrastní barevnost černých chalup a bílých chlapských košil, bílých koňů a černoty bídného formanského života. Z barev, a vlastně z ročních období, měl malíř nejraději tu zemitě hnědou a rezavou, kdy se vše chystá k přerodu: tání sněhu, předjaří, první orba, klíčící zrno... Je to psáno kdesi v novozákonních podobenstvích, že aby zrno vzklíčilo a vydalo úrodu, samo musí odumřít. Zdeněk Matyáš vlastním rozhodnutím přerušil bouřlivý tok smutných, bolestných i tragických událostí, který od samého dětství až do posledních chvil obtáčel jeho prosté srdce. Rubikon, Léthé, Achéron ... za nimi, na druhé straně je mu snad stejně dobře jako ve chvílích, kdy maloval; alespoň tak dobře, jako nám mezi jeho obrazy.

NAŠI JUBILANTI

Ambrož Špetík osmdesátiletý

(nar. 10. 12. 1921
v Bystřici pod Hostýnem)

Poznali jsme se velmi záhy. Neměl jsem tenkrát ještě ani pět let, když jsem se dozvěděl o její existenci. Z hospody na kraji města, z ruchu a křiku podnapilých měšťanů, sedláků a formanů, vedly mé kroky k místnímu hřbitovu. Ťukání kladívka na dláto se denně ozývalo z velké dřevěné kůlny. Kolem stály různě veliké kamenné bloky. Brzy jsem se seznámil s mistrem kamenosochařem. Vynikal ve svém oboru. Dělal často figurální práce jak pro hřbitov, tak i pro vesnice v okolí. Vydržel jsem celé hodiny jej pozorovat při práci a dodnes si přesně pamatuji na sochu anděla smrti, jak se pomalu vynořoval z kamene.

Tam jsem prvně poznal „Sochařskou múzu". Podporován a poučován ve své zálibě naší paní učitelkou ve třídách obecné školy, později prof. Milošem Bublíkem a konečně ve Škole umění ve Zlíně prof. Vincencem Makovským, přiřadil jsem se trvale k vyznavačům a ctitelům Sochařské múzy. Ohlížím-li se zpět na léta, která jsem prožil v jejích službách, mohu jen dosvědčit, že je to tvrdá, ale spravedlivá vládkyně, neznalá protekce ani úplatku. Kdo z jejích vyvolenců se opravdu nepřičinil, nedostal odlesk jejího úsměvu do své práce.

Není vůbec pravda, že líbá každého ze svých ctitelů a každé jeho dílo. Mohu však dosvědčit, že dovede zkrušit člověka až na dno duše. A přece pro zcela nepatrnou naději její přízně dovede sochař pracovat léta a léta a nikdy neví, zda pracuje lépe či hůře. Udělal-li však alespoň několik děl prozářených snahou o její úsměv a přízeň, nepracoval zbytečně.

Ambrož Špetík

(z katalogu k Předvánoční výstavě ve Valašském Meziříčí, 1982)

Více než tajemný zvuk kladívka u hřbitova v rodné Bystřici pod Hostýnem upoutalo malého Brožka, jak se z neforemného bloku kamene rodí socha. Obdivoval zručnost řemeslníka. Záhy však zásluhou dobrých učitelů pochopil, že socha „obživne" jen tehdy, stane-li se tvůrčím činem, dá-li jí autor kromě dovednosti svých rukou i hloubku svých myšlenek a bohatost

svých citů. Ze skutečnosti umělecké dílo vychází, tvůrčím činem ji přetváří v nové hodnoty, které se stávají její novou součástí a spoluvytváří tak svět.

S tímto vědomím přistupuje A.Špetík ke každému úkolu, který vzal na sebe. Nerozlišuje, zda jde o uměleckoprůmyslový návrh designu přístroje, o velkou práci pro veřejné prostory či o drobné dílo intimního rázu. Znovu hledá zjednodušené základní tvary, aby jim dal pevný kompoziční řád nové umělecké skutečnosti. Stejně pečlivě volí i materiál k umocnění výsledného účinku. Rozumí dřevu, zná práci s kamenem, líbí se mu práce s mědí, nebojí se experimentovat s barevným keramickým materiálem.

Od začátku tvůrčí práce vznikají v ateliéru skromného a pracovitého umělce i drobná, úsměvná dílka. Jsou svérázným sochařským záznamem toho, co umělce v životě zaujalo. Má obrovskou výtvarnou paměť. Dovede i po letech zachytit charakteristický rys či pohyb člověka, jenž jej upoutal. Tak vznikl cyklus žánrových figur z meziříčského tržiště i humorně, až karikaturně laděné práce, které sochař vytvořil pro poškádlení svých přátel. K nim přiřadil i návrhy podivuhodných „strojů", v nichž se projevil i smysl pro jiskřivý humor literární.

Odpočinkový ráz a společenská nezávažnost jsou jen zdánlivé. Ani v nejmenším ze svých děl neustupuje A. Špetík ze svých zásad a pracuje na každé drobnosti s velkou zodpovědností. Každé jeho dílo prozařuje laskavým vztahem k člověku. A pokud přináší úsměv, je to veliký dar.

Jiří Demel

Při říjnové návštěvě v jeho meziříčském ateliéru nám sochař Brožek Špetík s šibalským úsměvem prozradil: „Nekouřím, nepiju, nikam už moc nejezdím; tak se bavím s tou paní, co se mnou bydlí. Je to moje pozdní sochařská múza." Sošnou figuru zpěvačky v nadživotní velikosti odhaluje s gustem umělce den po dni, kousek po kousku z obrovského starého lipového kmene, který ho v surovém stavu neustále provokoval a nedal mu spát.
Mistře Špetíku, k Vašemu letošnímu životnímu jubileu Vám přejeme ještě hodně uměleckého neklidu a ještě více zdraví a pohody! -HJ-

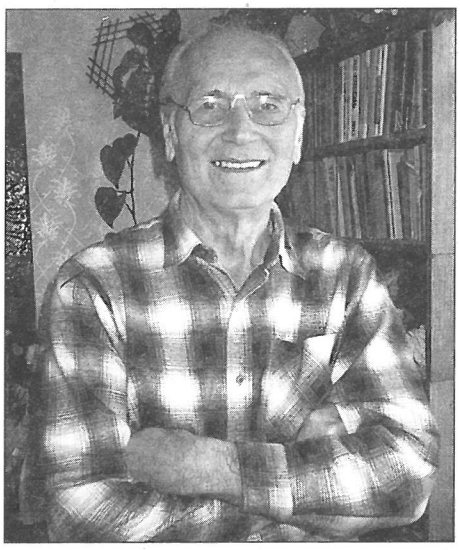

Foto: B. Dadák

Jiří Dadák, atletický reprezentant, pětasedmdesátníkem

Jiří Demel

Skoro se nechce věřit, že by Jirka Dadák mohl patřit mezi pětasedmdesátníky! Zdá se mi, že to bylo nedávno, když nás, neohrabané ogary, přivedli rodiče do tělocvičny valašskomeziříčské sokolovny, abychom byli obratnější a zdatnější. To jsme byli malými žáčky. Jako dorostenci, když nám nacisté Sokol zakázali, jsme s Hampapou, Glogarem spoluzakládali atletický oddíl místního SK. Jura Dadák brzy patřil k našim velkým atletickým nadějím. Již v prvním roce získal s kamarádem Frantou Výskalou na dorosteneckých přeborech čtyři medaile ve vrzích. Celá skupina atletických ogarů jsme jim jeli do Brna fandit.

Jura se stále lepšil, ale nezpychl a pomáhal oddílu nejen sportovně, ale i prací na stadionu a někdy i finančně. Šel v šlépějích svého otce, známého továrníka a obětavého vlastence, který se zasloužil o zvolení TGM poslancem za Valašsko.

Juru pak sportovní úspěchy přivedly do Zlína, Olomouce, Prahy. V hodu kladivem čtyřikrát překonal čs. rekord, získal bronzovou medaili na ME v r. 1950. Na olympiádě v Helsinkách 1952 byl v kladivu čtvrtý.

Na svůj původ, na svůj domov, na krásné rodové tradice nikdy nezapomínal. V jednom svém dopise napsal: „Vždy jsem si uvědomoval, že nereprezentuji jen svou vlast, ale také Valašsko a své město."

Juro, díky a vše dobré!

Mysliti na věci člověka

K 70. narozeninám Mojmíra Trávníčka

Dalibor Malina

Poezie má nespočet možností a tváří a nejnezapomenutelněji zasahuje tam a tehdy, kde a kdy jsme ji nečekali. *Mojmír Trávníček*

Osobnost literárního vědce, kritika a editora Mojmíra Trávníčka se dlouho rozvíjela spíše v skrytu, ve službě literárnímu textu a autorům. Nedělo se tak pouze proto, že osobnostním charakteristikám tohoto nesmírně erudovaného literáta dominují skromnost a autokritičnost, ale i proto, že autorský okruh a oblast literatury, o které se po celá desetiletí zajímá, procházely dlouhá léta těžkými zkouškami v konfrontaci s ideologií minulého režimu.

Mojmír Trávníček se narodil 17.prosince 1931 ve Vsetíně. Jeho rodiče byli učiteli v Horní Lidči. Otec, Jan Evangelista Trávníček, patřil k regionálním spisovatelům a vlastivědným pracovníkům. Mojmír Trávníček vystudoval Masarykovo gymnázium ve Vsetíně a později i Střední ekonomickou školu ve Zlíně. Absolventi vsetínského gymnázia (maturitní ročník 1950) dodnes vzpomínají na stylisticky zdatného studenta, který dokázal napsat kompozici z českého jazyka v rozmanitých verzích pro každého spolužáka zvlášť. Zdálo se, že literatura určí jeho budoucí profesní orientaci. Nestalo se tak. Jednou z příčin byla nemoc, která se hlásila v několika recidivách; snad tu hrály roli i zábrany a nechuť pouštět se do studia oboru dobově omezovaného a limitovaného nejrůznějšími zákazy a deformacemi. A tak mladý absolvent gymnázia nastoupil jako úředník důchodového zabezpečení v pobočce Okresní národní pojišťovny ve Valašských Kloboukách. Po uzavření sňatku přesídlil do Nového Hrozenkova a v roce 1958 se stal vedoucím Dětské ozdravovny v nedaleké Kychové. Tady, v prostředí poněkud vzdáleném ohlasům společenských a politických pohybů, vznikaly a mohly se naplňovat také mnohé ze snů a nápadů editorských i literárně kritických. V Kychové pracoval Mojmír Trávníček až do odchodu do důchodu v roce 1991.

V roce 1952 se Mojmíru Trávníčkovi dostala do rukou skladba Jana Zahradníčka, básníka, který byl v procesech padesátých let minulého století odsouzen ke 13 letům vězení, *Znamení moci.* Zásadním způsobem ovlivnila jeho orientaci na literaturu velkého duchovního vzepětí a pevného mravního základu. Toto dílo, které nemělo naději na oficiální vydání, několikrát rozepsal pro své přátele. Z jeho rukou tak vyšel první samizdat. Těch pak přibylo v sedmdesátých a osmdesátých letech na desítky. To už patří ale v Trávníčkově biografii k letům, kdy soustředěně editorsky pracoval na přípravě děl křesťansky a ruralisticky orientovaných autorů k samizdatovým vydáním. K jeho největším editorským činům patří příprava a vydání *Díla Jana Čepa* (ve spolupráci s B. Fučíkem), *Díla Jana Zahradníčka* (s R. Zajdou) a *Díla Bedřicha Fučíka* (s V. Binarem). Za ně, a samo-

Jubilant s prof. J. Demlem a spolužačkou J. Vyškovskou Foto: J. Matušů

zřejmě i za erudovanou kritickou a recenzentskou práci, která se vztahuje k dílu zemřelých, i méně známých autorů (F.Bíbus, J Heyduk, F Lazecký, L. Nakládal aj.), ale i k současné próze a poezii, se mu dostalo a dostává po r.1989 širokého obdivu a ocenění veřejnosti i odborníků. Práce Mojmíra Trávníčka vycházejí knižně, jeho reflexe soudobé literatury pak v renomovaných odborných a literárních časopisech (Host, Tvar, Literární noviny, Proglas aj.). Škoda jen, že nerealizoval ve větší míře někdejší autorské umělecké aspirace ve vlastní poezii či próze. Obojí si, a ne bez úspěchu, vyzkoušel. Přes prokazatelný talent však konkretizuje hluboký a invenční vztah k literatuře a umění především ve službě slovu, interpretaci uměleckého textu, obecně pak pravdě, jako základnímu kriteriu uměleckého vyjádření. Osobitému autorskému vidění reality se nejvíce přiblížil v monografii *Pouť a vyhnanství* (1996), která je pokusem o rekonstrukci a interpretaci života a díla spisovatele Jana Čepa. Dále pak v textu vzpomínek na život a přátele, zejména pak spisovatele a básníky, který z větší části vyšel v olomouckém univerzitním časopise Aluze a nyní je připraven ke knižnímu vydání s prozatímním pracovním názvem *Ohlédnutí.* Pro milovníky memoárové literatury a zájemce o kulturu a umění bude tato knížka nepochybně objevem.

Životem literárního vědce Mojmíra Trávníčka procházely slavné a velké osobnosti velké literatury: Bedřich Fučík, František Křelina, Josef Palivec, Janko Silan, z žijících pak Ivan Slavík, Ludvík Kundera, Věroslav Mertl a mnozí další. Vedle nich pak přátelé a spolužáci, z těch nejbližších malíř Jiří Schmidt či filmař Antonín Navrátil. Blízcí mu zůstávají přátelé ze Vsetína i z Nového Hrozenkova, s nimiž utváří neopakovatelnou atmosféru zejména kolem originálního Památníku Antonína Strnadla, jehož činnost je zaměřena zvláště na etnografii a výtvarné umění.

V chápavém a vnímavém pohledu Mojmíra Trávníčka zůstává setkání s těmi známými stejně tak obohacující jako setkání se sousedy. Měřítkem mu v životě zůstává lidskost. Tak jako v literatuře, která spoluvytvářela jeho osud. Spisovatelé a básníci oceňují na tomto osobitém recenzentu a kritikovi jeho schopnost proniknout k podstatě díla, vyzvednout ty jeho hodnoty, které, třebas mnohdy téměř neznatelně, pracují na prohloubení specifického uměleckého pohledu na lidský úděl. Nesmiřitelný k absenci čistoty projevu, jehož nositelem je jazyk, akcentuje význam slovesného díla pro obecnou kulturu člověka. Odmítá tendence, které ji vracejí zpět, především pak mediální užvaněnost a prázdnotu. Zůstává obdivuhodný ve svém skoro klasickém následování a rozvíjení obrazu světa založeném na úctě k velikosti daru přírody, existence člověka a nekonečným možnostem jeho tvůrčího projevu.

Milý pane Trávníčku, když jste se, ač nerad a s ostychem, vyzván Jiřím Hrabalem, pouštěl do psaní svých pamětí, citoval jste v jejich cudném úvodu jednoho z Vámi obdivovaných spisovatelů - Jaroslava Durycha: „Psáti vzpomínky z mládí- to znamená mysliti na poslední věci člověka." My, kteří jsme měli čest přečíst si Váš krásný text v rukopise, víme, že to ve Vašem podání vypadá trochu jinak: „Psáti vzpomínky z mládí - to znamená mysliti na věci člověka." S touto poněkud troufalou úpravou citátu velikána české literatury se těšíme na Vaši knížku. A na to, že Vás budeme ještě dlouho poslouchat a číst.

Oslavenkyně s dcerami Veronikou a Helenou

Alena Podzemná

blahopřání muzejníků k životnímu jubileu

Jiřina Fabiánová

Dnes už asi těžko spočítáme, pod kolika články v novinách a časopisech bychom našli její jméno, kolik medailonů a skládaček k výstavám napsala, kolik přednášek o výtvarném umění absolvovala a na kolika pozvánkách na výstavu jste četli text *„Úvodní slovo přednese PhDr. Alena Podzemná",* abyste vzápětí na vernisáži vyslechli její zasvěcené povídání o umělcově díle.

Ano, bude řeč o Aleně Podzemné z Valašského Meziříčí, historičce umění, výtvarnici a dnes pedagožce, která oslavila počátkem října letošního roku kulaté narozeniny. Na chvíli dostala volno od vernisáží, přednášek a publikační činnosti, aby mohla přijímat četné gratulace, a také se zastavit a zavzpomínat, jak šel život ...

Přidejme se k jejímu vzpomínání.

Alena Kozderková - Podzemná se narodila 1. října 1941 v Uherském Hradišti, jejím městem dětství a mládí však bylo (a dodnes je) Brno. Tatínek, známý hudební skladatel Ladislav Kozderka, pracoval v brněnském rozhlase, trávil hodně času mimo domov, a tak dcery Alena, Blanka a Laďka rostly pod přísným, ale laskavým pohledem maminky Heleny Kozderkové. Všechny tři sestry dostaly do vínku hudební nadání, se kterým každá naložila po svém.

Nejstarší Alena hrála na klavír a zpívala od malička, ale stejně tak ji lákalo kreslení a malování, svět barev a fantazie, který jí začal představovat její učitel na Lidové škole umění v Brně Petr Skácel. Když přišel čas rozhodování, vybrala si sice studium dějin hudby na tehdejší Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Po roce však přece jen zvítězilo „výtvarno" a Alena se definitivně rozhodla vystudovat obor dějiny výtvarného umění. Páteř vyhlášené brněnské kunsthistorické školy tvořili známí profesoři Václav Richter, Albert Kutal, Zdeněk Kudělka, Ivo Krsek, Antonín Friedl aj., ale také Eduard Milén, malíř, jevištní výtvarník a výborný kreslíř a ilustrátor. Jejich přednášky měly skvělou úroveň a kdo dobře poslouchal a hlavně chtěl slyšet, získal neocenitelné znalosti o světovém i českém výtvarném umění. Alena byla z těch, kteří slyšeli a poslouchali opravdu pozorně.

Počátkem šedesátých let (v r. 1963) se rozloučila se svou alma mater a hned nato razantně změnila svůj život. Brno vyměnila za pro ni dosud málo známé městečko Valašské Meziříčí, útulný rozlehlý byt za skromné bydlení v podnájmu a později za neosobní panelák, výtvarný svět Rembrandtů či Michelangelů za podstatně menší svět valašských umělců.Vše tak učinila dobrovolně, ráda a s láskou, neboť v té době už nebyla sama, ale měla po boku Zdeňka Podzemného z Valašského Meziříčí, čerstvého absolventa Vysokého učení technického v Brně, za kterého se provdala v r. 1962.

Alenka Podzemná nastoupila do valašskomeziříčského muzea na místo památkového architekta, později se stala kurátorkou historických a uměleckohistorických sbírek. Ve starých muzejních inventárních knihách najdeme z té doby stovky zápisů psaných její rukou. Než se jí narodila první dcera Helenka, stačila se svou kolegyní Marií Salichovou položit základy rozsáhlé sbírky osvětlovacího skla, připravit několik muzejních výstav, seznámit se s řadou valašských výtvarníků, publikovat první odborné články ...

Valašské Meziříčí jí rychle přirostlo k srdci. Nebyl to pro ni zase takový problém získávat nové přátele, narodila se totiž s neobyčejnou a vzácnou vlastností, nebo lépe řečeno darem, hledat a nalézat v každém člověku, na každé věci, na každém místě to pěkné a dobré. Navíc ovládala a ovládá umění řešit i neřešitelné problémy inteligentním humorem a vtipem. Dovede s noblesou, šarmem a troškou komedianství zmírnit napětí a konfliktní situace, do kterých se člověk dostává snad tisíckrát denně.

Ve Valašském Meziříčí našla Alena ještě další životní lásku - stalo se jí sklo. V r. 1965 se v meziříčských sklárnách rušila vzorkovna. Stovky kusů svítidel novodobých, ale též starých, pamatujících ještě první republiku, zásluhou Aleny Podzemné a Marie Salichové, (jak už bylo uvedeno), neskončily na smetišti, ale v muzejních depozitářích. Nekonečná mnohotvárnost a proměnlivost skla jako výtvarného materiálu nadchla mladou kunsthistoričku. Na nějaký čas se sklárny staly jejím druhým pracovištěm. Přímo ve výrobních halách pozorovala skláře při práci, zkoumala technologické postupy stejně pozorně, jako práci sklářských výtvarníků.

V r. 1971 se Aleně Podzemné narodila druhá dcera. V této době už měla za sebou první postgraduální studium (Muzeologie a konzervování sbírek). Tím však svoje vzdělávání rozhodně neskončila. V r. 1974 absolvovala druhé postgraduální studium a začala se připravovat na doktorát. Kromě této činnosti a mateřské péče však stačila ještě hrát v populárním valašskomeziříčském divadle Schod a samozřejmě malovat. V r. 1971 se dokonce stala řádnou žačkou Lidové školy umění ve Valašském Meziříčí. Potkala a spřátelila se tu s celou řadou osobností - někteří se v té době už loučili se svou kariérou, jiní teprve začínali. Poznala zde například sochaře prof. Leopolda Christa, ale mohla též zpovzdálí sledovat první výtvarné krůčky dnes známých a uznávaných sochařů Maria Kotrby či Pavla Drdy.

V r. 1974 nacházíme Alenu Podzemnou na jejím druhém pracovišti ve Státním okresním archivu, kde působila plných 20 let. V těchto letech získala doktorát, prožívala s manželem spokojené roky při výchově svých dcer Heleny a Veroniky, které jim dělaly jen radost, zažila však i jedno

z nejbolestnějších období, když onemocněla a nakonec zemřela její sestra Laďka Kozderková.

Zahajovala v této době často výstavy přátel - výtvarníků K.Hofmana, M. Bognerové, S. Hýžové, J. Hapky, J. Ullrichové, J. Hartingera, L. Majera, M. Šimurdy, J. Králíka, I. Jakeše a dalších a pozorně sledovala, kam se ubírají jejich umělecké dráhy. Publikovala studie a odborné články o významných výtvarných osobnostech regionu. Vyjadřovala v nich obdiv a úctu k jejich dílu a zároveň je zasvěceně hodnotila. Nikdy nedávala žádnému umělci přednost, ale určitě patří mezi její oblíbence Augustin Mervart se svým majestátním a poetickým zobrazováním valašské krajiny, dovedou ji opravdově a upřímně nadchnout díla bratří Jaroňků, či kouzelná pohádkovost grafik Jožky Barucha. K nim můžeme ještě přiřadit malířku Slávku Hýžovou, jejíž vášnivý kreslířský a malířský rukopis i lyrický podtext většiny děl rezonuje s Aleniným výtvarným pojetím světa.

Osmdesátá léta znamenala pro ni též spoustu přednášek a besed, které uskutečnila nejen ve Valašském Meziříčí, ale i v jiných městech. Postupně se stávala jednou z mála opravdových a uznávaných znalkyň regionálního umění, a nebylo proto žádným velkým překvapením, když se na závěr své profesní kariéry rozhodla změnit zaměstnání a vrátila se zpět do muzea ve Valašském Meziříčí.

Tady už úročila své znalosti a zkušenosti z uplynulých let, které vyústily ve velké výstavy fotografa Milana Borovičky, malířů a výtvarníků Anny Podzemné - Suchardové, Miroslava Adámka, Pavla Drdy, Borise Jirků, Jany Ullrichové, Luďka Majera, Ambrože Špetíka, SVUMu (Sdružení výtvarných umělců moravských), Moravské gobelínové manufaktury, ale s chutí též veřejnosti představovala nastupující výtvarnou generaci na výstavách Základní umělecké školy ve Valašském Meziříčí. V muzejním časopise pravidelně zveřejňovala odborné články - za všechny jmenujme alespoň její studie o architektech Antonínu Gruškovi, Bohumíru Kupkovi, výtvarných umělcích Josefu Hapkovi, Ivanu Jakešovi, Milanu Borovičkovi, Ambroži Špetíkovi a dalších.

A tak plynul čas ... Dnes je Alena Podzemná oficiálně v důchodu. Prakticky to však znamená, že od r. 1998 začala s docela novou profesní kariérou, stala se z ní profesorka na Střední uměleckoprůmyslové škole sklářské ve Valašském Meziříčí, kde učí dějiny výtvarné kultury. S vytrvalostí a trpělivostí sobě vlastní se snaží studentům ukazovat stálou přítomnost estetična v našem životě, vyznává se jim ze svého přesvědčení, že umění musí mít dimenzi estetické kvality, probouzí v nich (alespoň v některých) zájem o naši výtvarnou kulturu.

Přiznává, že pedagogická činnost je náročná a vyčerpávající, a tak se ve svém volném čase snaží odpočívat. Její odpočinek spočívá v tom, že se svým (neustále stejným) manželem vybudovala ateliér, kde maluje, jezdí na výtvarné kursy, občas spolu s oběma dcerami vystavuje svá díla.

Jo, a taky ráda háčkuje, užívá si s vnoučaty, občas experimentuje v kuchyni při vaření a pečení, jezdí za svou sestrou Blankou, cestuje se svým mužem i bez něho, poklábosí s přáteli a známými.... Je pořád stejně mile rozevlátá, hledající krásu a nalézající ji třeba na chmýří pampelišky nebo na stokrát prohlédnutém obrázku. A taky je ochotná se s vámi o tu krásu rozdělit. Zkrátka Alenka Podzemná je a bude člověk věčně mladý.

My jí k tomu mládí přejeme ještě hodně zdraví, úsměvů, pohody a spokojenosti.

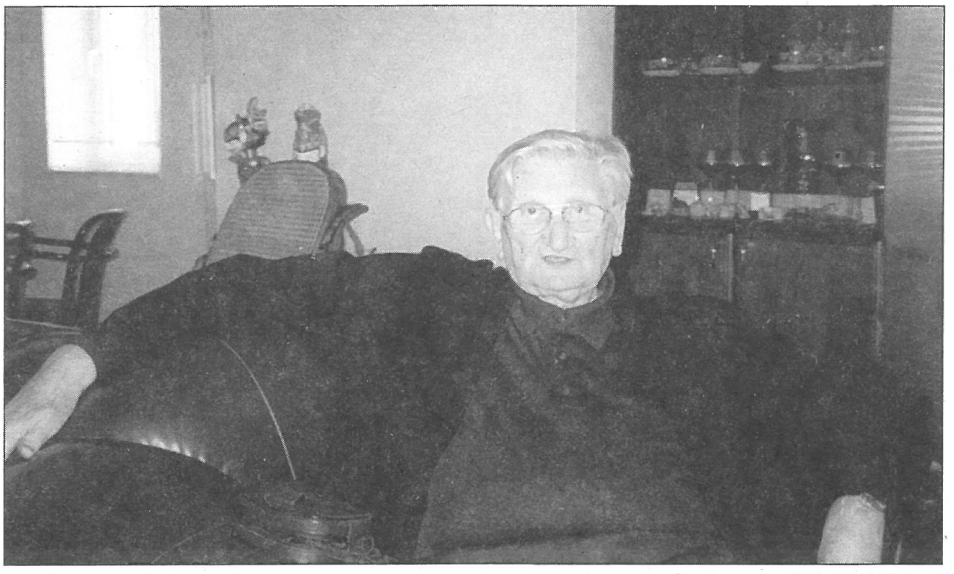

Foto: H. Jabůrková

„Říkám hrdě, že jsem švec!" rozhovor s Janem Pivečkou

Hana Jabůrková

Pod titulkem „Snaha o záchranu lidové architektury ve Valašských Kloboukách" přinesl vloni náš časopis krátkou informaci o záměrech jednoho z programů Nadace Jana Pivečky. Dnes chceme osobnost Jana Pivečky představit blíže prostřednictvím rozhovoru, který nám poskytl letos na podzim v sídle své nadace ve Slavičíně.

Jan Pivečka patří k těm šťastlivcům, kterým poctivá práce přinášela v životě nejen užitek, ale také nemálo radosti. Vitalita a celoživotně nabyté odborné zkušenosti a světový rozhled jsou kapitálem, který dnes vkládá do své veřejně prospěšné činnosti. Stejně jako schopnost rozdávat naději, motivovat dobrým příkladem a strhávat všechny kolem sebe k vlastní aktivitě. Ač sám dřívějšího data narození (roč. 1919), spolupracuje dnes především s mladými lidmi, kteří jeho pomocnou ruku potřebují nejvíce.

Co Vás vedlo v listopadu 1996 k založení nadace?

Vlastně všechny mé dosavadní životní cesty. Do světa na zkušenou jsem odešel v šestadvaceti letech jako vyučený švec se sedmiletou odbornou praxí v rodinném podniku Japis ve Slavičíně, jako zakladatel podnikové učňovské školy podle Baťova vzoru a se zkušenostmi ve funkci prvního předsedy Svazu obuvnického průmyslu ČSR. V roce 1946 jsem přijal nabídku pracovat u Baťů a se smlouvou na tři roky jsem odletěl do Indie, později do Pákistánu, na Cejlon a do Batávie (dnes Srí Lanka a Indonésie). Politické změny v Československu v roce 1948 a znárodnění rodinného podniku vedly k neplánovanému prodloužení mého pobytu v zahraničí na 44 let. Po vážné infekční nemoci, rekonvalescenci v Evropě a dalších čtyřech letech strávených v Africe jsem se v roce 1956 vrátil s francouzským pasem do Evropy. Nerad jsem opouštěl firmu, která pro mne byla částí ztraceného domova, ale odhodlání pomoci příteli v nouzi bylo silnější než splnění touhy po kariéře, nabízené u Baťů. Oženil jsem se, založil rodinu, usadil se a začal podnikat v Německu. V osmdesátých letech jsem byl okolnostmi donucen podnik, který jsem se společníkem vybudoval, likvidovat. Bylo mně 61 let, byl jsem předsedou obuvnického průmyslu v Hesensku a likvidaci podniku jsem bral jako osobní porážku. Ztratil jsem majetek, přitom jsem si však uchoval dobré jméno i reputaci odborníka a získal pro život další zkušenost. Uvědomil jsem si, jak byl otec prozíravý, když mi stále opakoval, že se nesmím spoléhat na to, co vlastním, neboť to mohu lehce ztratit, a zdůrazňoval, že jediné bohatství, které mi nikdo nemůže vzít, je to, co budu vědět a co dovedu. Měl pravdu. Přežil jsem dvakrát ztrátu majetku, neztratil jsem však sebedůvěru a dokázal vždy sebe a později i rodinu uživit tím, co jsem uměl, a hlavně, že jsem se nikdy lehce nevzdal. A tak ve věku, kdy většina mých přátel odcházela do důchodu, započal pro mne nejzajímavější úsek života - kariéra mezinárodního poradce v obuvnickém průmyslu v rozvojových zemích a po roce 1990 ve střední a východní Evropě.

Konec roku 1989 jsem trávil v Jižní Americe a sledoval ve zprávách CNN události v Československu. Když jsem se na Vánoce vrátil do Německa k rodině, čekal tam na mne dopis z Technologické fakulty VUT v Brně s pozvánkou přednášet studentům o změnách v obuvnickém průmyslu za posledních čtyřicet let. Viděl jsem, co studenti v porovnání se mnou všechno zmeškali. Rozhodl jsem se tedy, že se vrátím a budu pomáhat mladým lidem. Tím to začalo.

S paní S. Baťovou při hodnocení soutěže Foto: archiv NJP

Z vánočního jarmarku ve Slavičíně Foto: archiv NJP

Nadace Jana Pivečky byla tedy založena pro podporu studentů v obuvnickém průmyslu?

Byl jsem si vědom toho, že je velmi důležité ukázat mladým lidem již na školách, že o ně někdo projevuje zájem. Snažil jsem se je motivovat organizováním soutěží. Učil jsem je pracovat i mimo školu, dokázat vyhrávat a nezoufat při prohře. Po návratu do Slavičína jsem slíbil, že to, co tady dostanu v restitucích zpět, použiji k založení nadace. Tedy k něčemu, co bude sloužit a pomáhat vlasti, kterou jsem měl tak rád. To se mně ale nepodařilo.

Nadace přesto úspěšně funguje. Jak se Vám daří objektivní potíže překonávat?

S přáteli, kterých jsem si vážil, jsem se rozhodl založit nadaci z vlastních omezených prostředků. Nepovažoval jsem tehdy ještě finanční vybavení nadace za důležité. Hlavní činnost spočívala v motivaci mládeže a stačilo najít si čas a jít dobrým příkladem. Situace se však změnila, jakmile jsme začali s realizací výstavby slavičínského lesoparku pro rekreaci dětí. Také náš plán renovace historické valašské dřevěnice se bez cizí finanční podpory nedá uskutečnit. Nejsme nadace, do které by vložil bohatý člověk svůj kapitál, nebo které bylo odkázáno bohaté dědictví. Majetek Pivečkovy rodiny byl ztracen jednou zestátněním a podruhé privatizací, když byl zákonně „vytunelován". Po „sametové" revoluci se „poctivým řemeslem ševcovským" velký majetek nahromadit nedal. Původní dobrý úmysl použít restituovaný majetek pro činnost nadace se tedy nepodařilo uskutečnit. Nevadí mně to, poněvadž hodnotu nadace nevidím v hromadění majetku, nýbrž ve schopnosti pomáhat mladým lidem v nouzi. Pro naši nadaci je důležité, kolik lidí dokáže motivovat a získat pro práci na utváření zdravé občanské společnosti. Nehledáme projekty, kam investovat, nýbrž máme mnoho akcí v procesu realizace a hledáme jen spolupracovníky, které naše aktivity osloví a kteří nám je pomohou dělat o něco lépe, než nám to naše prostředky dovolují. Otec mne vychoval, že nesmím nikdy pracovat jen pro peníze. Práce musí především bavit, mít cíl, musí sloužit druhým a přinášet uspokojení. V tomto duchu jsem žil svůj život a v tomto duchu jsem založil i Nadaci Jana Pivečky.

Působnost NJP se v průběhu své pětileté existence významně rozrostla. Podporujete nadané studenty, ekologické programy, kulturní dění, folklorní soubory. Kterým zájmovým činnostem dáváte Vy sám přednost?

I když mi rodiče platili učitele hry na housle a na klavír, nenaučili mne to. Zpíval jsem falešně. Pan učitel mi říkal: „Dostaneš trojku, když budeš držet pusu, ale když ji otevřeš, nechám tě ze zpěvu propadnout!" Ale to nevadí! Já si přesto velmi rád poslechnu pěknou hudbu, podívám se na krásné obrazy. Mám umělce rád, protože obdivuji jejich talent. Podporuji je proto, jak mohu.

Víte, já jsem celý život dělal jenom boty. Jako úspěšný student jsem měl možnost i zájem ihned po maturitě pracovat u firmy Baťa. S tím nesouhlasil můj otec. Jako druhorozený syn jsem se měl stát technikem a dělat boty v rodinné firmě. Přinutil mne vyučit se ševcem. Ale to násilí se osvědčilo. Já jsem si to zamiloval, a když jsem šel do světa, každý si mě vážil za to, že umím dělat boty, že vím, jak na to. I dnes při představování říkám hrdě, že jsem švec. Všichni se smějí, protože si myslí, že vtipkuji, ale já jsem na ten titul dobrého valašského ševce hrdý.

„Nikdy se nevzdávej!" zní heslo, které jste si vybral do štítu své nadace spolu s obrázkem žabky - bojovnice. Jak se tam dostala?

Když jsem se přestěhoval do Slavičína, skupina mladých ochránců přírody mě přesvědčila, jak důležitá je ochrana obojživelníků putujících přes frekventovanou silnici do luhačovické přehrady. Začal jsem podporovat akci „Žába". Dnes zdobí žába bojující o život naše pohlednice s heslem „Never give up!" Heslem „Nikdy se nevzdávej!" jsem se řídil už v Německu, v dobách, kdy se rozrůstaly potíže v mé strategii podnikání. Naučil jsem se, že vždy a za všech okolností je třeba hledat nové cesty k překonávání objektivních překážek.

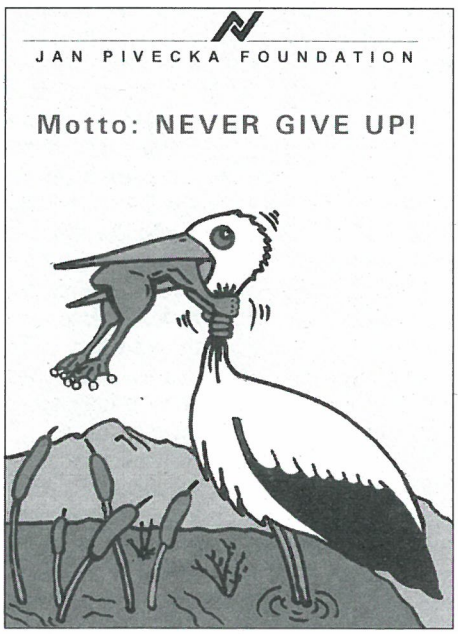

Jsou práce na rekonstrukci a znovuvzkříšení valašské dřevěnice čp. 7 ve Valašských Kloboukách, které se naplno rozběhly

v tomto roce, na předním místě Vašeho zájmu?

Na prvním místě je motivace lidí. Naštěstí potkávám mladé lidi, v případě kloboucké roubenky Pétu Odehnala (pozn. red.: P. O. je vedoucím Městského muzea ve Val. Kloboukách), kteří mi nedávají pokoj, kteří mi svým nadšením pomáhají a podporují mne. No, a také mne nutí, abych pokračoval. Když vidím, že jsem udělal něco dobrého, jsem spokojený možná více, než když vám banka připíše na konto těch pár úroků.

Hrozím se toho, jak málo naši lidé vědí o tom, co jsme byli, jak málo vědí o minulosti své vlasti, jak málo si váží toho, co jsme mezi těmi dvěma válkami vykonali. Mladí lidé to neví a učitelé jim to zajímavě nepřednáší. Kdo nic neví o své minulosti a není na ni hrdý, nemůže žít a nemůže plánovat svou budoucnost. Z Pivečkovy dřevěnice si nechci postavit pomník, jen chci ukázat, jak naši předci skromně žili a jak nám připravovali půdu, aby jsme se my měli lépe.

Když jsme se do té dřevěnice pustili, řekl jsem si: v Luhačovicích máme Střední odborné učiliště uměleckých řemesel s obory keramika, stolařství a kovářství. Zajímavé! Proč nemotivovat jeho studenty a žáky ke spolupráci. Vypsali jsme tam soutěž „Bota inspirace". Když jsem viděl hotové výrobky - keramické botičky, uvědomil jsem si, že do roubenky budeme potřebovat hrníčky, talíře, repliky zařízení do černé kuchyně. Studenty - dřevaře si vezmeme na opravy oken a dveří. Pedagogové i studenti nám přislíbili pomoc.

Nejdříve jsem je vzal do Obuvnického muzea ve Zlíně, kde jsem jim ukázal, jakou máme obuvnickou tradici, a v tomto směru jsem je nadchnul. Pro letošní školní rok jsem zorganizoval výlet studentů k dřevěnici, aby viděli, jak vypadá. No, a pak jim začneme zadávat úkoly. To jsou tak šikovná děcka, že se mi tomu ani nechce věřit!

Z čeho máte největší radost?

Třeba z toho, že jsme tady opatřili jeden pár zdravotních bot pro děvčátko s tělesnou vadou. Radujeme se z takové maličkosti! Radost mám, když můžeme podpořit mladé talenty na školách. Pomáháme také na Slovensku. Já jsem pořád Čechoslovák, Slováci jsou pro mne stejně tak krajané, jako lidé z Valašska nebo z Prahy. Uspořádali jsme tam soutěž „Slovenská fantastická bota". Studenti dělají napřed návrhy na „veselou botu" a „fantastickou botu", pak se ty boty realizují a pět nejlepších prací je ohodnoceno. Největší pohnutkou pro mladé návrháře a obuvníky je dostat se do světa na prestižní výstavy, třeba do Itálie nebo do Düsseldorfu. Pomáháme jim otevírat svět.

Co považujete v práci Vaší nadace za nejdůležitější?

Pro naši nadaci jsou nejdůležitější lidé. Lidé, přátelé. Od r. 1992 vedeme kroniky se zápisy návštěvníků. Každého dobrého člověka tam necháme zapsat. Chci, aby dům, v němž sídlí nadace, byl domem otevřených dveří, kde by se lidé scházeli a potkávali, místem, kde by se žilo.

Přejeme Vám to z celého srdce a děkujeme za rozhovor.

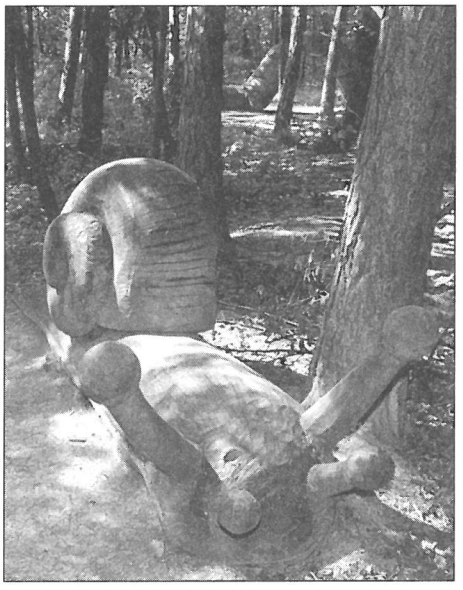

Šnek od Veroniky Zapletalové v Pivečkově lesoparku Foto: archiv NJP

Botičky od studentů SOŠ a SOU Luhačovice ze soutěže Keramická bota - bota inspirace Foto: archiv NJP

Výběr z dosud nejvýznamnějších realizovaných programů Nadace Jana Pivečky:

- **podpora ochráncům přírody ve Slavičíně (akce „Žába", ochrana orchidejí na loukách Bílých Karpat)**
- **odkoupení valašskokloboucké dřevěnice čp. 7, její rekonstrukce a vypracování projektu na její využití pro expozici papučářství a k výuce tradičních řemesel na Valašsku**
- **každoroční podpora sochařského sympozia v Pivečkově lesoparku ve Slavičíně (od r. 1994) s instalací sochařských objektů v areálu parku**
- **podpora Mezinárodnímu festivalu dětských folklorních souborů „Písní a tancem"**
- **spolupořadatelství literární soutěže středních škol Zlínského kraje**
- **organizování výtvarných soutěží pro studenty: SUPŠ v Uherském Hradišti „Veselá bota", VŠUP v Praze „Fantastická bota", SPŠ Partizánské „Slovenská fantastická bota", SOU a SOŠ v Luhačovicích (obor keramika) „Bota inspirace"**
- **obeslání mezinárodních designérských výstav (Footwear Fashion Future v Düsseldorfu a GABOR v Rosenheimu)**
- **organizace dětských výtvarných soutěží „Pohádková bota" a „Ševče, drž se svého kopyta"**
- **pořádání dětských vánočních jarmarků ve Slavičíně s účastí dětí z dětských domovů ze Zlína a Vizovic**
- **finanční podpora propagace dětského pěveckého sboru Cantica ze Zlína**
- **individuální podpora talentovaných studentů při studiu nebo odborných stážích v zahraničí**
- **grantová podpora veřejně prospěšným projektům**

S dětmi ze souboru Ječmínek Foto: archiv NJP

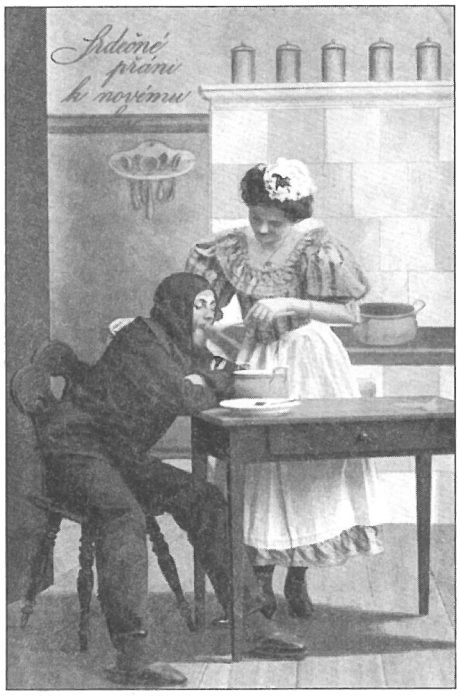

PF 2002 - novoroční pozdrav všem čtenářům posílá

Vaši redakce

Vánoční receptář z Valašska

Ščedračka
Do vody dáme vařit hrst hrachu, fazolí, hřibů, pohanky, krup, trochu pokrájených sušených trnek a jablek, nastrouhanou nebo drobně nakrájenou zeleninu a brambory. Když je vše měkké, přidáme zásmažku z másla a hladké mouky. Přisolíme a opepříme.

Sladká šrotka – Ježíškova krupička
1 litr mléka, 15 dkg šrotové krupice, sůl, cukr, máslo, med, skořice
Do osoleného a oslazeného vařícího mléka nasypeme hrubě mletou (šrotovanou) krupici a uvaříme kaši. Na talíři ji mastíme rozpuštěným máslem a sladíme medem nebo sypeme cukrem a skořicí.

Pohanská kaša s trnkama
1,5 l mléka, 40 dkg pohanky, 15 dkg sušených švestek, máslo, cukr, sůl
Pohanku uvaříme v osoleném mléce tak, aby byla vláčná. Pak do ní zamícháme pokrájené švestky, rozetřeme ji do vymazaného pekáčku a zapečeme v troubě. Hotový pokrm nakrájíme na čtverce, pocukrujeme a pokapeme rozpuštěným máslem.

Trnková máčka
15 – 20 dkg povidel, 3/4 l vody, 1/4 l mléka nebo smetany, hladká mouka, cukr
Ve vodě rozvaříme povidla a přisladíme. Připravíme zátřepku z mléka nebo smetany a hladké mouky, nalijeme do rozvařených povidel a znovu krátce vaříme. Do hotové omáčky přidáme kousek čerstvého másla a pro dospělé kápneme trochu rumu. Omáčku podáváme s noky nebo vařenou pohankou.

Valaské zelí
75 dkg zelí, 75 dkg brambor, sůl, kmín, cibule, 10 dkg slaniny, 2 lžíce mouky
K přípravě můžeme použít zelí kysané i čer- stvé. Zelí uvaříme s kmínem, solí a drobně pokrájenou cibulí. Zatím si očistíme a uvaříme brambory. Po uvaření je necedíme a trochu rozmačkáme, přidáme je k zelí a nakonec vmícháme světlou zásmažku ze slaniny, cibule a mouky. Pokrm dobře promícháme a podáváme se skopovým masem nebo samostatně s chlebem.

Pohanská kaša s hřibama
1 litr vody, 30 dkg pohanky, 20 dkg hřibů, slanina, cibule, sůl, pepř
Pohanku uvaříme ve vodě, na slanině usmažíme cibuli, přidáme předem namočené a pokrájené sušené hřiby a podusíme. Měkké hřiby zamícháme do připravené pohanky a dochutíme pepřem.

Škvarkové pagáčky
80 dkg hladké mouky, 20 dkg šrotu, 10 dkg sádla, 20 dkg škvarků (mletých nebo drobně nakrájených), 8 dkg kvasnic, 1 vejce, mléko, trochu cukru, rum, sůl
Ze všech přísad zaděláme vláčné těsto a necháme chvíli kynout. Tvoříme malé placičky – pagáčky, které na plechu ještě kynou, a upečeme.

Zhřívanica
V kastrolku necháme rozpustit 3 dkg másla a lžíci krystalového cukru na karamel. Když cukr zhnědne, přilijeme vodu, ve které jsme vařili hřebíček a skořici. Necháme chvíli vařit a přidáme 1/2 l režné. Dále nevaříme, nalijeme do hrníčků a přidáme malý kousek čerstvého másla.

Punč vánoční
1 litr červeného vína převaříme s celou skořicí, 8 hřebíčky, 6 lžícemi krystalového cukru a troškou pomerančové a citrónové kůry. Do horkého přidáme šťávu ze 4 pomerančů a 2 citrónů, promícháme a přilijeme 4 dl rumu. Podáváme teplé s plátkem pomeranče nebo citrónu.

Čaj z devatera kvítí (na lásku)
Připravíme si směs z černého bezu, řepíku, třezalky, máty peprné (opatrně – silnou vůni!), lipového květu, mateřídoušky, šípku, meduňky a dobromysli. Bylinky spaříme a necháme chvíli stát.

Páni
50 dkg mouky, 10 dkg tuku, 10 dkg cukru, 2 žloutky, 2 dkg kvasnic, špetka soli, mléko
Zaděláme tužší těsto, necháme vykynout a pak stáčíme různé tvary – mrváně a figurky – pány. Peklo se jako dárek pro děti na Mikuláše.

připravila a dobrou chuť přeje Milena Habustová

DYŽ SEM SŁÚŽIŁ U SEDĽÁKA

Valašský figurální tanec

Růžďka
Zp.Josef Bílek *1876
Sb. K Z 28.4.1950

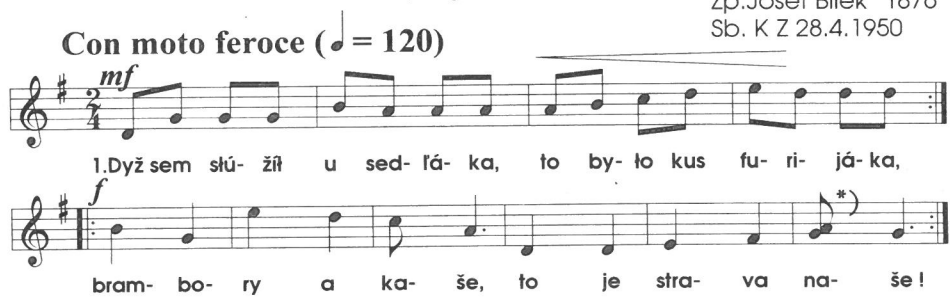

2.A v pondělí polívečku
a v úterý hrach a čočku
a ve středu zelí
jako čert kyselý !

3.A ve štvrtek je chřebíček,
co si namľél svúj pytlíček
a v pátek sú šišky,
máło jezte, dívky !

4.A v sobotu na robotu,
to má sedľák svoju notu,
a v neděľu maso,
najezte sa, chaso !

Poznámka: Staříček Bílek sloužíval zamlada jako mnoho jiných chudobných Valachů u sedláků na Hané, aby si přivydělal na skromné živobytí. Aspoň se tam dobře najedli ! Při práci i zábavě si zpívali mnoho podobných dobových písní. Tato se dokonce tančila jako *polka (I.díl)* - *dvoukročka (II.díl)*.
Sám byl vynikajícím zpěvákem - tenoristou, a přímo náruživým tanečníkem.

*) dvojí (heterofonní) způsob zpěvu

Muzejní zpěvník Valašských písniček

připravil Zdeněk Kašpar

PIŠTEC, bronz

BĚŽCI, bronz

HARLEKÝN, bronz

FARINELLI, bronz

Foto: I. Poltavec

KULIČKA, (detail), bronz

V ATELIÉRU

Akad. sochař IGOR KITZBERGER se narodil 24. 5. 1963 v Novém Jičíně. Po maturitě v oboru umělecký kovář na Střední uměleckoprůmyslové škole v Turnově (1978 - 1982) studoval v letech 1984 - 1990 na VŠVU v Bratislavě u prof. akad. soch. J. Kulicha obor figurální a reliéfní sochařství. V devadesátých letech rozvíjel v uměleckých zakázkách téma své diplomové práce - pro Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě, Muzeum Komenského v Přerově i pro potomky českých exulantů v Postupimi-Nowewsi zhotovil skulpturu „učitele národů" J. A. Komenského. Úspěšný byl i v soutěži na realizaci insignií pro Ostravskou univerzitu.

Máte za sebou deset let samostatné umělecké činnosti. Výběrem svých figurálních námětů vzdáváte hold osobnostem kulturního a vědeckého života. Převážná část Vaší tvorby však prozrazuje silnou touhu po expresivním vyjádření pohybu, emocí, povahových rysů a skrytých symbolů života.

Osobnosti mne inspirují, od nich pak odvíjím různá témata. Neznamená to tedy, že každý můj pištec musí být nutně Stivínem a každý „komediant" konkrétním Farinellim. Stejně tak plastiky ze skupiny „divná potvorstvi" vznikly z inspirace osobností a tvorbou J. A. Komenského. Co se týče těch „kuliček", nevztahují se osobně k nikomu. Jsou mou vlastní výpovědí, filosofií natlačenou do materiálu, který se mnou vede neustálý a vzájemný dialog.

Po škole, kdy jsem měl figur až nad hlavu, jsem se vydal cestou k volné abstrakci. Snažil jsem se, ale tahle cesta mně nevyhovovala. Šlo mi to proti srsti. Vrátil jsem se k figuře. Figura je pro mne jistotou a směrem, který mě inspiruje.

I když vystavujete v četných tuzemských i zahraničních výstavních síních, žijete a tvoříte na Valašsku - v Tylovicích u Rožnova pod Radhoštěm. Nepociťujete vzdálenost od současných center výtvarného dění jako nevýhodu?

Na zakázky se už nějaký čas nezaměřuji. Nesleduji konkurzy a soutěže. Naposled jsem se zúčastnil konkurzu na návrh kašny pro rožnovské náměstí. Mám to štěstí, že se mohu zabývat sám sebou, tzn. spolupracovat s galeriemi a dělat dvě, tři výstavy ročně. Dříve jich bylo ještě více, ale stáhl jsem to. Chci tvořit a dělat, co mě baví - a také žít. Mojí výhodou, možná i nevýhodou je, že jsem svým způsobem samotář. Neumím dělat, co si přeje dav. Některý umělec potřebuje spoustu přátel a konzultací, aby mohl tvořit. Za život v centrech uměleckého dění musíte položit oběť společenskému životu, který odpoutává od samotné práce. Mně vyhovuje dosavadní životní styl.

Snažíte se prostřednictvím svého díla o dialog s divákem?

Je těžké sám sobě určovat roli, která by měla vyplynout vůči společnosti. V době, kdy pracuji v ateliéru, jsem spíše uzavřený. A když chci výsledné dílo ukázat, tak určitě ne se záměrem, abych společnost kolem sebe poučoval, káral ji nebo ji naopak chlácholil. Nemám to v programu. Chtěl bych oslovovat. Ale z praxe vím, že oslovení jedinci mají na mé dílo protichůdné názory. Někdo mne zatracuje, jiní zase vyzdvihují až moc.

Když jsem končil školu, přemýšlel jsem, jak upozornit na své dílo. Zabýval jsem se pohybem, abych přilákal pozornost diváka. Dnes dělám hlavně pro vlastní potřebu a uspokojení. (Nejde mi to.) Ale uspokojovat sám sebe a současně i společnost nelze. Nesnažím se, abych byl po chuti všem. Pro mne je hnacím motorem touha tvořit podle svých představ a druhotně tím pak oslovovat druhé.

A Vaše umělecká meta?

Být dobrým řemeslníkem a ještě lepším sochařem - čtyřicet procent dobrého řemesla a šedesát procent umění. U technologických postupů, které používám, nelze hotovou plastiku archivovat. Jakmile si moje věc najde kupce a on si ji odnese, já ji ztrácím. Možná i to je důvod, proč po čase zkouším udělat si ji znovu. Moje tvorba se tím vyvíjí v jakési spirále, kde v určitých patrech nebo bodech udělám tu sochu o něco lépe než naposled, protože se záměrně vyhýbám starým chybám. Samozřejmě zase naplodím nové. Ale to je lidské. Vše se tak posunuje v čase, v závislosti na mých nových zkušenostech, úhlu pohledu a pocitech. Na otázku: „Proč to děláš?", odpovídám: „Protože mě to baví, protože mě to žene stále kupředu." **-HJ-**

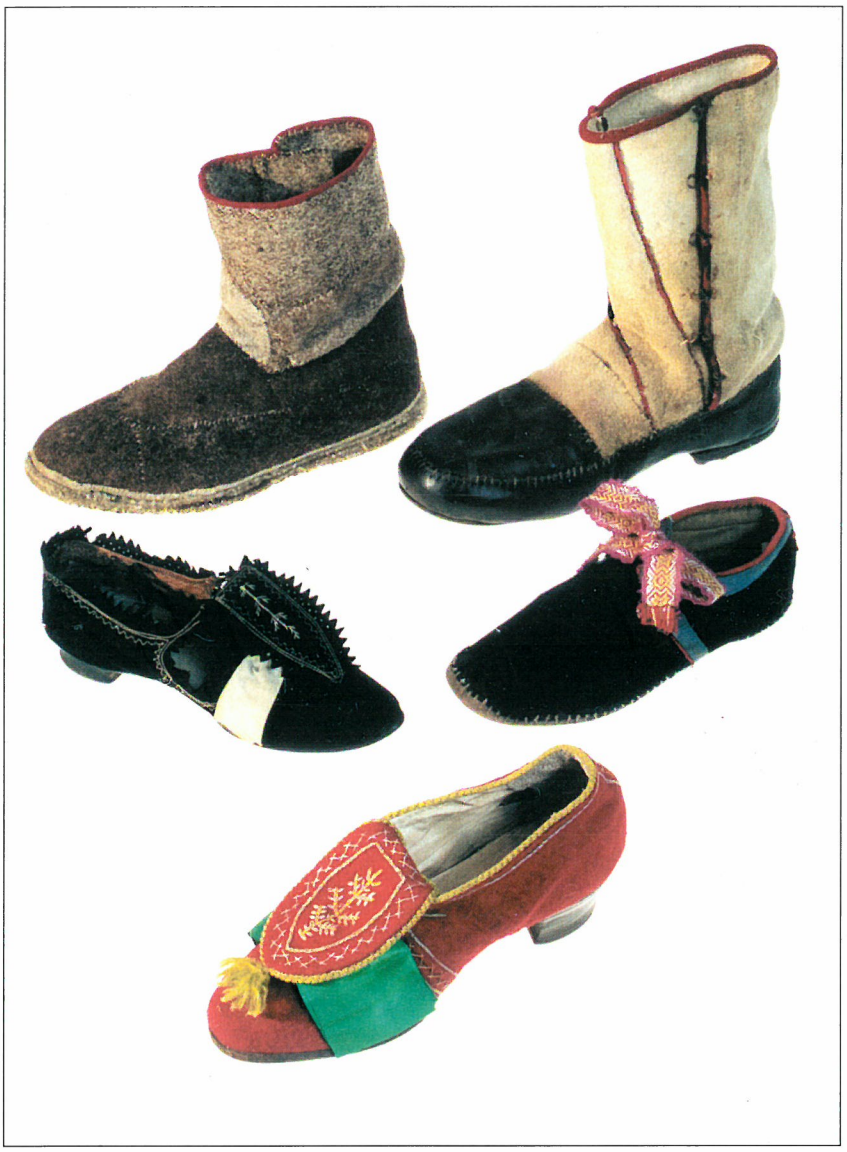

ŽENSKÉ STŘEVÍCE (KORDYBÁNKY) K ORSÁCKÉMU KROJI. Soukenné, červené, s koženou podrážkou a podpatkem, vyšité bavlnkou. Přes nárt typický velký jazyk „lypač". Nový Hrozenkov, 1919. Patřily MUDr. Ludmile Mazáčové, dceři lékaře z Velkých Karlovic.
ŽENSKÉ STŘEVÍCE (STŘÍVJATA), soukenné, tmavomodré, s barevnou stužkou, podšité koží. Ze sbírky Františky Černé z Rusavy (1. polovina 19. století).
ŽENSKÉ STŘEVÍCE z jemného černého sukna, s koženou podrážkou, nosily se k městskému kroji. Vsetín, replika z roku 1920.
PAPUČE HUNĚNÉ PODŠITÉ A OBŠITÉ KOŽÍ, z bílého huněného sukna, na okraji lemované červeným suknem, zapínání na háčky. Valašská Polanka, z majetku rodiny Kašparovy, která se zúčastnila Pražské národopisné výstavy v r. 1895.
PAPUČE Z HUNĚ. Podomácká výroba, podrážka z vrstev prošitého huněného sukna, zapínání na háčky. Nový Hrozenkov - Vranča (1. pol. 20. stol.).

Na Valašsku byla v minulých stoletích rozšířena více než drahá obuv kožená, obuv z textilních materiálů. PAPUČE nosila starší generace za sucha po celý rok (ojediněle dodnes). Šily se ze tří dílů. Namáhané části se vrstvily, na podešev se našívala až čtyřnásobná vrstva huně. Domácí výroba papučí zaměstnala celou rodinu: mladší děti kroutily z konopí dratve, starší děti a matka prošívaly vrstvenou huňu na podešve, otec stříhal svršky, sešíval papuče a přišíval podešve. Ženské papuče se šily z barevného sukna (tmavomodrého). Výroba se udržela na horním Vsacku až do 2. světové války. V 2. polovině 19. stol. produkci rozvinuli řemeslníci ve Valašských Kloboukách - papučáři. Jejich výrobky nalézáme po celém Valašsku.

SOUKENNÉ STŘEVÍCE byly především svátečním ženským obutím. Nízké střevíce ze sukna různých barev mívaly velký přehnutý jazyk, lypač. Okraj kolem nártu a jazyka byl lemován stužkou, verštátkem, z níž se vpředu uvazovala mašle. Botky byly zdobeny vyšíváním a našitými koženými aplikacemi. Ševci je vyráběli z koženou podrážkou a na podpatku, na špalkoch. Nazývaly se střívě, huněnky, súkenky. Kožené boty a soukenné střevíce vyráběli jen vyučení mistři řemesla.

Výjimku tvoří střevíce podomácku vyráběné, z tmavého sukna nebo huně, s bílou huněnou podešví. Vyskytovaly se především ve Velkých Karlovicích a říkalo se jim komočuchy. **L. F. Piperek**